

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Кафедра публічного управління та адміністрування та міжнародної
економіки**

**Правове регулювання господарсько-інформаційних
відносин:**

конспект лекцій

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПП
«Комп'ютерні науки» спеціальності 122 «Комп'ютерні науки» денної форми
здобуття вищої освіти

**Миколаїв
2024**

УДК 346.5:004
П68

Друкується за рішенням науково-методичної комісії факультету менеджменту Миколаївського національного аграрного університету протокол № 1 від 24.09. 2024 року.

Укладач:

Л. Ю. Прогонюк – канд. юрид. наук, доцент кафедри публічного адміністрування і управління, Миколаївський національний аграрний університет

Рецензенти:

О. В. Каплій – канд. юрид. наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу в Чорноморському національному університеті ім. Петра Могили;

Т. Г. Олійник – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємств Миколаївського національного аграрного університету

© Миколаївський національний аграрний університет, 2024

© Прогонюк Л.Ю., 2024

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Інтенсивний розвиток підприємницької діяльності та бізнесу зумовлює нагальну необхідність існування сучасних та ефективних форм правового регулювання господарських відносин, що мають гармонічно поєднувати публічні і приватні інтереси, забезпечувати конституційні принципи свободи підприємництва в рамках, визначених законом, враховувати загальний вектор на побудову потужної соціально орієнтованої економіки тощо. Сучасне господарське право України є галуззю права, яка відображує загальноєвропейський підхід до специфічного регулювання професійної господарської діяльності в порівнянні з майновими відносинами споживчого характеру. З огляду на необхідність дієвого правового забезпечення динамічної сфери господарювання господарське законодавство знаходиться в процесі свого вдосконалення, що повністю відповідає економічним трансформаційним та інтеграційним процесам. Господарське законодавство відіграє ключову роль у стимулюванні інвестицій, підтримці добросовісної конкуренції, і загалом, забезпеченні правового господарського порядку в Україні.

Мета вивчення дисципліни «Правове регулювання господарських відносин» полягає у формуванні у студентів системи знань про сучасні тенденції розвитку правового забезпечення сфери господарювання та вмінь визначати ключові проблеми правозастосування в цій сфері відносин, у розвитку навичок пошуку шляхів можливого вдосконалення господарського законодавства, у навчанні застосувати відповідні правові положення на практиці.

Завдання вивчення дисципліни «Правове регулювання господарських відносин» є системою знань, умінь та навичок, зокрема,

- Знань національного законодавства щодо регулювання господарської діяльності, методів та форм державного регулювання сфери господарювання з набуттям такого рівня їх розуміння, щоб бути здатними застосувати нормативні положення у практичній діяльності;

- Вмінь виокремлювати з-поміж інших правових відносин відносини господарського характеру, визначати правовий статус суб'єктів господарських правовідносин, розуміти сутність та особливості різних видів господарської діяльності, аналізувати специфічні законодавчі положення щодо сфери господарювання, орієнтуватися в основних засобах державного регулюючого впливу на сферу господарювання, встановлювати характерні ознаки та специфіку застосування господарсько-правової відповідальності до суб'єктів господарювання, визначати та виокремлювати етапи створення господарюючих суб'єктів, розуміти засади організації і здійснення господарської діяльності відповідно до положень національного законодавства, аналізувати і систематизувати господарсько-правові положення, викладені в іншомовних джерелах права;

- Навичок застосування сучасних інформаційних технологій та інформаційних ресурсів з господарського права для розв'язання практичних задач із особливостей здійснення різних видів господарської діяльності та порядку вирішення господарських спорів, що виникають між суб'єктами господарювання.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Теми
1	Господарське право в системі права
2	Державне регулювання господарської діяльності
3	Легалізація (легітимація) господарської діяльності
4	Суб'єкти господарського права
5	Правові засади майнових відносин у сфері господарювання
6	Антимопольно-конкурентне законодавство
7	Відповідальність у сфері господарювання

8	Господарсько-правовий механізм регулювання зобов'язань та договорів
9	Правове регулювання господарсько-торгівельної діяльності
10	Особливості господарсько-правового регулювання надання послуг та виконання робіт
11	Правове регулювання ціноутворення, розрахунків та фінансової діяльності у сфері господарювання
12	Правове регулювання інвестиційної діяльності та особливих режимів господарювання
13	Зовнішньо економічна діяльність у сфері господарювання
14	Правова робота в діяльності суб'єктів господарювання

НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ

ЛЕКЦІЇ

Лекція № 1

Тема

Господарське право в системі права

Мета вивчення

Вивчення спеціалізації тобто загальних питань господарського права у зазначеній темі є безперечно необхідним та актуальними, що дозволить вивести на новий якісний рівень систему господарського законодавства в Україні, полегшити створення та діяльність суб'єктів господарювання, підвищити рівень господарських відносин та державного регулювання господарської діяльності.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. аргументувати пропозиції щодо вирішення дискусійних питань у сфері господарського права щодо його спеціалізації, а саме самостійних його чинників (предмету, методу, принципів, джерел);
2. визначати та аналізувати новітні тенденції розвитку правової науки та практики у сфері господарського права, що визначають його спеціалізацію;
3. порівнювати сучасні тенденції розвитку приватного (господарського) права України та країн ЄС та формувати пропозиції щодо врахування міжнародного досвіду та гармонізації законодавства України та законодавства ЄС.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. - 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
4. Вінник О. Пам'ятник магдебурзькому праву в Києві // О. Вінник / Підприємництво, господарство і право. – 2001. - № 1. - С. 3-5.
5. Господарське право: підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.
6. Знаменський Г. Л. Хозяйственное законодательство Украины: формирование и перспективы развития. - К.: Наукова думка, 1996. – С. 4-18.
7. Знаменский Г.Л. Новое хозяйственное право. Избранные труды: Сб. науч. трудов. – К.: Юринком Интер, 2012. – С. 11-89.
8. Коммерческое (предпринимательское) право: Учебник в 2 т. – Том 1 / Под ред. В.Ф. Попондопуло. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2016. – С. 13-90.
9. Лаптев В. В. Предмет и система хозяйственного права. – М., 1969. – С. 5-29.
10. Мамутов В. К. Экономика и право. – К, Юрінком Інтер, 2003. – С. 15-30.
11. Мамутов В.К. Кодификация: сборник научных трудов. – К.: Юринком Интер, 2011. – С. 20-90.
12. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: 2-е вид., / За заг. ред.. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини; Кол. авт.: О.А. Беяневич, О.М. Вінник, В.С. Щербини та ін. – К.: Юрінком Інтер., 2008. – С. 11-79.
13. Подцерковний О. Два роки з моменту прийняття Господарського кодексу України: деякі підсумки та перспективи / О. Подцерковний // Економіка та право: Науковий журнал. 2005. № 1. – С.10-14.

14. Подцерковний О.П. Про необхідність підвищення уваги до методології тлумачення господарського законодавства / О. Подцерковний // Право України. – 2010. – № 4. – С. 265-274.
15. Пронская Г. О профессионализме и нравственности в научном споре / Г. Пронская // Закон и бизнес. - 1997. - 37-38.
16. Розовський Б. Про одну велику «неправду», або як не можна вести дискусію / Б. Розовський // Право України. – 2001. - № 1. - С. 127-129.
17. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Макутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. Макутова В.К. – К.: Юринком Интер, 2002. – С. 10-62.

План

1. Ідейно-історичні передумови відокремлення господарського права як самостійної галузі права.
2. Загальна характеристика предмету регулювання господарського права.
3. Метод, принципи та інші системо-утворюючі елементи господарського права.
4. Поняття та ознаки підприємництва. Співвідношення економічної, господарської та підприємницької діяльності.
5. Джерела (форми) господарського права. Загальна характеристика Господарського кодексу України.
6. Господарсько-правові норми: поняття та види.
7. Історія та тенденції розвитку науки господарського права. Спори навколо кодифікації господарського законодавства.

Основний зміст

Питання 1. Ідейно-історичні передумови відокремлення господарського права як самостійної галузі права

На доктринальному рівні виокремлюють такі етапи становлення та розвитку господарського права: звичаєве торговельне право, купецьке (торговельне) право, промислове та господарське право. Виокремлення торговельного права починається у XI ст. і продовжується до XV ст. Батьківщина торговельного права – узбережжя Середземного моря, саме там у згадувані часи зосередилася міжнародна торгівля. Учасниками торговельних відносин були купці, які здійснювали торгівлю у феодалних містах та об'єднувалися в гільдії. Купецтво, організоване в гільдії, поступово завойовувало особливе юридичне становище, почали створюватися особливі суди; набуло розвитку торговельне право, предметом регулювання якого стали торгівля, морський транспорт, банківська справа.

В історії розвитку торговельного права традиційно виділяють три періоди: італійський, французький та германський. Італійському періоду притаманне панування станових засад; торговельне право має звичаєву природу та різниться за місцевостями. Середньовічне торговельне право (до XVI ст.) мало такі риси: 1) воно було правом купців, тобто поширювало свій регулювальний вплив на відносини між купцями (членами купецького стану), а не тільки на відносини між особами, які вели торгівлю у вигляді промислу; 2) купецьке право запозичило ті частини римського права, які створювалися на основі розвиненого торговельного обігу класичного періоду римського права; 3) за своєю природою воно було місцевим, здебільшого звичаєвим правом. Протягом французького періоду (XVII-XVIII ст.) становий характер торговельного права хоча і зберігався, втім значна його частина була кодифікована.

У таких країнах як Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Португалія, Японія та ін. було прийнято торговельні кодекси (устава, укладення, ордонанси), які стають спеціальним регулятором організаційних та оперативних форм торговельної діяльності. Германському періоду (XIX ст.) притаманне падіння станових основ, купецьке право перетворюється на торговельне та стає приватним нарівні із цивільним, звичаєве право поступається місцем

законодавчому регулюванню. У більшості європейських країн протягом ХІХ ст. було проведено кодифікацію торговельного права, а впродовж усього ХХ ст. велися пошуки оптимальної моделі втручання держави в господарську діяльність. Розвиток господарського права пішов шляхом помірною або максимального його впливу на економіку. За першим напрямком розвинулося господарське законодавство в країнах з ринковою системою господарювання. За другим напрямком воно розвивалося в країнах із системою централізованого державного керівництва економікою. При вивченні періодизації розвитку господарського права необхідно враховувати велику кількість законодавчих актів, прийнятих в різних державах в різні періоди історичного розвитку, які стали підґрунтям формування сучасної концепції господарського права. Сьогодні оновлені комерційні та господарські кодекси прийнято у Франції, Бельгії, Туреччині, Казахстані, Південній Кореї тощо.

В рамках сучасного періоду розвитку господарського права, після здобуття Україною незалежності відповідно до Концепції судово-правової реформи почав розроблятися Господарський (Комерційний) кодекс України, перший варіант якого спіткала невдача, а другий (під дещо зміненою назвою – як Господарський кодекс України) після тривалих складнощів (трьох читань, врахування пропозицій Президента) був ухвалений 16 січня 2003 р. і набрав чинності з 01.01.2004 р.

Питання 2. Загальна характеристика предмету регулювання господарського права

Господарське право, як і будь-яка інша галузь права, має свій предмет правового регулювання – коло відносин, регулювання яких покликані забезпечити норми цієї галузі права. Предмет господарського права становлять господарські правовідносини і господарська діяльність.

Предмет господарсько-правового регулювання слід визначати виходячи зі ст. 1 ГК України: це господарські відносини, які виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Таким чином, можна говорити про дві складові предмета господарського права. Перша складова – *функціональна* (припускає виокремлення відносин, які спрямовані на процес організації та здійснення господарської діяльності). Друга складова – *суб'єктна* (припускає виокремлення спеціального суб'єктного складу відносин – суб'єктів господарювання і учасників відносин у сфері господарювання). Функціональний аспект предмету господарсько-правового регулювання розкривається в ст. 3 ГК України, відповідно до якої господарська діяльність визначена як діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення і реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Суспільний характер господарської діяльності знаходить відображення також у тому, що це не разовий акт чи одноразова дія, а багатоетапна, складна діяльність, здійснювана систематично, професійно, у вигляді промислу. Важливо також враховувати, що господарська діяльність має яскраво виражений економічний характер. Вона може здійснюватися з метою одержання прибутку (комерційна господарська діяльність, або підприємництво), а може і не переслідувати таку мету (некомерційна господарська діяльність).

ГК України в ст. 3 визначає, що сферу господарських відносин складають господарсько-виробничі, організаційно-господарські і внутрішньогосподарські відносини. Господарсько-виробничі відносини виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності. Організаційно-господарські відносини складаються між суб'єктами господарювання і суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю. Такі відносини є проявом публічного та іншого владного інтересу в сфері господарювання. Внутрішньогосподарські відносини виникають між структурними підрозділами суб'єкта господарювання-юридичної особи, а також між таким суб'єктом і його структурними підрозділами (цехами, відділами, філіями, представництвами тощо).

Відносини, які є складовими предмета господарського права, можуть бути диференційовані з погляду їх цілеспрямованості. У цьому сенсі слід виділяти комерційну і некомерційну господарську діяльність.

Також в аспекті дослідження предмету господарського права необхідним є проведення розмежування предмета господарського права і суміжних галузей права, що дозволить краще зрозуміти специфіку господарсько-правового регулювання та наявні міжгалузеві зв'язки.

Питання 3. Метод, принципи та інші системо-утворюючі елементи господарського права

Двоїстість природи господарських правовідносин (а саме поєднання в них організаційних і майнових елементів, приватних і публічних інтересів як рушіїв дій їх суб'єктів) породжує чисельність методів правового регулювання господарської діяльності, що є особливістю господарського права як галузі права. *Методи правового регулювання господарської діяльності* – це застосовувані законодавцем способи правового оформлення господарських відносин відповідно до їх властивостей і цілей правового регулювання, що відображають взаємне становище сторін, порядок прийняття ними юридично значущих рішень, характер юридичної відповідальності у разі порушення і способи юридичного захисту прав і законних інтересів сторін. До них відносяться: *метод приписів*, який передбачає право прийняття юридично значущих рішень органом господарського управління (власником майна) стосовно підлеглого йому суб'єкта (рішення власника щодо створення підприємства або його реорганізації чи ліквідації); *метод автономних рішень*, що дозволяє суб'єктам господарювання приймати самостійно (але в межах своєї компетенції) юридично значущі рішення і передбачає обов'язок всіх інших суб'єктів не перешкоджати прийняттю і виконанню цих рішень (прийняття загальними зборами акціонерного товариства рішення про напрям використання прибутку товариства за минулий фінансовий рік); метод координації, який забезпечує прийняття юридично значущих рішень за згодою сторін, кожна з яких не має права нав'язувати свої умови іншій стороні, а рішення приймається шляхом компромісу (укладення господарського договору); метод рекомендацій, який передбачає видання компетентними органами пропозицій (рекомендацій), адресованих суб'єктам господарювання по визначеній (бажаній для суспільства, ефективній) поведінці чи порядку дій у сфері господарської діяльності (примірні господарські договори).

Важливим засобом тлумачення норм господарського права є його принципи. Принципи господарського права – це керівні засади, які визначають спрямованість правового регулювання господарської діяльності. Це: забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання; свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом; вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави; захист національного товаровиробника, заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Питання 4. Поняття та ознаки підприємництва. Співвідношення економічної, господарської та підприємницької діяльності

Згідно ст. 42 ГК України, підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержаним прибутку.

Характерні ознаки підприємництва: *самостійність* (означає, що, по-перше, підприємництво в Україні здійснюється в будь-яких організаційних формах, передбачених законом, на вибір підприємця (ст. 45 ГК України), а по-друге, зважаючи на закріплений у ч. 1

ст. 44 ГК України принцип вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності, підприємці мають право самостійно здійснювати будь-яку діяльність відповідно до потреб ринку, на власний розсуд приймаючи відповідні рішення, що не суперечать законодавству); *ініціативність* (означає, що зайняття підприємницькою діяльністю є добровільним вчинком, жоден державний орган, недержавна організація, посадова особа не можуть примусити особу до зайняття підприємницькою діяльністю, проте це не означає, що особа не може бути примушена до виконання добровільно взятих на себе зобов'язань (наприклад, за договором, укладеним в процесі здійснення підприємницької діяльності) або зобов'язань, що передбачені державою і впливають зі здійснення особою підприємницької діяльності (наприклад, обов'язку зі сплати податків); систематичність (що означає постійний, професійний характер такої діяльності); це діяльність на власний ризик (це означає, що за порушення договірних зобов'язань, кредитно-розрахункової та податкової дисципліни, вимог до якості продукції й інших правил здійснення господарської діяльності підприємство, приватний підприємець самостійно несуть відповідальність, передбачену законодавством України, тобто суб'єкти підприємницької діяльності беруть на себе як позитивні, так і негативні наслідки підприємницької діяльності); підприємництво є господарською діяльністю (це означає, що, не зважаючи на свою специфіку, підприємницька діяльність є складовою більш ширшого за обсягом поняття «господарська діяльність»); підприємницька діяльність здійснюється суб'єктами господарювання – підприємцями (іншими словами, підприємницька діяльність провадиться фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством); внаслідок підприємницької діяльності досягаються економічні та соціальні результати (підприємницька діяльність суттєво впливає на розвиток економіки і соціальної сфери – серед економічних результатів найбільш принциповими є утворення конкурентного середовища, насичення ринку товарами і послугами, значна активізація міжнародних економічних відносин); отримання прибутку. При вивченні особливостей підприємницької діяльності необхідним є також дослідження групи осіб, яким заборонено займатися підприємницькою діяльністю, встановлення співвідношення між підприємницькою та некомерційною господарською діяльністю відповідно до положень ГК України та інших законодавчих актів.

Питання 5. Джерела (форми) господарського права. Загальна характеристика Господарського кодексу України.

Джерела господарського права – це зовнішня форма виразу правил поведінки у сфері господарювання, загальнообов'язковість, що забезпечує їх, і регулятивна дія. До джерел господарського права належать: 1) господарське законодавство; 2) нормативні договори; 3) судова практика; 4) ділові звичаї; 5) юридична доктрина. Господарським законодавством прийнято називати сукупність нормативно-правових актів, направлених на регулювання господарської діяльності. Детальне дослідження всіх різновидів джерел господарського права надасть можливість краще зрозуміти природу та особливості галузі.

Господарське законодавство включає не тільки закони у власному сенсі, але і підзаконні нормативно-правові акти в межах, що не суперечать законам. Зокрема, відповідно до ст. 7 ГК України, відносини у сфері господарювання регулюються Конституцією України, Господарським кодексом України, законами України, нормативно-правовими актами Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також іншими нормативними актами. У цьому сенсі слід розрізняти поняття «акти законодавства» від поняття «законодавчі акти» (перше поняття ширше за своїм змістом і включає будь-які нормативно-правові акти в господарській сфері, натомість друге поняття – вужче і передбачає лише закони). В системі господарського законодавства найвищу юридичну силу має Конституція України. Ст. 5 ГК України в концентрованому вигляді відтворює конституційні основи правопорядку у сфері господарювання. Наступне місце в ієрархії нормативно-правових актів, які регулюють господарську діяльність, посідають закони (кодифіковані і некодифіковані), далі – підзаконні

нормативно-правові акти. Особливе місце відводиться Господарському кодексу України – єдиний кодифікований акт є центром системи господарського законодавства, управляє цією системою шляхом встановлення загальних положень, принципів, понять та інститутів, розмежування компетенції між органами управління, закріплення заходів відповідальності, визначення напрямів розвитку спеціального господарського законодавства тощо.

ГК України – кодифікований закон, був прийнятий 16 січня 2003 р. і набрав чинності з 1 січня 2004 р. Кодекс визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Питання 6. Господарсько-правові норми: поняття та види

Акти господарського законодавства зазвичай мають комплексний характер, тобто складаються з правових норм різних галузей права, приурочених до одного предмета. Проте, провідне місце у будь-якому акті господарського законодавства посідають господарсько-правові норми, яким властиві певні ознаки: встановлення господарсько-правових норм компетентними органами; офіційний, тобто встановлений законом порядок прийняття таких норм (залежить від юридичної сили та виду нормативно-правових актів, у яких містяться норми); фіксація таких норм у спеціальних правових документах (їх назва залежить від юридичної сили документа і, відповідно, від органу, що його приймає: закон, декрет, постанова, указ, розпорядження, наказ, положення, статут, засновницький договір, правила, рішення та ін.); адресування таких норм заздалегідь невизначеному колу осіб.

Узагальнення згаданих ознак дозволяє дати таке визначення: господарсько-правові норми – це встановлені компетентними органами в офіційному порядку і зафіксовані в спеціальних правових документах індивідуально не персоніфіковані правила у сфері господарювання.

Господарсько-правові норми слід класифікувати за такими видами:

норми-визначення (більшість законів мають спеціальну статтю «Визначення термінів», у якій розкривається зміст основних понять, що застосовуються у відповідному законі, зокрема, це ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність»;

норми-принципи (наприклад, загальні принципи господарювання – ст. 6 ГК України, принципи підприємницької діяльності – ст. 44 ГК України і т.п.;

компетенційні норми (визначають правовий статус і компетенцію суб'єктів, наприклад, повноваження Антимонопольного комітету України – ст. 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України», функції Національного банку України – ст.ст. 6, 7 Закону України «Про Національний банк України»);

норми-заборони (заборона здійснення підприємницької діяльності органам державної влади та органам місцевого самоврядування (ч. 4 ст. 43 ГК України);

техніко-економічні норми (порядок здійснення певних технологічних процесів, параметри і вихідні величини господарської діяльності, наприклад, норми амортизаційних відрахувань, державні стандарти, державні будівельні норми та правила, технічні умови тощо);

норми-рекомендації (не будучи юридично обов'язковими для суб'єктів господарювання, вони орієнтують їх на бажану для суспільства і держави поведінку у сфері господарювання, наприклад, примірні статuti, примірні договори).

Водночас наведена класифікація не вичерпує всіх видів господарсько-правових норм. Виділяють ще міжнародні, загальнодержавні, регіональні та локальні норми, за формою вираження припису – уповноважувальні, зобов'язуючі, заборонні та інші класифікації, дослідження яких є необхідним в рамках тематики.

Питання 7. Історія та тенденції розвитку науки господарського права. Спори навколо кодифікації господарського законодавства.

В 30-і роки ХХ ст. Л.Я. Гінцбург та Є.Б. Пашуканіс – засновники наукової школи єдиного господарського права – обґрунтовували необхідність спеціального (у формі Торгового/Господарського кодексу) регулювання відносин у сфері соціалістичної економіки, включаючи до кола її суб'єктів і громадян, які вступають у майнові відносини. На жаль, політизація наукової сфери в 30-і роки ХХ ст. і наявність серед опонентів ідеї єдиного господарського права головного тодішнього теоретика в правознавстві А.Я. Вишинського, впливового та послідовного сталініста, призвели до трагічних наслідків для засновників цієї школи. У цей період в юридичній спільноті широкого поширення набула господарсько-правова концепція. Її прихильники стверджували, що внаслідок втручання держави у приватно-майнові відносини стираються межі між приватним і публічним правом та відбувається процес утворення нового права, яке отримало назву «господарське». Проте, вже у 1938 р. під впливом політичної ідеології було відкинуто концепцію господарського права, що змусило правову науку тимчасово відмовитися від теоретичних досліджень у цій сфері. Тільки наприкінці 40-х років ХХ ст. починає відбуватися «реанімація» господарсько-правової концепції. Безумовно, науковці радянської доби зробили значний внесок у розвиток теорії господарського права. Утім, під впливом змін соціально-економічних умов та орієнтирів економічного розвитку відбулося оновлення (модернізація) цієї теорії.

Сьогодні думки вчених стосовно питання про те, що становить собою господарське право, не є однозначними. Одні науковці не визнають господарське право як самостійну галузь та вважають його інтегрованим законодавством, що перебуває на межі багатьох юридичних і економічних галузей, другі – вважають, що значний масив норм, які регулюють господарські відносини, є частиною цивільного права, треті – переконані, що господарське право є самостійною галуззю права, існування та специфіка якої визначається передусім предметом її регульовального впливу та метою, задля якої він здійснюється. Основна причина розходжень у поглядах представників двох наукових концепцій – *цивільстичної* (концепції «єдиного цивільного права») та *господарсько-правової* – корениться у різному розумінні способів пошуку правильних правових рішень: якщо перші намагаються їх віднайти у самому праві та його догмах, то другі – насамперед у «природі речей», у реальних потребах економічного розвитку. Крім того, про самостійність господарського права як окремої галузі права свідчать і вихідні положення загальної теорії права. Так, для утворення самостійної галузі права мають значення декілька факторів: наявність власного специфічного предмета регулювання, неможливість урегулювання відносин, що залучаються до предмета правового врегулювання за допомогою інших галузей права, необхідність застосування особливого методу регулювання та єдина мета, якій служить ця галузь права.

Розвиток галузі науки господарського права зумовлюється насамперед соціальними потребами у ній, появою якісно нових суспільних відносин, що потребують правової регламентації. Перехід до ринкової економіки і відповідно розширення приватного сектору економіки, бурхливий розвиток господарської діяльності, поява нових форм господарювання, вихід вітчизняних суб'єктів господарювання на зовнішній ринок та багато інших чинників зумовили потребу регулювання відносин, пов'язаних з організацією та здійсненням господарської діяльності у напрямку спеціалізації.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Визначити поняття господарського права та його співвідношення з іншими галузями права.
2. Надати характеристику предмету та методів господарського права.
3. Розкрити принципи правового регулювання господарського права.
4. Визначити поняття, ознаки та види господарських правовідносин.
5. Підприємництво: поняття, ознаки, класифікація. Сутність підприємництва в економічній теорії.
6. Господарська некомерційна діяльність як предмет регулювання господарського права: поняття, суб'єкти, значення.

7. Поняття і загальна характеристика джерел господарського права.
8. Система господарського законодавства. Проблеми розвитку і вдосконалення господарського законодавства в Україні та в інших країнах.
9. Загальна характеристика Господарського кодексу України.

Тема Державне регулювання господарської діяльності

Мета вивчення

Вивчення загальних питань державного регулювання господарської діяльності у зазначеній темі є безперечно необхідним та актуальними, що дозволить визначити основні методи та форми державного регулювання економіки, зрозуміти основні теорії державного впливу на господарські відносини, визначити форми участі держави в господарських відносинах.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. аргументувати пропозиції щодо вирішення дискусійних питань у сфері державного регулювання господарської діяльності;
2. визначити та аналізувати новітні тенденції розвитку правової науки та практики щодо державного регулювання господарської діяльності;
3. порівнювати сучасні тенденції розвитку приватного (господарського) права України та країн ЄС та формувати пропозиції щодо врахування міжнародного досвіду та гармонізації законодавства України та законодавства ЄС з питань щодо державного регулювання господарської діяльності.

Література

нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. - 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
4. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01 липня 2014 р. № 1555-VII // ВВР. – 2014. – № 34. – Ст. 1173.
5. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24 червня 2004 р. № 1877-IV // ВВР. – 2004. – № 49. – Ст. 527.
6. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06 вересня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 48. - ст. 483
7. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV // ВВР. – 2004. – № 9. – Ст. 79.
8. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010. // ВВР. – 2010. - № 40. - ст.524.
9. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 31-32. - Ст. 263.
10. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 р. // Офіційний вісник України від 01.11.2019 р. – 2019 р. - № 84.
11. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02 березня 2015 р. // Відомості Верховної Ради. – 2015. - № 23. - ст. 158.
12. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05 квітня 2007 р. № 877-V // ВВР. – 2007. – № 29. – Ст. 389.
13. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 р // Відомості Верховної Ради. – 2016. - № 9. - Ст. 89.
14. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4618-VI // ВВР. – 2013. – № 3. – Ст. 23.

спеціальна література:

15. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – 3-тє вид., Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.
16. Добровольська В.В. Правове забезпечення державного регулювання економіки: монографія. – О.: Фенікс, 2010. – С. 14-90.
17. Засоби та механізми господарсько-правового регулювання: колективна монографія / За наук. ред. Д.В. Задихайла. – Х.: Юрайт, 2013. – С. 10-110.
18. Знаменський Г. Л. Хозяйственное законодательство Украины: формирование и перспективы развития. - К.: Наукова думка, 1996. – С. 4-18.
19. Зятіна Д.В. Напрямки розвитку концесії в Україні // Правові умови сприятливого бізнес-клімату в Україні: матер. міжн. наук.-практ. конф., Одеса, 27 червня 2019 р. Гол. ред. колегій С.В. Ківалов, О.П. Подцерковний, Одеса, Фенікс, 2019. – С. 60-63.
20. Лаптев В. В. Предмет и система хозяйственного права. – М., 1969. – С. 50-60.
21. Лічак Д.В. Щодо співвідношення прямих і непрямих засобів державної підтримки суб'єктів господарювання / Д.В. Лічак // Вісник господарського судочинства. – 2010. - № 6. – С. 135-141.
22. Мамутов В. К. Экономика и право. – К, Ірінком Інтер, 2003. – С. 15-90.
23. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: 2-е вид., / За заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини; Кол. авт.: О.А. Беляневич, О.М. Вінник, В.С. Щербини та ін. – К.: Хрінком Інтер., 2008. – С. 22-90.
24. Подцерковний О.П. Про необхідність підвищення уваги до методології тлумачення господарського законодавства / О. Подцерковний // Право України.– 2010. – № 4. – С. 265-274.
25. Пронская Г. О профессионализме и нравственности в научном споре / Г. Пронская // Закон и бизнес. - 1997. - 37-38.
26. Саниахметова Н.А. Регулирование предпринимательской деятельности в Украине: организационно-правовые аспекты. – Одесса, 1998. – С. 20-90.
27. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. Мамутова В.К. – К.: Юринком Интер, 2002. – С. 33-90.

План

1. Наукові теорії, що обґрунтовують необхідність державного регулювання економіки
2. Нормативне підґрунтя державного регулювання господарської діяльності.
3. Методи та форми державного регулювання господарських відносин.
4. Правове регулювання участі держави у господарській діяльності. Державне замовлення та державні закупівлі, державне фінансування, державні гарантії та запозичення.
5. Державна підтримка суб'єктів господарювання: поняття, види та засоби. Заохочення малого підприємництва.
6. Державно-приватне партнерство: поняття, ознаки та форми.

Основний зміст

Питання 1. Наукові теорії, що обґрунтовують необхідність державного регулювання економіки.

Класична економічна теорія ґрунтується на теорії Адама Сміта, що виникла в XVIII–XIX ст. в Англії. Провідна ідея цієї теорії полягає в тому, що держава не втручається в регулювання ринкової економіки, а регулятором (“невидимою рукою”) виступає сам ринок. Постулати цієї теорії призначені для створення ліберального ринкового господарства, де діє принцип “багатство породжує багатство”. А. Сміт обмежував роль держави функцією “нічного вартового” – підтримку порядку, охорони і захисту приватної власності і конкуренції. Недоліки цієї теорії виявилися в результаті розвитку монополістичного капіталізму і світової економічної кризи на початку XX століття, що призвів до посилення нерівності при розподілі

доходів між громадянами і глибокої соціальної напруги. З'ясувалося, що ринкова система не здатна автоматично вирівнювати обсяги макропопиту і макропропозиції. Виявилася потреба в новому макрорегуляторі. Теорія марксизму розкриває два протилежні явища в економіці капіталістичного типу, а саме: перевиробництво і недовиробництво товарів. В умовах недовиробництва, за висновками розробників вказаної теорії, необхідним є створювати умови для розвитку конкуренції між виробниками і збільшення кількості учасників ринку. При цьому, надаються податкові і кредитні ресурси виробникам дефіцитних товарів, застосовується реприватизація, державні замовлення приватним фірмам тощо. В умовах перевиробництва державний вплив на економіку посилюється, а за умови дефіциту – зменшується. Кажучи про теорії державного управління економікою, не можна не сказати про М. Вебера, відомого німецького вченого кінця XIX – початку XX століття, який висунув основоположні концептуальні установки і принципи теорії державного управління як самостійної галузі знань. Саме він став ініціатором і головним розробником найважливіших установок і концепцій держави як головного суб'єкта політики і влади, бюрократії, державного апарату. Його висновки і пропозиції актуальні і сьогодні.

У 30-х роках XX століття виникла теорія регулювання економіки Дж. Кейнса, яка виходила з того, що держава займає провідну роль у регулюванні національного господарства. При цьому держава виступає не як політичний інститут (орган влади), а як економічний інститут – учасник господарських відносин. Важливий принцип кейнсіанської теорії полягає в тому, що держава наділяється економічними функціями, які пов'язані із забезпеченням ефективного попиту за рахунок інвестицій у національне господарство і державні витрати на ці та інші соціально-економічні цілі. Але й ця теорія має свої недоліки, які призвели в 70-х роках XX століття до світової кризи (перевиробництво, зниження продуктивності праці, екологічна криза тощо).

Існують ще багато інших теорій державного регулювання економіки, зокрема теорія «монетаризму», теорія змішаної економіки, теорія економічного добробуту та інші, які мають бути проаналізовані для кращого розуміння сутності та місця держави в регулюванні економічних процесів.

Питання 2. Нормативне підґрунтя державного регулювання господарської діяльності.

Державне регулювання економіки – це одна з форм державного впливу на економіку, що ґрунтується на законодавстві і реалізується способом установлення та застосування державними органами правил, спрямованих на коригування економічної діяльності фізичних та юридичних осіб і забезпечується можливістю застосування правових санкцій у разі їх порушення.

Конституція України в ст.ст. 1, 42, 85, 92, 116 в різних аспектах торкається питань місця і ролі української держави в господарських відносинах. Насамперед, слід звернути увагу на обов'язок держави забезпечувати соціально орієнтовану економіку в Україні, право особи на підприємницьку діяльність, розмежування функцій органів державної влади щодо впливу на економічні відносини тощо.

Законодавчу базу в регулюванні державного впливу на економіку також становлять такі акти, як Господарський кодекс України, ст. 4 Закону України «Про підприємництво», Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про банки і банківську діяльність», «Про захист іноземних інвестицій на Україні», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про публічні закупівлі», «Про валюту і валютні операції», Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів) та багато інших нормативно-правових актів.

Питання 3 . Методи та форми державного регулювання господарських відносин.

Форми державного регулювання господарських відносин являють собою зовнішнє вираження дій держави, направлених на реалізацію специфічних завдань та функцій в процесі застосування обраних методів впливу держави на економіку.

Формами державного регулювання господарської діяльності є планування (директивне і індикативне), нормативне регулювання, індивідуальні управлінські рішення, контроль та нагляд, координація, формування звітності, інформаційне забезпечення, попередження і припинення правопорушень, відновлення правових положень, відповідальність за порушення господарського законодавства тощо.

Методи державного регулювання господарських відносин – це сукупність прийомів впливу держави через органи законодавчої, виконавчої, судової влади на суб'єктів господарських відносин з метою створення і забезпечення умов господарської діяльності, які відповідають ідеї соціальної орієнтованості економіки. Методи державного регулювання господарських відносин можливо класифікувати за наступними критеріями: за суб'єктом впливу (державні, суспільні, ринкові); за часом дії (довгострокові, короткострокові); за характером впливу (прямі і непрямі); за масштабом впливу (загальні, приватні); за змістом (економічні, адміністративні, інституціональні, соціально-психологічні); за способом прийняття (правові, неправові); за природою дії (стримуючі, стимулюючі, комплексні); за рівнями реалізації (загальнодержавні, місцеві); за об'єктом дії (галузеві, функціональні).

Найбільший інтерес становить класифікація методів державного регулювання господарських відносин за характером впливу на прямі і непрямі. Прямі методи являються обов'язковими для суб'єктів господарювання, їх реалізація забезпечена певним примусом і мірами відповідальності. До цієї групи методів слід віднести державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань; ліцензування видів господарської діяльності; ліцензування і квотування зовнішньоекономічної діяльності; стандартизацію і сертифікацію; атестацію виробництва; валютне регулювання. Непрямі методи, в свою чергу, не є обов'язковими, застосовуються суб'єктами господарювання за їх ініціативою, можуть розглядатися як засоби підтримки і розвитку суб'єктів господарювання. Вони включають підтримку добросовісної економічної конкуренції; публічні закупівлі; дотації, субвенції, субсидії та інші види підтримки і розвитку малого та середнього підприємництва; державне кредитування; податкові пільги і преференції; приватизацію державного майна.

Питання 4. Правове регулювання участі держави у господарській діяльності. Державне замовлення та державні закупівлі, державне фінансування, державні гарантії та запозичення.

Господарська компетенція органів державної влади та органів місцевого самоврядування реалізується від імені відповідної державної чи комунальної установи. Безпосередня участь держави, органів державної влади та органів місцевого самоврядування у господарській діяльності може здійснюватися лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України (ч. 3 ст. 8 ГК України).

Державне замовлення – це засіб державного регулювання економіки шляхом формування на договірній (контрактній) основі складу та обсягів продукції (робіт, послуг), необхідної для пріоритетних державних потреб, розміщення державних контрактів на поставку (закупівлю) цієї продукції (виконання робіт, надання послуг) серед суб'єктів господарювання незалежно від їх форм власності.

Публічна закупівля – це придбання замовником товарів, робіт і послуг за державні кошти у порядку, встановленому Законом України «Про публічні закупівлі». Детальний аналіз положень вказаного Закону із визначенням порядку організації та проведення процедур закупівлі є необхідним для розуміння сутності публічної закупівлі, як форми участі держави в господарських відносинах.

Державне фінансування – це надання з бюджету у безповоротному порядку коштів на видатки, пов'язані зі здійсненням державних замовлень, виконанням державних програм,

утриманням державних і комунальних установ та організацій (регулюється Бюджетним кодексом України, щорічними законами про державний бюджет України).

Державна гарантія – це спосіб забезпечення виконання державою, представленою Кабінетом Міністрів України в особі Міністра фінансів України, зобов'язань позичальника (резидента України) перед кредитором повністю або частково.

Державне запозичення – це операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету.

Питання 5. Державна підтримка суб'єктів господарювання: поняття, види та засоби. Заохочення малого підприємництва.

Державна допомога суб'єктам господарювання може реалізовуватися у таких формах: надання субсидій та грантів; надання дотацій; надання податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів; списання боргів, включно із заборгованістю за надані державні послуги, списання штрафних санкцій, компенсація збитків суб'єктам господарювання; надання гарантій, кредитів на пільгових умовах, обслуговування кредитів за пільговими тарифами; зменшення фінансових зобов'язань суб'єктів господарювання перед фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування; надання, прямо чи опосередковано, суб'єктам господарювання товарів чи послуг за цінами нижче ринкових або придбання товарів чи послуг суб'єктів господарювання за цінами, вище ринкових; продаж державного майна за цінами, нижче ринкових; збільшення державної частки в статутному капіталі суб'єктів господарювання або збільшення вартості державної частки на умовах, неприйнятних для приватних інвесторів.

Необхідність державної підтримки й заохочення малого і середнього підприємництва обумовлена тим, що мале і середнє підприємництво є основою ринкової економіки, її фундаментом. Державна підтримка малого і середнього підприємництва не завжди пов'язана з матеріальною підтримкою, головне – це встановлення прав і гарантій, правових та економічних основ розвитку малого і середнього підприємництва, усунення адміністративних бар'єрів, котрі заважають здійснювати таким суб'єктам підприємницьку діяльність. Мета, принципи і види підтримки передбачені Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», а також Законами України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Аналіз положень вказаних законодавчих актів із визначенням засобів державної підтримки малого і середнього підприємництва, сільського господарства, із розумінням ролі Антимонопольного комітету України при наданні державної допомоги господарюючим суб'єктам дозволить зрозуміти сутність державної підтримки та порядок її надання в сучасних умовах.

Питання 5. Державно-приватне партнерство: сутність, ознаки та форми.

Відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. державно-приватне партнерство – співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України "Про управління об'єктами державної власності" здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому Законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства.

До ознак державно-приватного партнерства належать:

1) створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт та технічне переоснащення) об'єкта державно-приватного партнерства та/або управління (користування, експлуатація, технічне обслуговування) таким об'єктом;

2) довготривалість відносин (від 5 до 50 років);

3) передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства;

4) внесення приватним партнером інвестицій в об'єкт державно-приватного партнерства.

Державно-приватне партнерство може реалізовуватися в різних формах, зокрема у формі концесійного договору, договору управління майном, договору про спільну діяльність тощо.

Закон «Про державно-приватне партнерство» визначає сфери, в яких можуть реалізовуватися відносини державно-приватного партнерства. Аналіз відповідних положень вказаного законодавчого акту дозволить зрозуміти сутність та значення державно-приватного партнерства для економіки.

Також необхідно враховувати положення спеціальних законодавчих актів в цій сфері відносин, зокрема Закону України «Про концесію» від 03.10.2019 р.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Визначити поняття державного регулювання та легалізації господарської діяльності.
2. Визначити методи та форми державного регулювання господарських відносин.
3. Надати характеристику правового регулювання участі держави у господарській діяльності.
4. З'ясувати умови та порядок державного замовлення та державних закупівель, державного фінансування, державних гарантії та запозичення.
5. Охарактеризувати державну підтримку суб'єктів господарювання.
6. Визначити критерії та мету запровадження поняття малого підприємництва.
7. Надайте характеристику державно-приватного партнерства.

Тема

Легалізація (легітимація) господарської діяльності

Мета вивчення

Вивчення особливостей легалізації господарської діяльності дозволить зрозуміти та засвоїти процедуру організації господарської діяльності із дослідженням всіх необхідних етапів створення суб'єктів господарювання

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. аргументувати пропозиції щодо вирішення дискусійних питань у сфері господарського права щодо процедури легалізації господарської діяльності;
2. визначати та аналізувати новітні тенденції розвитку правової науки та практики у сфері господарського права, що визначають засади легалізації господарської діяльності;
3. порівнювати сучасні тенденції розвитку приватного (господарського) права України та країн ЄС та формувати пропозиції щодо врахування міжнародного досвіду та гармонізації законодавства України та законодавства ЄС.

Література***нормативно-правові акти:***

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. - 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
4. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06 вересня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 48. - ст. 483
5. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV // ВВР. – 2004. – № 9. – Ст. 79.
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 31-32. - Ст. 263.
7. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02 березня 2015 р. // Відомості Верховної Ради. – 2015. - № 23. - ст. 158.
8. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05 квітня 2007 р. № 877-V // ВВР. – 2007. – № 29. – Ст. 389.

Спеціальна література:

9. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.
10. Добровольська В.В. Правове забезпечення державного регулювання економіки: монографія. – О.: Фенікс, 2010. – С. 14-90.
11. Засоби та механізми господарсько-правового регулювання: колективна монографія / За наук. ред. Д.В. Задихайла. – Х.: Юрайт, 2013. – С. 10-110.
12. Знаменський Г. Л. Хозяйственное законодательство Украины: формирование и перспективы развития. - К.: Наукова думка, 1996. – С. 4-18.
13. Квасніцька О.О. Цілі, принципи та функції державної реєстрації суб'єктів підприємництва //Актуальні проблеми держави і права. – Одеса: Юрид. літ. - 2004. – Вип. 22. - С.663-669.
14. Мамутов В. К. Экономика и право. – К, Ірінком Інтер, 2003. – С. 15-90.
15. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: 2-е вид., / За заг. ред.

- Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини; Кол. авт.: О.А. Беляневич, О.М. Вінник, В.С. Щербини та ін. – К.: Хрінком Інтер., 2008. – С. 22-90.
16. Саниахметова Н.А. Регулирование предпринимательской деятельности в Украине: организационно-правовые аспекты. – Одесса, 1998. – С. 20-90.
17. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. Мамутова В.К. – К.: Юринком Интер, 2002. – С. 33-90.

Основний зміст

1. Сутність та складові поняття легалізації (легітимації) господарської діяльності.
2. Установчі документи суб'єктів господарювання.
3. Державна реєстрація суб'єктів господарювання: поняття, порядок здійснення.
4. Порядок державної реєстрації змін в установчі документи та зміни відомостей про суб'єктів господарювання. Підстави та порядок припинення діяльності суб'єктів господарювання.
5. Ліцензування господарської діяльності.
6. Дозвільна система у сфері господарської діяльності.

Питання 1. Сутність та складові поняття легалізації (легітимації) господарської діяльності.

Здійснення господарської (підприємницької) діяльності допускається лише за умови її реєстрації у встановленому законом порядку і здійснення інших правостановлюючих дій. Лише суб'єкт господарювання, що виконав всі передбачені чинним законодавством умови і вимоги щодо одержання необхідних дозвільних документів, має право здійснювати діяльність у законному порядку (ст. 58 ГК України), розраховувати на державну підтримку своєї діяльності (ст. 48 ГК України) і захист прав і законних інтересів (ст. 20 ГК України).

Під легалізацією можна розуміти здійснення суб'єктом низки послідовних, юридично значимих дій, спрямованих на набуття прав і обов'язків суб'єкта господарювання (правосуб'єктності). І в цьому плані легалізація має розглядатися як сукупність двох груп правових дій: внутрішніх і зовнішніх. Легалізація характеризується ініціативною стадією, проходить через організаційну складову і закінчується формалізацією.

Відносини легалізації мають господарсько-правову природу оскільки виникають з приводу організаційно-господарської діяльності, що відповідає предмету регулювання ГК згідно зі ст. 1 Кодексу. Важливо враховувати, що ГК і закони України припускають процедуру легалізації загалом господарської, а не тільки підприємницької діяльності. І це не випадково. Підприємництво розглядається складовою частиною господарської діяльності — комерційною господарською діяльністю (глава 4 ГК України). Проте іншою її частиною є некомерційна господарська діяльність (глава 5 ГК України). Більш того, ст. 58 ГК України, закони України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», «Про ліцензування видів господарської діяльності» тощо поширюють процеси легалізації на будь-яку господарську діяльність, а не тільки на підприємництво.

Виходячи з характеристики дозвільних процедур, необхідних для державного підтвердження законності входження суб'єкта в господарський оборот, легалізація суб'єктів господарської діяльності включає від 1 до 6 і більше складові: 1) державну реєстрацію суб'єктів господарювання; 2) ліцензування господарської (підприємницької) діяльності; 3) дозвіл (висновок) органів санітарного, пожежного і екологічного контролю, органів охорони праці та інших органів на початок експлуатації торговельно-промислових об'єктів; 4) квотування і ліцензування господарської діяльності у ЗЕД; 5) реєстрація (поставлення на облік) в податкових, митних органах, органах соціального і пенсійного страхування; 6) дозвіл органів Антимонопольного комітету на концентрацію і узгоджені дії, що обмежують конкуренцію, тощо.

Питання 2. Установчі документи суб'єктів господарювання.

Установчі документи – це юридичні акти локальної дії, в яких виражена воля однієї або кількох осіб створити юридичну особу, наділити її майном у формі внесків учасників, визначити правовий статус юридичної особи, взаємовідносини учасників із нею, а також відносини учасників між собою в процесі управління юридичною особою та отримання результатів від її діяльності.

Склад установчих документів юридичних осіб обмежений загальними і спеціальними вимогами закону. Загальні вимоги полягають у тому, що якщо інше не вказане в законі, установчими документами суб'єкта господарювання є рішення про його створення або засновницький договір. Статут і положення застосовуються лише у випадках, указаних у законі. Зокрема, на підставі статуту діють підприємства, якщо інше не передбачено в законі (ч. 3 ст. 62 ГК України). Спеціальні вимоги поширюються на окремі організаційно-правові форми господарювання. Наприклад, Законом “Про кооперацію” від 10.07.2003 р. передбачено, що кооперативні об'єднання (об'єднання кооперативів) діють на підставі установчого договору і статуту (ст. 31-33).

Законом України від 21.04.2011 р. запроваджене використання суб'єктами господарювання модельного статуту, затвердженого КМУ. За рішенням засновників він вважається установчим документом.

Залежно від організаційно-правової форми юридичних осіб можна систематизувати склад необхідних установчих документів:

– статут (для акціонерних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, кооперативів, підприємств колективної власності, державних і комунальних унітарних підприємств, концернів, консорціумів, установ освіти і охорони здоров'я, благодійних організацій, об'єднань співвласників багатоквартирного будинку, політичних партій, громадських і релігійних організацій); – засновницький договір (для повних і командитних товариств, корпорацій);

– статут і засновницький договір (для асоціацій, кооперативних об'єднань); – установчий акт (для установ, що створюються в порядку ст. 83 ЦК України);

– положення (для органів державної влади і органів місцевого самоврядування, відокремлених підрозділів юридичних осіб).

Для розуміння сутності установчих документів необхідним є вивчення змісту таких документів, дослідження особливостей установчих документів різних видів юридичних осіб виходячи з аналізу положень Законів України «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» тощо.

Питання 3. Державна реєстрація суб'єктів господарювання: поняття, порядок здійснення.

Відповідно до ч.1. ст. 58 ГК України державна реєстрація є однією з основних умов набуття учасниками відносин у сфері господарювання статусу суб'єкта господарювання. Окрім коментованої норми, необхідність державної реєстрації передбачено ст. 50 ЦК України - для фізичних осіб - підприємців та ст. 89 ЦК України - для юридичних осіб.

Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців здійснюється на умовах та в порядку, передбаченому Законом України від 15.05.2003 р. "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань".

Відповідно до ст. 1 зазначеного Закону державна реєстрація юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб - підприємців (державна реєстрація) - офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань,

про юридичну особу та фізичну особу - підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом.

Державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців проводиться державним реєстратором. Державний реєстратор юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань - це особа, яка перебуває у трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації, нотаріус. Суб'єктами державної реєстрації є: виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, Київська та Севастопольська міські, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, нотаріуси, акредитовані суб'єкти - у разі державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців. Виконавчі органи сільських, селищних та міських рад (крім міст обласного та/або республіканського Автономної Республіки Крим значення) набувають повноважень з державної реєстрації інших юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців відповідно до Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань" у разі прийняття відповідною радою такого рішення.

Чинним законодавством України передбачено, що державна реєстрація базується на таких основних принципах: 1) обов'язковості державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі; 2) публічності державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі та документів, що стали підставою для її проведення; 3) врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією, та особливостей державної реєстрації виключно цим Законом; 4) державної реєстрації за заявницьким принципом; 5) прийняття документів для державної реєстрації та здійснення державної реєстрації за принципом екстериторіальності в межах України; 6) єдності методології державної реєстрації; 7) об'єктивності, достовірності та повноти відомостей у Єдиному державному реєстрі; 8) внесення відомостей до Єдиного державного реєстру виключно на підставі та відповідно до цього Закону; 9) відкритості та доступності відомостей Єдиного державного реєстру.

Процедура проведення державної реєстрації включає в себе чотири етапи: перевірку комплектності документів, які подаються для реєстрації, та повноти відомостей, що вказуються в документах; перевірку поданих документів на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації; внесення відомостей про юридичну особу чи фізичну особу - підприємця до Єдиного державного реєстру; оформлення і видачу виписки з Єдиного державного реєстру.

Перелік документів, які подаються на реєстрацію, вимоги щодо порядку оформлення та подання таких документів передбачені в Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Для розуміння змісту реєстраційних процедур необхідним є вивчення відповідних положень Закону. Також доцільним є аналіз особливостей державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, та підстав відмови у проведенні реєстраційних дій, передбачених законодавством.

Датою реєстрації суб'єкта господарювання є дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації юридичної особи чи фізичної особи - підприємця.

Строк розгляду документів, поданих для державної реєстрації регламентується статтею 26 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань".

Питання 4. Порядок державної реєстрації змін в установчі документи та зміни відомостей про суб'єктів господарювання. Підстави та порядок припинення діяльності суб'єктів господарювання.

У діяльності зареєстрованого суб'єкта господарювання нерідко потрібно змінити його реєстраційні дані. При цьому, слід розрізняти: 1) внесення змін до відомостей про юридичну особу; 2) державну реєстрацію змін в установчі документи юридичної особи; 3) внесення змін

у відомості про фізичну особу – підприємця. Дії щодо реєстрації кожного з видів змін мають свої особливості і документальні відмінності, в залежності від підстав відповідних змін.

Загалом для державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі, у тому числі змін до установчих документів юридичної особи, подаються такі документи: 1) заява про державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі; 2) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) рішення уповноваженого органу управління юридичної особи про зміни, що вносяться до Єдиного державного реєстру; 3) у разі змін, пов'язаних із входженням до складу засновників юридичної особи іноземної юридичної особи – документ, що підтверджує реєстрацію іноземної особи в країні її місцезнаходження (витяг із торговельного, банківського, судового реєстру тощо); 4) документ про сплату адміністративного збору (у випадках, передбачених статтею 36 Закону “Про державну реєстрацію...”); 5) у разі внесення змін, що містяться в установчому документі – установчий документ юридичної особи в новій редакції; 6) у разі внесення змін, пов'язаних із внесенням даних про юридичну особу, правонаступником якої є зареєстрована юридична особа – примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) передавального акту або розподільчого балансу; 7) у разі внесення змін, пов'язаних із зміною складу засновників (учасників) юридичної особи – примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) рішення уповноваженого органу управління юридичної особи про вихід із складу засновників (учасників) та/або заява фізичної особи про вихід із складу засновників (учасників), справжність підпису на якій нотаріально засвідчена, та/або договору, іншого документа про перехід чи передачу частки засновника (учасника) у статутному (складеному) капіталі (пайовому фонді) юридичної особи, та/або рішення уповноваженого органу управління юридичної особи про примусове виключення із складу засновників (учасників) юридичної особи або ксерокопія свідоцтва про смерть фізичної особи, судове рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою; 8) за бажанням заявника у разі внесення до установчих документів змін, які впливають на систему його оподаткування – заява про обрання юридичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість, та/або заява про включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій за формами, затвердженими відповідно до законодавства. В окремих випадках Закон “Про державну реєстрацію...” вимагає надання додаткових документів. Зокрема, при внесенні змін в установчі документи у зв'язку із прийняттям рішення засновників (учасників) про використання модельного статуту, або навпаки переходу з модельного статуту на діяльність на підставі власного установчого документа, для державної реєстрації рішення про виділ юридичної особи, додатково надаються документи, що визначені у частинах 6, 7, 8 статті 17 Закону “Про державну реєстрацію...”, відповідно.

Закон також передбачає специфіку процедури реєстрації змін відомостей про фізичну особу-підприємця, що також має бути враховано при вивченні наведеної тематики.

Державна реєстрація припинення юридичної особи або припинення підприємницької діяльності фізичної особи здійснюється за його (чи його органів) рішенням (добровільне припинення), або на підставі рішення суду, чи в результаті смерті (визнання померлою) фізичної особи (примусове припинення). На сьогодні, ч. 10 ст. 17 “Про державну реєстрацію...” передбачає перелік документів, що мають подаватися для державної реєстрації рішення про припинення юридичної особи, прийнятого її учасниками або відповідним органом юридичної особи, а у випадках, передбачених законом, – відповідним державним органом. Для розуміння порядку реєстрації припинення юридичної особи необхідним є вивчення відповідних законодавчих положень. Також треба враховувати, що свої особливості має процедура державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її реорганізації. Особливості реєстрація припинення суб'єктів господарювання з інших підстав визначаються положеннями ст. 25 Закону “Про державну реєстрацію...”. Державна реєстрація припинення підприємницької діяльності фізичної особи регулюється ч. 4 ст. 18 Закону “Про державну

реєстрацію...”, який передбачає підстави припинення підприємницької діяльності фізичної особи, що відрізняються від підстав припинення юридичної особи.

Питання 5. Ліцензування господарської діяльності.

Відповідно до Закону України від 02.03.2015 р. "Про ліцензування видів господарської діяльності" *ліцензування* - це засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Цей Закон регулює суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності, визначає виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлює уніфікований порядок їхнього ліцензування, нагляд і контроль у сфері ліцензування, відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності. Відповідно до ч. 3 статті 14 ГК України ліцензія - це документ державного зразка, який засвідчує право суб'єкта господарювання - ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов.

Передумовою ліцензування видів господарської діяльності є державна реєстрація відповідно до Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань". В установчих документах суб'єктів господарювання повинно бути безпосередньо вказано вид діяльності, що ліцензується.

З моменту реєстрації суб'єкт господарської діяльності набуває спеціальної правосуб'єктності. Спеціальна правосуб'єктність полягає у визнанні за суб'єктом господарських відносин здатності мати і здійснювати, відповідно до офіційно зафіксованої мети, права та обов'язки. Правосуб'єктність реалізується через правовий режим, елементом чи умовою реалізації якого є отримання ліцензії і підпорядкованість, відповідність проваджуваної діяльності ліцензійним умовам. Одержання ліцензії є юридичним фактом (станом) для реалізації спеціальної правосуб'єктності, змістом якого, зокрема, є виконання обов'язку отримати ліцензію, для чого необхідно відповідати ліцензійним умовам. При дослідженні особливостей ліцензування необхідним є аналіз видів та сутності ліцензійних умов для різних видів господарської діяльності, наприклад Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з будівництва об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми та значними наслідками, затв. Постановою КМУ від 30.03.2016 № 256 та ін. Також необхідно встановити, які види господарської діяльності підлягають ліцензуванню і чому. При визначенні порядку ліцензування доцільним є встановлення системи органів, що наділені компетенцією надавати ліцензії суб'єктам господарювання.

Ліцензування господарської діяльності є категорією господарського права, правова суть якої розкривається через низку ознак (публічний характер ліцензування; процедурний характер ліцензування; єдність процесу ліцензування; обов'язковість ліцензування) та функцій (дозвільна, облікова, інформаційна, контролююча, статистична, охоронна).

Питання 8. Дозвільна система у сфері господарської діяльності.

Дозвільна система є предметом регулювання господарського права, передусім тому, що в процесі отримання дозвільної документації виявляються як публічні, так і приватні інтереси, інтереси суб'єктів господарювання і держави. Виникає потреба в узгодженні, чого не можна здійснити виключно в рамках адміністративних процедур. Адже важливо розуміти не лише управлінську, але і господарську складову цих процесів, відповідаючи на запитання про вплив дозвільних процедур на економіку в цілому.

Відповідно Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» дозвільна система у сфері господарської діяльності як сукупність урегульованих законодавством відносин, що виникають між дозвільними органами, адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею документів дозвільного, характеру. За рамками Закону про

дозвільну систему залишаються відносини у сфері ліцензування господарської діяльності (крім відносин щодо видачі документів дозвільного характеру, необхідних для отримання ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності), охорони державного кордону, державної митної справи, державного експортного контролю, державного регулювання ринків фінансових послуг, охорони державної таємниці (провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею), захисту економічної конкуренції, а також на дозвільну систему, що поширюється на операції зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими матеріалами і речовинами, сильнодіючими отруйними речовинами, дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії, дозвільну діяльність у сфері цивільної авіації. Відносини у перелічених сферах регламентуються окремими законами і підзаконними нормативно-правовими актами. При вивченні сутності дозвільної системи у сфері господарської діяльності необхідно також зупинити увагу на порядку видачі документів дозвільного характеру, проаналізувати принципи «організаційної єдності» та «мовчазної згоди» при видачі документів дозвільного характеру.

Правове регулювання відносин, що складаються в рамках дозвільної системи у сфері господарювання забезпечується досить широким колом нормативно-правових актів. Це, наприклад, Кодекс цивільного захисту України, закони України «Про ветеринарну медицину», «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про рекламу», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про метрологію та метрологічну діяльність», «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», «Про перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» тощо.

Суб'єкти дозвільної системи у сфері господарювання поділяються на дві групи: дозвільні органи — це органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, а також підприємства, установи, організації, уповноважені відповідно до закону видавати документи дозвільного характеру, з одного боку, та суб'єкти господарювання — юридичні особи та фізичні особи — підприємці, що ініціюють відповідні процедури. До об'єктів дозвільної системи законодавець відносить — природні ресурси, земельні ділянки, ґрунтовий покрив земельних ділянок, споруд, будівлі, приміщення, устаткування, обладнання та механізми, що вводяться в експлуатацію або проектуються, окрема операція, господарська діяльність певного виду, робота та послуга, а також документи, які використовуються суб'єктом господарювання у процесі проходження погоджувальної (дозвільної) процедури (проектна документація на будівництво об'єктів, землепорядна документація, містобудівна документація, гірничий відвід). До документів дозвільного характеру відносяться: дозволи, висновки, рішення, погодження, свідоцтва та інші.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Надати характеристику легалізації господарської діяльності та її видів.
2. Визначити види установчих документів та вимоги до їх змісту.
3. Розкрити процедуру та умови державної реєстрації.
4. З'ясувати мету та умови ліцензування господарської діяльності.
5. Охарактеризувати дозвільну систему у сфері господарської діяльності.

Тема Суб'єкти господарського права

Мета вивчення

Вивчення суб'єктного складу господарювання дозволить встановити види учасників господарських відносин за законодавством України, визначити основні особливості їх правового статусу, зрозуміти порядок їх створення та особливості функціонування.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. аргументувати пропозиції щодо вирішення дискусійних питань у сфері господарського права щодо його суб'єктного складу;
2. визначати та аналізувати новітні тенденції розвитку правової науки та практики у сфері господарського права щодо його суб'єктного складу;
3. порівнювати сучасні підходи до правового статусу різних видів суб'єктів господарювання за законодавством України та нормативними положеннями країн ЄС;
4. здійснювати системний науковий аналіз вітчизняної та зарубіжної практики у галузі господарського права та законодавства стосовно суб'єктного складу сфери господарювання.

Література

нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. - 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. // ВВР. – 2008. - № 50-51. - ст.384.
5. Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 р. №1087-IV // <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг в Україні: Закон України від 12 липня 2001 р. // ВВР. - № 1. – Ст. 1.
7. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. // ВВР. - 1991. - №49. – Ст. 682.
8. Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю від 06.02.2018 р. // ВВР. – 2018. - № 13. - ст.69.
9. Про товарну біржу: Закон України від 10 грудня 1991 р. // ВВР. - 1992. - № 10. - Ст. 139.
10. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 р. // ВВР. – 2001. - № 5-6. - Ст. 30.
11. Про кредитні спілки: Закон України від 20 грудня 2001 р. // ВВР. – 2002. № - 15. – Ст. 101.
12. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05 липня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 29. - Ст. 337.
13. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 р. // ВВР. – 2006. - № 31. – Ст. 268.
14. Про холдингові компанії: Закон України від 15 березня 2006 р. // ВВР. – 2006. - № 34. – Ст. 291.
15. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02 грудня 1997 р. // ВВР. – 1998. - № 13. – Ст. 52.

Спеціальна література:

16. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.

17. Деревнін В.С. Поняття товарної біржі за чинним законодавством України / В.С. Деревнін // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. - 2012. - Вип. 63. - - С. 471-176.
18. Кибенко Е.Р. Корпоративное право Украины: Учебное пособие. - Х: Эспада, 1999. - С. 14 - 118.
19. Кононенко І.В. Основи біржового права: навч. посіб. - К.: «Кондор», 2007. - С. 11-190.
20. Люшненко М. Реформування колективних сільськогосподарських підприємств / М. Люшненко // Вісник прокуратури. - 2003. - № 4. - С. 16-20.
21. Панченко В. Деякі питання співвідношення внутрішньогосподарських локальних нормативних актів і спеціальних законів щодо сільськогосподарських кооперативів // Підприємництво, господарство і право. - 2010. - № 3. - С. 157-159.
22. Подцерковный О.П. Есть ли альтернатива праву полного хозяйственного ведения и праву оперативного управления? // Економіка та право. - 2002. - № 2. - С. 86-93.
23. Подцерковный О.П. О необходимости согласования юридических и экономических аспектов корпоратизации // Підприємництво, господарство і право - 2004. - № 3. - С. 31-37.
24. Похиленко І. Поняття виробничого кооперативу як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва / І. Похиленко // Підприємництво, господарство і право. - 2008. - № 3. - С. 89-92.
25. Саниахметова Н.А. Хозяйственный Кодекс Украины: Комментарий. - Х.: ООО «Одиссей», 2004. - С. 119-179.
26. Самойлюк О. Виробничі кооперативи: стан та перспективи розвитку / О. Самойлюк // Право України. - 2005. - № 1. - С. 34-37.
27. Семчик В. Правові засади сільськогосподарської кооперації / В. Семчик // Право України. - 1999. - № 5. - С. 34-38.
28. Уркевич В. Про правову природу неподільного фонду сільськогосподарського кооперативу / В. Уркевич // Підприємництво, господарство і право. - 2003. - № 11. - С. 36-41.
29. Хорт Ю. Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерних товариств / Ю. Хорт // Підприємництво, господарство і право. - 2009. - № 11. - С. 12-17.
30. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права: монографія / В.С. Щербина. - К.: Юрінком Інтер, 2008 - 264 с.
31. Щербина О. Новели Закону «Про акціонерні товариства»: поділ товариств на публічні і приватні, аналіз окремих недоліків закону / О. Щербина // Юридичний радник. - № 23, червень 2008.

План

1. Поняття та види суб'єктів господарювання.
2. Поняття та види підприємств, теорія «персоніфікації підприємств» (господарчого органу).
3. Правовий статус громадянина як суб'єкта господарювання.
4. Поняття, види та історія виникнення господарських товариств. Суб'єкти корпоративного права та порядок реалізації їх прав та обов'язків.
5. Правовий статус господарських об'єднань, холдингів та торгово-промислових палат.
6. Правовий статус виробничих, в тому числі сільськогосподарських кооперативів.
7. Правовий статус біржових організацій та інших особливих суб'єктів.

Основний зміст

Питання 1. Поняття та види суб'єктів господарського права.

Законодавств о України, у тому числі Конституція України (ст. 13) використовують кілька понять, які можуть відноситися до категорії суб'єкта господарського права: "суб'єкт господарювання", "суб'єкт господарської діяльності", "учасник господарських відносин". У відповідності зі ст. 2 ГК України учасниками відносин у сфері господарювання, визнаються: 1) суб'єкти господарювання; 2) споживачі (ст. 20, ст. 39 ГК); 3) органи державної влади та

органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією (названі органи не є суб'єктами господарювання за ГК України, однак від цього їх роль у сфері господарювання не зменшується); 4) громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Системний аналіз господарського законодавства вказує на те що суб'єктами господарського права слід вважати тільки тих осіб, які мають особливий правовий статус та безпосередньо здійснюють господарську діяльність у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність (ст. 3). При цьому не залежно від мети здійснення такої діяльності - досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку (підприємницька) або без такої мети (некомерційна господарська діяльність).

Відповідно до ст. ст. 2, 55 ГК України учасниками відносин у сфері господарювання є, зокрема, суб'єкти господарювання - учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Юридичною ознакою суб'єкта господарського права є його господарська правосуб'єктність, тобто сукупність загальних юридичних можливостей з безпосередньої або опосередкованої участі в господарській діяльності шляхом набуття відповідних прав і обов'язків. При вивченні зазначеної тематики також необхідним є встановити співвідношення між учасником господарських відносин та суб'єктом господарювання, визначити коло учасників господарських відносин, проаналізувати ознаки суб'єктів господарювання.

На підставі глав 4 «Господарська комерційна діяльність (підприємництво)» і 5 «Некомерційна господарська діяльність» (у тому числі положення статей 42 і 52) ГК України, можна прийти до висновку, що за критерієм наявності мети одержання прибутку можна суб'єктів господарювання розділити на два види: комерційний суб'єкт господарювання (підприємець) і некомерційний суб'єкт господарювання.

Суб'єкти господарювання поділяються також на колективні та індивідуальні. Колективні утворення це організації і їхні структурні підрозділи, а індивідуальні це громадяни - підприємці (або, як їх часто називають, приватні підприємці).

Питання 2. Поняття та види підприємств, теорія «персоніфікації підприємств» («господарчого органу»).

Згідно зі ст. 62 ГК України підприємство — це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами.

ЦК України в ст. 191 говорить про цілісний майновий комплекс підприємства як про об'єкт права. Проте це не означає, що підприємство, завдяки ЦК України, втрачає статус суб'єкта правовідносин. Про це, зокрема, свідчать ст.ст. 152,167,169,708,722,913,916,918,972 ЦК України, в яких застосовується поняття підприємства як суб'єкта майнових правовідносин. Тому поняття «підприємство» лише в окремому значенні (як цілісний майновий комплекс) може розглядатися як об'єкт майнових прав. У найбільш поширеному значенні таке поняття характеризує суб'єкта майнових правовідносин.

Зокрема, Конституція У країни в статтях 37,46,86,103,120,142,143 говорить про підприємство як про суб'єкт, а не об'єкт права. Бюджетний, Земельний, Кримінальний, Господарський кодекси, переважна більшість інших законодавчих актів розглядають підприємство як суб'єкт правовідносин. Аналогічний підхід застосовується в Німеччині і в інших країнах, в законодавстві Європейського Союзу (наприклад, в ст.ст. 85, 86 Римського договору

1957 р.). Тому слід говорити не стільки про підприємство як об'єкт майнових прав, скільки про цілісний майновий комплекс підприємства як об'єкт таких прав. Так, відповідно до ч. 3 ст. 66 ГК України цілісний майновий комплекс підприємства визнається нерухомістю і може бути об'єктом купівлі-продажу і інших угод, на умовах і в порядку, визначених цим Кодексом і законами, прийнятими відповідно до нього.

Питання про співвідношення поняття підприємства і поняття юридичної особи вимагає поглиблення в економіко-правову природу сучасних господарських відносин. Для розуміння сутності підприємства необхідним є вивчення різних форм підприємств, зокрема державного комерційного і казенного підприємств, приватного підприємства тощо, визначення особливостей їх правового статусу.

У сьогоднішній фінансово-монополістичній економіці діяльність суб'єктів господарювання не може бути вільною, особливо у відносинах між засновником і юридичною особою, між дочірньою і материнською компанією. В результаті з'являються суб'єкти, що формально вважаються юридичними особами, але позбавлені класичних цивілістичних ознак юридичної особи (майнова відособленість, рівність з іншими суб'єктами, самостійна відповідальність, автономна воля тощо). В юридичній літературі наголошується, що за ситуації, коли держава і інші крупні власники капіталу «у будь-який момент можуть вторгнутися (і дійсно роблять це) у відносини між рівноправними суб'єктами, категорія юридичної особи розмивається до такого ступеня, що дослідники починають пошук іншої правової конструкції». Як результат, на заході народилася теорія персоніфікації підприємств. У СРСР її аналогом виступила теорія господарського органу, яка згодом була витіснена розумінням підприємства як суб'єкта права.

Питання 3. Правовий статус громадянина як суб'єкта господарювання.

Відповідно до ст. 42 Конституції України кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Вказана форма підприємництва не передбачає створення юридичної особи, проте громадянин набуває статусу підприємця з моменту державної реєстрації.

Аналіз норм ГК України доводить, що підприємцями можуть бути громадяни України, іноземці, особи без громадянства, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності.

Порядок реєстрації підприємців визначений ст. 58 Господарського кодексу України (див. коментар до ст. 58 ГК України) та Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань".

Частина 3 статті 128 ГК встановлює правомочності громадянина-підприємця при здійсненні підприємницької діяльності: здійснювати її безпосередньо як підприємець або через приватне підприємство, що ним створюється; із залученням або без залучення найманої праці; самостійно або спільно з іншими особами.

Громадянин-підприємець може займатися господарською діяльністю самостійно або разом з іншими громадянами, а також залучати найманих працівників. Здійснювати управління створеним приватним підприємством фізична особа може самостійно або через керівника, який наймається за підставі трудового договору (контракту) у відповідності до законодавства України про працю.

Відповідно до ч. 5 статті 128 ГК громадянин-підприємець здійснює свою діяльність на засадах свободи підприємництва та відповідно до принципів, передбачених у статті 44 ГК України. Частина 6 статті 128 ГК визначає основні обов'язки громадянина-підприємця у сфері господарювання. Громадянин-підприємець зобов'язаний додержуватися вимог, передбачених статтями 46 і 49 ГК України а також іншими законодавчими актами, і несе майнову та іншу встановлену законом відповідальність за завдані ним шкоду і збитки

Особливістю правосуб'єктності фізичних осіб — підприємців є обсяг майнової відповідальності таких осіб, оскільки вони відповідають не тільки тим майном, яке використовується ними для здійснення підприємництва, але і всім іншим майном, що належить їм на праві приватної власності (включаючи частку в спільній сумісній власності подружжя), окрім

майна, на яке відповідно до закону не може бути звернене стягнення (ч. 1 ст. 52, ст. 366 ГК України).

Питання 4. Поняття, види та історія виникнення господарських товариств. Суб'єкти корпоративного права та порядок реалізації їх прав та обов'язків.

Історія спроб правового регулювання підприємництва на основі кооперації (об'єднання) починається із середньовіччя, коли купці стали першими підприємцями.

Початкового розвитку набуло унітарне підприємництво, тобто діяльність однієї фізичної особи для отримання прибутків з необмеженими повноваженнями щодо керівництва своїми справами і своєю працею.

Згодом стало виникати родинне підприємництво, яке було викликане необхідністю організувати діяльність з отримання прибутків і підтримки власного господарства під керівництвом глави сімейства і при підпорядкуванні йому решти всіх членів сім'ї. Подібна форма колективного господарювання є прообразом сучасних повних товариств, які набули остаточну організаційну форму лише у XIV—XV століттях.

Надалі, для збереження або збільшення обсягів виробництва і реалізації товарів, до товариства почали приймати інших осіб. Одні з учасників таких товариств могли брати участь у діяльності своєю працею, інші — своїм майном (грошовими коштами), треті давати ділові поради або передавати відомості технічного, комерційного або іншого характеру. Але, беручи таким чином участь у спільній справі, вони розраховували на отримання дивідендів від своїх вкладів і вимагали відповідних юридичних гарантій реалізації своїх інтересів. Подібні правові зв'язки є аналогом стосунків, що існують сьогодні в командитному товаристві.

Після появи в XVI — на початку XVII століття таких акціонерних товариств, як знаменита Ост-Індійська компанія (1600 рік), Голландська Ост-Індійська компанія (1602 рік) та ін., підприємництво набуває корпоративного устрою.

Подальший розвиток колективних форм здійснення підприємницької діяльності йде шляхом зближення правових ознак і властивостей повного товариства і акціонерних товариств. З'являються їхні проміжні (гібридні) форми (товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю, командитні товариства, акціонерні командити та інші). У результаті, на початок XX століття формується спільне поняття/корпорації англосаксонська правова система) і господарського товариства (континентальна правова система). Отже, корпорація, розглядається віднині як єдине ціле і може виступати учасником у господарському обороті.

Види господарських товариств встановлені ч. 1 ст. 80 ГК України, ч. 2 ст. 113 ЦК України, ч. 2 ст. 1 Закону України «Про господарські товариства»: це акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства.

Акціонерне товариство (АТ) має статутний капітал, розділений на певну кількість акцій рівної номінальної вартості, що засвідчують корпоративні права акціонерів, несе відповідальність за зобов'язаннями тільки своїм майном, при цьому акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, в межах вартості акцій, що їм належать (ст. 152 ЦК України, ч. 2 ст. 80 ГК України, ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчим документом, таке товариство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном, а учасники товариства несуть ризик збитків, пов'язаний з діяльністю товариства, в межах своїх вкладів (ст. 140 ЦК України, ч. 3 ст. 80 ГК України, Закон України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю»).

Товариство з додатковою відповідальністю (ТДВ) відрізняється від ТОВ тільки тим, що в разі недостатності майна товариства, його учасники несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників (ст. 151 ЦК України, ч. 4 ст. 80 ГК України, ст. 56 Закону України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю»).

Повне товариство характеризується тим, що всі його учасники відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном (ч. 5 ст. 80 ГК України, ст. 119 ЦК України, ст. 66 Закону України «Про господарські товариства»).

Командитне товариство схоже на повне товариство, проте поряд з одним або декількома учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність всім своїм майном, тобто — повними учасниками, у товаристві є також вкладники, які не беруть участі в управлінні товариством і ризикують тільки своїми вкладами (ч. 6 ст. 80 ГК України, ст. 133 ЦК України, ст. 66 Закону України «Про господарські товариства»).

Детальний аналіз наведених законодавчих положень щодо правового статусу різних видів господарських товариств, порядку їх створення та функціонування, правового положення їх органів управління та порядку прийняття ними рішень є неодмінною передумовою засвоєння матеріалу навчального курсу.

Питання 5. Правовий статус господарських об'єднань, холдингів та торгово-промислових палат.

Об'єднанням підприємств притаманні такі ознаки: 1) об'єднання підприємств складаються з двох чи більше підприємств, тобто оскільки це об'єднання, то виходячи з етимологічного значення даного слова - учасників має бути принаймні двоє; 2) підприємства (господарські організації), які входять до складу об'єднання, зберігають права юридичної особи; 3) засновники та учасники об'єднань підприємств є виключно юридичними особами відповідно до ч. 6 ст. 119 ГК України; 4) мета створення - координація діяльності учасників, досягнення економічного чи соціального результату; 5) наявність статусу юридичної особи; 6) діють на основі установчого договору та/або статуту, який затверджується їх засновниками; 7) необхідність державної реєстрації в порядку, встановленому законодавством України.

Частина 2 статті 118 ГК України встановлює, що об'єднання підприємств утворюються підприємствами на добровільних засадах або за рішенням органів, які відповідно до ГК України та інших законів мають право утворювати об'єднання підприємств.

Об'єднання підприємств є юридичною особою, тобто їм притаманні всі ознаки юридичних осіб. Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств можуть утворюватися як господарські об'єднання або як державні чи комунальні господарські об'єднання.

Державне (комунальне) господарське об'єднання - об'єднання підприємств, утворене державними (комунальними) підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України або, у визначених законом випадках, рішенням міністерств (інших органів, до сфери управління яких входять підприємства, що утворюють об'єднання), або рішенням компетентних органів місцевого самоврядування.

Державне (комунальне) господарське об'єднання діє на основі рішення про його утворення та статуту, який затверджується органом, що прийняв рішення про утворення об'єднання.

Частина 6 статті 119 наголошує, що положення глави 12 ГК України застосовуються також до об'єднань інших суб'єктів господарювання - юридичних осіб або об'єднань підприємств за участі таких осіб, якщо інше не передбачено ГК України та іншими законами. До таких інших об'єднань можна віднести: кооперативні об'єднання (ст. ст. 30 - 33 Закону України "Про кооперацію" від 10.07.2003 р.); кооперативні об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (ст. 10 Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію" від 17.07.97 р.), спілки споживчих товариств (ст. 8 Закону України "Про споживчу кооперацію" від 10.04.92 р.); об'єднання страховиків (ст. 13 Закону України "Про страхування" від 07.03.96 р.); асоціації кредитних спілок (ст. 24 Закону України "Про кредитні спілки" від 20.12.2001 р.); об'єднання фермерських господарств (ст. 26 Закону України "Про фермерське господарство" від 19.06.2003 р.) та ін.

Частина 1 статті 120 ГК України визначає, що господарські об'єднання можуть діяти як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств (наприклад, союзи, спілки, трести тощо), передбачені законом.

Одним з видів договірних господарських об'єднань є асоціація. Мета її створення визначена в ч. 2 статті 120 ГК, зокрема це постійна координація господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвиток спеціалізації і кооперації виробництва, організація спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.

Відповідно до ч. 3 статті 120 ГК корпорацією є договірне об'єднання, що створюється на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, які до нього входять. Учасники корпорації делегують окремі повноваження централізованого регулювання їх діяльності органам управління корпорації. Перелік вказаних повноважень закріплюється в установчому договорі корпорації.

Строковим статутним об'єднанням підприємств, метою створення якого є досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо), є консорціум. Учасники консорціуму можуть бути членами декількох консорціумів одночасно. У статуті консорціуму серед іншого визначається порядок використання коштів, якими його наділяють учасники; централізованих ресурсів, виділених на фінансування відповідної програми; коштів, що надходять з інших джерел. Консорціум завжди тимчасове господарське об'єднання, оскільки у разі досягнення мети його створення воно припиняє свою діяльність.

Однією з характерних особливостей такого статутного об'єднання підприємств, а також інших організацій як концерн є його побудова на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Такі об'єднання створюються в галузях по всьому комплексі видобутку, транспортування і розподілу газу, нафтопереробної промисловості, у виробництві добрив і наданні послуг по їхньому використанню. Високий ступінь централізації та глибина зв'язку між учасниками є основною відмінністю концерну від інших видів господарських об'єднань. Також концерни поділяють на вертикальні і горизонтальні. Вертикальні концерни мають дуже складну структуру і поєднують підприємства різних галузей промисловості, які беруть участь у виробничо-технологічному процесі, як, наприклад, розробка надр - металургія - машинобудування. Горизонтальні концерни за своєю будовою простіші, оскільки вони поєднують підприємства однієї галузі економіки.

Відповідно до Закону України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2006 р. холдингова компанія - акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств.

Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 р. торгово-промислова палата є недержавною неприбутковою самоврядною організацією, яка об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання. Торгово-промислова палата може займатися підприємницькою діяльністю лише в тому обсязі, в якому це необхідно для виконання її статутних завдань. Одержаний нею прибуток не розподіляється між членами торгово-промислової палати, а спрямовується на виконання її статутних завдань. Торгово-промислові палати створюються з метою сприяння розвитку народного господарства та національної економіки, її інтеграції у світову господарську систему, формуванню сучасних промислової, фінансової і торговельної інфраструктури, створенню сприятливих умов для підприємницької діяльності, всебічному розвитку усіх видів підприємництва, не заборонених законодавством України, науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та підприємцями зарубіжних країн.

Питання 6. Правовий статус виробничих, в тому числі сільськогосподарських кооперативів.

Виробничий кооператив — кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності при їх обов'язковій трудовій участі і об'єднанні його членами майнових пайових внесків з метою отримання прибутків (ст. 163 ЦК України). Згідно зі ст. 95 ГК України найменування такого підприємства повинне містити слова «виробничий кооператив» або «кооперативне підприємство».

Частина 1 ст. 163 ЦК України закріплює, що засновниками виробничого кооперативу є громадяни: Ч. 1 ст. 97 ГК України уточнює це положення, відносячи до членів кооперативу громадян України, іноземців і осіб без громадянства. Водночас, Закон «Про кооперацію» дозволяє також юридичним особам бути членами кооперативів. Дану колізію слід тлумачити таким чином, що у споживчих і обслуговуючих кооперативах допускається участь юридичних осіб — членів кооперативу, а у виробничих — не допускається. Цей висновок знаходить підтримку в спеціальній літературі.

Громадяни можуть бути одночасно членами виробничих кооперативів, а також членами кооперативів інших типів (споживчих, обслуговуючих і т. ін.).

Виробничий кооператив - кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку (стаття 2 Закону України «Про кооперацію» від 10.07.2003).

Обслуговуючий кооператив - кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу (стаття 2 Закону України «Про кооперацію»).

Споживчий кооператив (споживче товариство) - кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів.

Кооперативи за галузевою ознакою можуть бути розділені на промислові, сільськогосподарські, будівельні, побутові, житлово-будівельні, садово-городні, гаражні, торговельно-закупівельні, транспортні, туристичні та ін.

Питання 7. Правовий статус біржових організацій та інших особливих суб'єктів.

Нормативно-правова база: Закони України «Про товарну біржу», «Про цінні папери та фондовий ринок»

Згідно із ст. 279 ГК України товарна біржа є особливим суб'єктом господарювання, який надає послуги в укладенні біржових угод, виявленні попиту та пропозицій, товарних цін, вивчає, упорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ними торговими операціями.

Товарна біржа є юридичною особою, діє на принципах самоуправління та господарської самостійності, має окреме майно, самостійний баланс, рахунки в установах банку, печатку із своїм найменуванням.

Товарна біржа створюється на підставі добровільного об'єднання зацікавлених суб'єктів господарювання. Засновниками та членами товарної біржі не можуть бути органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також державні та комунальні підприємства, установи та організації, які повністю або частково фінансуються за рахунок Державного бюджету України або місцевих бюджетів.

Заснування товарної біржі здійснюється шляхом укладення засновниками угоди, що визначає порядок її створення, склад засновників, їх обов'язки, розмір та строки сплати пайових, вступних та періодичних внесків. Засновники сплачують пайовий внесок.

Товарна біржа дає на підставі статуту. Товарна біржа не займається комерційних посередництвом та не має на меті отримання прибутку.

Товарна біржа здійснює свою діяльність на принципах рівноправ'я учасників біржових торгів, публічного проведення біржових торгів, застосування вільних (ринкових) цін.

Згідно із ст. 360 ГК України для забезпечення функціонування ринку цінних паперів створюється фондова біржа. Порядок утворення та проведення діяльності фондової біржі визначається законом.

Діяльність фондової біржі спрямовується виключно на організацію укладення угод купівлі-продажу цінних паперів та їх похідних. Фондова біржа не може здійснювати операції з цінними паперами від власного імені та за дорученням клієнтів, а також виконувати функції депозитарієв. Фондова біржа набуває статусу юридичної особи від дня її державної реєстрації.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Надати поняття та види суб'єктів господарювання.
2. Провести порівняльну характеристику учасників та суб'єктів господарювання.
3. Поняття та види підприємств, теорія «персоніфікації підприємств» (господарчого органу»).
4. Громадянин як суб'єкт господарювання. Обмеження щодо зазначеного статусу.
5. Поняття, види та історія виникнення господарських товариств. Суб'єкти корпоративного права та порядок реалізації їх прав та обов'язків.
6. Акціонерне товариство: поняття, види та правова природа.
7. Правовий статус господарських об'єднань.
8. Холдинг як суб'єкт господарювання.
9. Торгово-промислові палати: поняття, повноваження та умови створення.
10. Правовий статус виробничих, в тому числі сільськогосподарських кооперативів.
11. Правовий статус біржових організацій та інших особливих суб'єктів.

Тема Правові засади майнових відносин у сфері господарювання

Мета вивчення

Вивчення правових засад майнових відносин у сфері господарювання дозволить зрозуміти сутність правового режиму майна суб'єктів господарювання, визначити види та склад майна господарюючих суб'єктів.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. аргументувати пропозиції щодо вирішення дискусійних питань у сфері господарського права щодо правового режиму майна суб'єктів господарювання;
2. застосовувати знання під час проведення наукових досліджень та викладання господарського права щодо правових засад майнових відносин у сфері господарювання;
3. визначати та аналізувати новітні тенденції розвитку правової науки та практики у сфері господарського права, що визначають його майнові засади;
4. порівнювати сучасні тенденції розвитку господарсько-правового забезпечення майнових відносин в Україні та країнах ЄС.

Література

нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. - 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. // ВВР. – 2011. - № 13-14, № 15-16, № 17. - ст.112.
5. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. // ВВР. – 2015. - № 45. - ст.410.
6. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. // ВВР. – 2003. - № 36. - ст.275.
7. Про приватизацію державного і комунального майна: Закону України від 18.01.2018 // ВВР. – 2018. - № 12. - ст.68.
8. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. // ВВР. – 2006. - № 31. - ст. 268
9. Про затвердження типового договору оренди землі: Постанова КМУ від 3 березня 2004 р. № 220 // Офіційний вісник України від 19.03.2004. – 2004. - № 9. – стор. 30. – ст. 527.
10. Про охорону прав на зазначення походження товарів: Закон України від 16.06.1999 р. // ВВР. - 1999. - № 32. - ст.267.
11. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.01.1993 р. // ВВР. – 1994. - № 7. - ст. 32.
12. Про затвердження Типового договору про розробку проекту землеустрою відносно відведення земельної ділянки: Постанова КМУ від 04.03.2004 р. № 266 // Офіційний вісник України. – 2004. - № 10. – Ст. 596.

Спеціальна література:

13. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.
14. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.; за ред. О.В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 10-290.
15. Згама А.О. Правові аспекти функціонування похідних фінансових інструментів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 25. – С. 71-74.

16. Кологойда О.В. Правове регулювання фондового ринку України : навч. посібн. Київ : Юрінком Інтер, 2008.
17. Майданик Р. А. Проблеми довірчих відносин в цивільному праві. — К., Т. 2. -С. 71-190.
18. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: 2-е вид., перероб. і допов. / За заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини; Кол. авт.: О.А. Беяневич, О.М. Вінник, В.С. Щербина та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 290-380.
19. Подцерковный О.П. Нормы Гражданского и Хозяйственного кодексов о вещных правах требуют усовершенствования // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - № 6.
20. Саниахметова Н.А. Хозяйственный Кодекс Украины: Комментарий. – Х.: ООО «Одиссей», 2004. – С. 200-170.
21. Хозяйственное право Украины: Учебник / Под ред. А.С. Васильева, О.П. Подцерковного. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2006. – С. 119-256.
22. Хозяйственный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. А.Г. Бобковой. – Харьков: Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н., 2008. – С. 220-390.

План

1. Поняття та види правового режиму майна господарських організацій. Поняття статутного капіталу та його призначення.
2. Право власності в Україні: поняття, підстави виникнення, форми власності та форми права власності.
3. Право господарського відання та оперативного управління.
4. Право промислової власності в господарських відносинах.
5. Цінні папери у сфері господарювання: поняття, види та порядок обігу.
6. Способи захисту майнових прав в господарських відносинах.

Основний зміст

Питання 1. Поняття та види правового режиму майна господарських організацій. Поняття статутного капіталу та його призначення.

Правовий режим майна суб'єкта господарювання – це система правовідносин між суб'єктом господарювання та іншими учасниками господарських відносин, об'єктом яких є цілісний майновий комплекс суб'єкта господарювання або його складова частина, а предметом – права та обов'язки учасників господарювання, пов'язані з речовою правомочністю на цілісний майновий комплекс у господарській діяльності. Єдиний (цілісний) майновий комплекс суб'єкта господарювання як сукупність матеріальних та нематеріальних цінностей виконує три основні функції і займає провідне місце одразу в кількох інститутах господарського права. З огляду впливу на виробничий процес цілісний майновий комплекс розділений на виробничі та невиробничі фонди (ст.ст. 10, 66 ГК України). З огляду участі у виробництві, цілісний майновий комплекс поділяють на основні оборотні засоби (фонди) (ст.ст. 47, 139 ГК України). До основних засобів відносять речі та права, які беруть участь у виробництві впродовж кількох циклів, зберігаючи свою первинну форму за винятком зносу і ремонтів, наприклад: будівлі, споруди, верстати, прилади, меблі, інструменти. До оборотних засобів відносять речі і права, що протягом одного виробничого циклу втрачають (або істотно змінюють) унаслідок використання свої матеріальні властивості, наприклад: сировина, напівфабрикати, енергоносії, грошові кошти і т. п.

Правовий режим майна суб'єкта господарювання визначає: встановлений законодавством порядок набуття підприємством прав; обсяг та обмеження прав суб'єкта господарювання щодо володіння, користування та розпорядження майном; наявність та обсяг прав третіх осіб (власника) на майно суб'єкта господарювання; межі майнової відповідальності суб'єкта господарювання; порядок звернення стягнення на майно за вимогою кредиторів суб'єктів господарювання.

Відповідно до ст. 133 ГК України основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх господарська діяльність, становлять право власності та інші

речові права — право господарського відання, право оперативного управління.

Згідно із ч. 1 ст. 139 ГК України майном визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів.

Ознаками майна суб'єктів господарювання відповідно до ч. 1 ст. 139 ГК України визначають:

а) вартісне визначення (оцінка);
б) виробництво чи використання у діяльності суб'єкта господарювання;
в) відображення у балансі суб'єкта господарювання або врахування в інших встановлених формах обліку майна суб'єкта господарювання.

Відповідно до ст. 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки.

Згідно із ч. 2 ст. 139 ГК України залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, майнові цінності належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів.

При визначенні правового режиму майна суб'єктів господарювання необхідним є аналіз кола суб'єктів майнових прав, особливості обліку майна суб'єктів господарювання.

У складі майна суб'єктів господарювання виділяють цілісний майновий комплекс, корпоративні права, цінні папери, грошові кошти й інші валютні цінності, об'єкти інтелектуальної власності тощо. Дослідження особливостей різних об'єктів у складі майна суб'єктів господарювання є неодмінною передумовою засвоєння матеріалу курсу.

Якщо говорити про статутний капітал суб'єктів господарювання, то він виконує наступні функції: інвестиційну, гарантування інтересів акціонерів і гарантування інтересів кредиторів.

Треба враховувати, що вкладом до статутного капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом.

Грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, встановлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці. Забороняється використовувати для формування статутного (складеного) капіталу господарського товариства бюджетні кошти, кошти, одержані в кредит та під заставу, векселі, майно державних (комунальних) підприємств, яке відповідно до закону (рішення органу місцевого самоврядування) не підлягає приватизації, та майно, що перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ, якщо інше не передбачено законом.

Відповідно до положення Закону України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» вкладом учасника товариства можуть бути гроші, цінні папери, інше майно, якщо інше не встановлено законом. Товариство не може надавати позику для оплати вкладу учасника або поруку за позиками, кредитами, наданими третьою особою для оплати його вкладу. Вклад у негрошовій формі повинен мати грошову оцінку, що затверджується одноставним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства. При створенні товариства така оцінка визначається рішенням засновників про створення товариства.

Питання 2. Право власності в Україні: поняття, підстави виникнення, форми власності та форми права власності.

Поняття права власності та його форм ґрунтується на висновку про те, що право власності є абсолютним речовим правом, яке надає його володареві найширші правомочності з усіх можливих. ГК України зазначає стосовно права власності у ст. 134, що воно виступає як “основне речове право у сфері господарювання”, яке дозволяє суб'єктові господарювання “на свій розсуд, одноособово або спільно з іншими суб'єктами володіти, користуватися та розпоряджатися майном, що належить йому (їм)”, зокрема власник може “надати майно іншим

суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління”.

Право власності як речове право суб'єкта господарювання характеризують такі властивості: а) право наслідування, яке полягає в безперервному існуванні права на річ незалежно від її правомірних переходів від одного суб'єкта господарських правовідносин до іншого; б) переважна сила, тобто в разі виникнення колізії права власності та зобов'язального права (наприклад, відповідно, поклажодавця і зберігача), “сильнішим” традиційно вважається саме право власності і перевага віддається йому, у наведеному прикладі – поклажодавцю; в) винятковість, яка означає, що “жодна інша особа не може мати на одну річ таке саме право” (тобто права власності). Щоправда, з цього правила існують винятки, наприклад, інститут права спільної власності; г) абсолютна природа відносин: індивідуально-визначена одна сторона відносин – власник, управнена особа, та друга сторона – будь-які та будь-яка кількість інших осіб та суб'єктів, які мають обов'язок утримуватися від порушень права власності управненої особи; д) еластичність, завдяки якій правомочності власника – суб'єкта господарювання відновлюються в повному обсязі одразу після зникнення законних обмежень права власності; е) недоторканність, оскільки за загальним правилом право власності не може бути обмежене без підстав, зазначених у законі. В Україні діє конституційна заборона на позасудове позбавлення права власності; ж) безстроковість, тобто право власності триває невизначено довго, хоча можливе встановлення обмежень у момент набуття такого права; з) незалежність, яка означає, що суб'єкт господарювання вільний здійснювати свої права та незалежний від волі інших осіб відносно речі, що належить йому на праві власності тощо.

Традиційно українська юридична доктрина відносить до змісту права власності тріаду правомочностей власника – володіння, користування й розпорядження. Для розуміння сутності права власності необхідним є аналіз змісту визначених правомочностей, що складають право власності, також доцільним є дослідження питання щодо форм власності та форм права власності, що закріплені в чинному законодавстві України.

Серед способів набуття права власності розрізняють: створення (заснування) суб'єкта господарювання; виготовлення нової речі; переробка речі; господарське використання майна власника; привласнення загальнодоступних дарів природи; безхазяйне майно; знахідка (скарб); окупація (узаконене захоплення речей, від яких власник добровільно відмовився); приватизація; націоналізація; правонаступництво; законний правочин, пов'язаний із набуттям титулу на майно у власника або в особи, уповноваженої представляти власника; набувальна давність.

Підставами припинення права власності суб'єкта господарювання є правоприпиняльні юридичні факти, які для одного суб'єкта припиняють право власності, а для іншого водночас стають підставою набуття такого права. Право власності можна припинити у будь-який спосіб, а саме: відчуження власником свого майна відповідно до законної угоди; відмова власника від свого майна (права власності); припинення існування суб'єкта господарювання; знищення (руйнування) об'єкта власності; смерть (припинення існування) власника; припинення права власності на майно на підставі закону (ст. 348 ЦК України); реквізиція (ст. 353 ЦК України); конфіскація (ст. 354 ЦК України); примусовий продаж за рішенням суду тощо.

Питання 3. Право господарського відання та оперативного управління.

Право господарського відання – це особливе речове право суб'єкта господарювання – юридичної особи володіти, користуватися та розпоряджатися майном, що належить йому, в межах, установлених законом та установчими документами суб'єкта господарювання (ст.ст. 74, 75, 136 ГК України).

Суб'єкт господарювання обліковує на своєму балансі майно, яке передане йому на праві господарського відання та самостійно вступає у відносини стосовно такого майна з третіми особами. При захисті своїх прав від порушення третіми особами суб'єкт права господарського відання прирівнюється до власника майна. У відносинах із власником суб'єкт

права господарського відання наділений певною правосуб'єктністю, яку можна охарактеризувати як щось середнє між статусом володаря речових прав та статусом володаря зобов'язальних прав.

Право господарського відання виникає на підставі рішення власника майна та оформляється актом прийому-передачі. Таким чином, суб'єкт господарювання – набувач майна, у свою чергу, приймає його на баланс.

Право господарського відання припиняється: а) на підставі рішення власника (уповноваженого органу) згідно із законом та локальними актами суб'єкта господарювання – шляхом передачі майна, що оформляється відповідним актом прийому-передачі; б) після передачі майна третім особам у власність – на підставі договору, рішення суду або відповідно до закону; або в) після припинення існування об'єкта прав, що повинно підтверджуватися відповідним документом.

Право оперативного управління за змістом близьке до права господарського відання: правомочності суб'єкта права оперативного управління мають додаткові обмеження порівняно із правом господарського відання. Оперативне управління може бути визначене як влада, надана власником юридичній особі – суб'єкту господарювання у формі речового права з володіння, користування та розпорядження цілісним майновим комплексом в інтересах власника та з обмеженнями, встановленими (1) законом, (2) метою діяльності суб'єкта господарювання, (3) призначенням майна та, нарешті, (4) завданнями власника майна (уповноваженого ним органу).

Як правило, режим оперативного управління встановлюється стосовно майна суб'єкта господарювання для здійснення некомерційної (неприбуткової) діяльності (ст. 137 ГК України). Таких суб'єктів і фінансують переважно із зовнішніх джерел, а не з результатів власних господарських операцій. Оперативне управління застосовують, зокрема, для казенних підприємств, підприємств споживчої кооперації, підприємств громадських та релігійних організацій. Режим оперативного управління доцільно встановлювати також для цілісного майнового комплексу навчальних закладів, неприбуткових установ, окремих форм господарювання у сфері надання послуг тощо.

Як право господарського відання, так і право оперативного управління характеризуються тріадою правомочностей щодо володіння, розпорядження і користування майном. Водночас, порівняно із правом власності, в праві господарського відання та праві оперативного управління правомочність розпорядження майном є обмеженою. При вивченні окресленого питання необхідним є аналіз змісту вказаних правомочностей та особливостей їх реалізації в праві господарського відання та праві оперативного управління.

Питання 4. Право промислової власності в господарських відносинах.

Відповідно до законодавства України права інтелектуальної власності суб'єктів господарювання можуть набувати різних форм. Вони є результатами інтелектуальної чи творчої діяльності людини та належать до нематеріальних благ. Право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності є складовою конституційних основ правового господарського порядку в Україні. Об'єкти права інтелектуальної власності є різними за своєю суттю та режимом правової охорони. У ст. 155 ГК України наведено перелік об'єктів прав інтелектуальної власності у сфері господарювання: винаходи та корисні моделі; промислові зразки; сорти рослин та породи тварин; торговельні марки (знаки для товарів і послуг); комерційне (фірмове) найменування; географічне зазначення; комерційна таємниця; комп'ютерні програми. Перелік не є вичерпним.

Додаткові об'єкти права інтелектуальної власності згадуються, зокрема, у ст. 420 ЦК України: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; комерційні таємниці.

Серед різноманітності об'єктів прав інтелектуальної власності прийнято виділяти дві великі групи об'єктів – 1) об'єкти авторського права та суміжних прав; 2) об'єкти промислової власності.

До об'єктів авторського права та суміжних прав належать літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних), якщо вони за добром або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності; інші твори, а також об'єкти суміжних прав – виконання; фонограми; відеограми; програми (передачі) організацій мовлення. До об'єктів промислової власності відносять винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, зазначення походження товару, топографії інтегральних мікросхем.

Джерелами правового регулювання відносин щодо охорони та захисту прав інтелектуальної власності, крім ГК та ЦК України, виступають: Паризька конвенція 1883 року про охорону промислової власності, закони України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993, «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» в редакції від 01.06.2000, «Про авторське право і суміжні права» від 11.07.2001, Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16.06.1999; Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993; «Про охорону прав на сорти рослин» в редакції від 17.01.2002; Закон «Про племінне тваринництво» від 15 грудня 1993 р., «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 05.11.1997 тощо.

Майнові права на об'єкти права інтелектуальної власності можуть переходити до інших осіб та є чинними протягом строків, встановлених законом чи договором.

Питання 5. Цінні папери у сфері господарювання: поняття, види та порядок обігу.

Правовою основою для регулювання цінних паперів у господарській діяльності виступають положення глави 17 ГК України.

На законодавчому рівні визначення поняття цінних паперів є близькими. Зокрема, трактування цінних паперів, наведене у ч. 1 ст. 163 ГК України, узгоджується з нормами п. 1 ст. 194 ЦК України з лише відмінністю, пов'язаною зі сферами правового регулювання цих кодексів. Спеціальне законодавство у цьому питанні загалом є одностайним. Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. цінні папери – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам.

Виходячи із законодавчо закріпленого визначення цінних паперів, можна виділити специфічні ознаки, що відрізняють їх від інших майнових прав суб'єктів господарювання: 1) є документами; 2) мають встановлену форму з відповідними реквізитами; 3) посвідчують грошове або інше майнове право; 4) визначають взаємовідносини між особою, яка його випустила, і власником; 5) передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх випуску; 6) передбачають можливість передачі прав, що впливають з них, іншим особам.

За порядком їх розміщення (видачі) поділяють емісійні та неемісійні цінні папери. Емісійні цінні папери – цінні папери, що посвідчують однакові права їх власників у межах одного випуску стосовно особи, яка бере на себе відповідні зобов'язання (емітент). До них належать: акції, облігації підприємств; облігації місцевих позик; державні облігації України; іпотечні сертифікати; іпотечні облігації; сертифікати фондів операцій з нерухомістю; інвестиційні сертифікати; казначейські зобов'язання України. До неемісійних цінних паперів належать: вексель, ощадний (депозитний сертифікат), заставна. За формою існування поділяються на бездокументарні цінні папери та документарні цінні папери. Бездокументарним цінним папером є обліковий запис на рахунок в цінних паперах у системі депозитарного обліку цінних паперів. Документарним цінним папером є паперовий або електронний документ, оформлений у визначеній законодавством формі, що містить

найменування виду цінного папера, а також визначені законодавством реквізити. Цінні папери за формою випуску можуть бути на пред'явника, іменні або ордерні. Цінний папір на пред'явника не містить вказівки на конкретну особу, яка має здійснити виконання. Іменним називається цінний папір, в якому вписане ім'я конкретної особи, при чому тільки остання може здійснити закріплене папером суб'єктивне право. За ордерним цінним папером права, посвідчені ним, можуть належати особі, зазначеній у цьому папері, яка може сама реалізувати такі права або призначити своїм наказом іншу уповноважену особу.

Види цінних паперів та особливості їх обігу, а також порядок передачі прав за цінним папером встановлено, зокрема, в Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок» положення якого мають бути досліджені в рамках вивчення питання щодо цінних паперів у складі майна суб'єктів господарювання.

Питання 6. Способи захисту майнових прав в господарських відносинах.

Основними судовими способами захисту речових прав є віндикаційний та негаторний позови, визнання речових прав, стягнення збитків, заподіяних порушенням речових прав. Віндикація полягає у витребуванні своєї речі власником, незаконно позбавленим володіння, у незаконного володільця (набувача), який фактично володіє такою річчю. Слід зазначити, що закон надає власникові право витребувати річ у недобросовісного набувача і не висуває додаткових умов, крім доведення власного права. Але ж недобросовісність набувача здебільшого також підлягає доведенню, оскільки фактичний володільець заперечуватиме незаконність свого володіння. Привласнення майна без достатніх підстав часто підпадає під диспозицію норм кримінального або адміністративного права, тому в багатьох випадках преюдиціальним фактом недобросовісності для суду є вирок у кримінальній справі або ухвала про притягнення фактичного володільця до адміністративної відповідальності. У таких випадках розгляд віндикаційного позову припиняється до завершення розгляду судом кримінальної справи або адміністративного провадження стосовно осіб, винних у привласненні майна. Витребування речі у добросовісного набувача можливе, якщо добросовісний набувач отримав майно безплатно, що в господарському обігу трапляється рідко. У будь-якому випадку не підлягають витребуванню у добросовісного набувача гроші та цінні папери на пред'явника. Таким чином, суб'єкт господарювання, в разі отримання майна, краще захищений від його вилучення на користь попереднього власника. У випадках, коли майно отримане добросовісним набувачем на оплатній основі, воно може бути витребуване законним власником тільки за умови, що: а) майно було загублене законним власником; або б) майно було викрадене у законного власника; або в) майно вибуло з володіння законного власника не з його власної волі іншим шляхом (за винятком примусового відчуження за рішенням суду).

Для усунення перешкод у здійсненні права власності або іншого речового права, що не пов'язані з позбавленням володіння, застосовується негаторний позов. Наприклад, негаторний позов можливий у таких ситуаціях: а) коли суб'єкт господарювання не може здійснювати розпорядження майном унаслідок незаконно накладеного арешту або податкової застави; б) коли неможливо отримати доступ до власного судна, яке стоїть у порту, іншому транспортному засобу через перешкоди, зведені громадськими екологічними організаціями, заборонами митної або санітарної служби; в) коли суб'єкт господарювання не може розпорядитися майном на складі внаслідок корпоративного конфлікту між попереднім та новим керівниками підприємства, зберігача тощо.

Визнання права власності та похідного права на майно суб'єкта господарювання може проводитися як шляхом самозахисту, так і в судовому порядку на підставі встановленого законом права власника на визнання та захист державою своїх прав на майно (ст.ст. 8, 13 Конституції, ст. 386 ЦК України). Володіння майном вважається правомірним, поки судом (третейським судом) не встановлено інше (ч. 2 ст. 328 ЦК).

Окремим способом захисту майнових прав можна назвати визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що

порушують майнові права суб'єктів господарювання. Також способом захисту майнових прав може бути відшкодування збитків, завданих порушенням майнових прав суб'єктів господарювання.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Дайте визначення та назвіть види правового режиму майна суб'єктів господарювання.
2. Що таке єдиний (цілісний) майновий комплекс підприємства і яке він має значення для господарської діяльності?
3. Які складові єдиного (цілісного) майнового комплексу?
4. Охарактеризуйте цінні папери як об'єкт майнових прав суб'єкта господарювання.
5. Чому право власності є основним речовим правом у сфері господарювання?
6. У чому полягають особливості права господарського відання та оперативного управління в порівнянні з правом власності?
7. Охарактеризуйте основні способи захисту речових прав суб'єктів господарювання.

Тема**Антимонопольно-конкурентне законодавство****Мета вивчення**

надати уявлення та сформувані систему знань про нормативно-правові засади антимонопольно-конкурентного регулювання.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

- 1) розробляти проекти нормативно-правових актів з питань антимонопольно-конкурентного регулювання
- 2) аналізувати та синтезувати положення антимонопольно-конкурентного законодавства України та зарубіжних країн
- 3) використовувати в правозастосовній діяльності положення антимонопольно-конкурентного законодавства, зокрема щодо концентрації, узгоджених дій тощо

Література**нормативно-правові акти:**

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page
2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №№ 18 - 22. – Ст. 144.
3. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001р. // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 12. - Ст. 64.
4. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 50. - Ст. 472.
5. Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 30. – Ст. 238.
6. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 36. – Ст. 164.
7. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.07.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - № 34. - Ст.1173.

Спеціальна література:

8. Андрощук Г.О., Шкляр С.В. Конкурентне право: захист від недобросовісної конкуренції. Науково-практичне видання. – К.: Юстиніан, 2012. – 472 с.
9. Бакалинская О. Усовершенствование законодательной защиты от недобросовестной конкуренции: новый шаг к европейскому экономическому пространству / О. Бакалинская // Конкуренция. Вестник Антимонопольного комитета Украины. – 2009. - № 2. – С. 29 - 34.
10. Безух О.В. Проблеми правового регулювання економічної конкуренції. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва, 2008.
11. Валитов С.С. Правовое регулирование конкуренции в Украине: Монография / НАН Украины; Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк: Юго-Восток, Лтд, 2009.
12. Господарське право: підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – 3-тє вид, доп. і перероб. – Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.
13. Журик Ю. Порядок розгляду справ про порушення антимонопольного законодавства України / Ю. Журик // Предпринимательство, хозяйство и право. - 2000. - №7. - С. 14-17.
14. Мельник С.Б. Звільнення від заборони антиконкурентних угод: порівняльна характеристика конкурентного права ЄС та законодавства України про захист економічної

конкуренції // Актуальні проблеми держави і права. Редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін. – Вип. 24. – Одеса: Юридична література, 2005. – С. 67-75.

15. Мельник С.Б. К вопросу о системе конкурентного права Украины / С.Б. Мельник // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Т. 5. – Одеса: Юридична література, 2006. – С. 174-184.

16. Оманливі дії у конкуренції: огляд судової практики // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2012. - № 1. – С. 14 – 17.

17. Шкляр С. Окремі проблемні аспекти притягнення до цивільно-правової відповідальності за порушення антимонопольного законодавства / С. Шкляр // Юридичний журнал. – 2011. - № 9. – С. 86 – 87.

План

1. Загальна характеристика антимонопольно-конкурентного законодавства.
2. Антиконтурентні узгоджені дії: поняття та прояви. Домінуюче (монопольне) становище: поняття та види зловживання ним. Антиконтурентні дії органів влади, місцевого самоврядування та адміністративно-господарського управління та контролю: поняття та прояви.
3. Недобросовісна конкуренція: поняття та прояви.Неправомірне зібрання, розголошення і використання комерційної таємниці.
4. Санкції за порушення законодавства про захист економічної конкуренції.Санкції за порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції.

Основний зміст

Питання 1. Загальна характеристика антимонопольно-конкурентного законодавства.

Економічна конкуренція є тим рушійним елементом ринкової економіки, який забезпечує баланс особистих і приватних інтересів суб'єктів ринку, формує підвалини соціальної стабільності у суспільстві. Намагаючись побудувати соціально-орієнтовану ринкову економіку, держава на конституційному рівні визнала необхідність захисту економічної конкуренції та гарантувала цей захист.

На сьогоднішній день законодавство України, яке регулює суспільні відносини у сфері захисту економічної конкуренції, має на меті не боротьбу з монополізмом, не переслідування крупних фірм – суб'єктів господарювання, а створення і всебічну підтримку конкурентного середовища на ринку, що досягається, зокрема, шляхом:

- підтримки економічної конкуренції;
- визначення складів правопорушень у сфері захисту економічної конкуренції та захисту від монопольних зловживань;
- припинення, запобігання та державне переслідування недобросовісних проявів конкуренції тощо.

При дослідженні питання становлення національного антимонопольно-конкурентного законодавства необхідно зупинити увагу на американській та європейській моделі конкурентного законодавства, дослідити їх сутність та з'ясувати значення для формування конкурентного законодавства України. Також доцільним є детальний аналіз змісту поняття «конкуренція» із визначенням його характерних ознак, властивостей та функцій.

Спеціальне законодавство у сфері захисту економічної конкуренції можна умовно поділити на два блоки. Перший блок стосується протидії антиконкурентній поведінці з боку суб'єктів господарювання (їхніх груп) та органів управління, які мають ринкову владу. Основними актами законодавства тут виступають положення ст.ст. 25–31 ГК України та Закону України “Про захист економічної конкуренції” від 11.01.2001 р. До цього блоку входить також Закон “Про природні монополії” від 20.04.2000 р. та інші акти.

Другий блок стосується антиконкурентної поведінки суб'єктів господарювання, які не мають ринкової влади. Основу даного блоку складають положення ст.ст. 32–38 ГК України,

Закону України “Про захист від недобросовісної конкуренції” від 07.06.96 р., Закону “Про рекламу” від 03.07.1996 р. тощо. Треба враховувати важливе значення положень Конституції України, Господарського кодексу України у встановленні положень щодо захисту економічної конкуренції, а також широкого масиву інших нормативно-правових актів в сфері конкуренції.

АМКУ прийняв чимало актів у сфері антимонопольно-конкурентного регулювання, зокрема: Тимчасові правила розгляду справ про порушення антимонопольного законодавства України, затверджені розпорядженням АМКУ від 19.04.94 р. № 5; Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб’єктів господарювання (далі – Положення про концентрацію), затверджене розпорядженням АМКУ від 19.02.2002 р. № 33-р; Положення про порядок проведення перевірок додержання законодавства про захист економічної конкуренції, затверджене розпорядженням АМКУ від 25.12.2001 р. № 182-р; Положення про порядок подання заяв до органів АМКУ про надання дозволу на узгоджені дії суб’єктів господарювання (далі – Положення про узгоджені дії), затверджене розпорядженням АМКУ від 12.02.2002 р. № 26-р; Методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб’єктів господарювання на ринку, затверджена розпорядженням АМКУ від 05.03.2002 р. № 49-р тощо.

Отже, антимонопольно-конкурентне законодавство – це правова форма державного регулювання ринкових відносин, сукупність нормативно-правових актів, спрямованих на встановлення правил господарювання на товарних ринках з метою запобігання, недопущення та припинення проявів монополізму та недобросовісної конкуренції, розвитку та захисту добросовісної конкуренції, а також регулювання сфери природних монополій з метою підвищення ефективності і збалансованості економічної системи України.

Питання 2. Антиконтурентні узгоджені дії: поняття та прояви. Домінуюче (монопольне) становище: поняття та види зловживання ним. Антиконтурентні дії органів влади, місцевого самоврядування та адміністративно-господарського управління та контролю: поняття та прояви.

Відповідно до ст. 5 Закону України “Про захист економічної конкуренції” (далі – Закон), узгодженими діями є укладення суб’єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об’єднаннями рішень у будь-якій формі, а також будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб’єктів господарювання. Узгодженими діями є також створення суб’єкта господарювання, об’єднання, метою чи наслідком створення якого є координація конкурентної поведінки між суб’єктами господарювання, що створили зазначений суб’єкт господарювання, об’єднання, або між ними та новоствореним суб’єктом господарювання, або вступ до такого об’єднання. Відповідно, особи, які чинять або мають намір чинити узгоджені дії, є учасниками даних узгоджених дій. Критерії узгоджених дій уточнюються розпорядженням АМК України “Про затвердження Типових вимог до узгоджених дій для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Антимонопольного комітету України на узгоджені дії суб’єктів господарювання” від 12.02.2002 р. № 27-р. Цим актом виділяються горизонтальні, вертикальні, конгломератні та змішані узгоджені дії. В рамках розгляду досліджуваного питання необхідно зупинити детальну увагу на характерних ознаках різних видів узгоджених дій.

Правопорушенням є антиконкурентні узгоджені дії. Відповідно до ч. 1 ст. 6 указанного Закону, антиконкурентними узгодженими діями визнаються узгоджені дії, які призвели або можуть призвести до недопущення, усунення або обмеження конкуренції. Поняття недопущення, усунення та обмеження конкуренції, що застосовується в цьому випадку, аналогічне встановленому для зловживання монопольним становищем. У ч. 2 ст. 6 Закону “Про захист економічної конкуренції” визначено перелік заборонених видів антиконкурентних узгоджених дій, які, серед іншого, стосуються: – встановлення цін або інших умов придбання або реалізації товарів; – обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними; – розподіл ринків або джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом

їх реалізації або придбання, за колом продавців, покупців або споживачів або за іншими ознаками; – спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів; – усунення з ринку або обмеження доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців; – застосування різних умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх у невідгідне становище в конкуренції; – укладення угод за умови прийняття іншими суб'єктами господарювання додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торговими та іншими чесними традиціями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета цих угод; суттєвого обмеження конкурентноспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин.

Цей перелік не є вичерпним. Антиконтурентні узгоджені дії можуть визначатися за загальним критерієм узгоджених дій, які можуть призвести або призвели до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції. В рамках тематики курсу потребує додаткового аналізу порядок одержання дозволів на узгоджені дії суб'єктів господарювання.

При дослідженні сутності домінуючого (монопольного) становища та видів зловживання ним необхідно проаналізувати види монополій, які можуть існувати в державі, ознаки монополій та причини їх виникнення, визначити індивідуальний та колективний аспект монопольного (домінуючого) становища тощо.

Важливо зазначити, що згідно з положеннями Закону України “Про захист економічної конкуренції” та конкурентного права України сама по собі наявність монопольного (домінуючого) становища суб'єкта господарювання не є протиправною поведінкою. Протиправним є зловживання вказаним становищем на ринку. Ця заборона встановлена ч. 3 ст. 13 і ст. 50 вказаного Закону. Під зловживанням монопольним (домінуючим) становищем на ринку Закон розуміє дії або бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умови існування значної конкуренції на ринку.

До конкретних видів зловживання монопольним становищем на ринку, серед іншого, належить: – встановлення таких цін або інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умови існування значної конкуренції на ринку; – застосування різних цін або різних інших умов до рівнозначних угод із суб'єктами господарювання, продавцями або покупцями без об'єктивно виправданих на те причин; – обумовлення укладення угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговельними й іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору; – обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, який заподіяв або може заподіяти шкоду іншим суб'єктам господарювання, покупцям, продавцям; – часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару через відсутність альтернативних джерел реалізації або придбання; – суттєве обмеження конкурентно-спроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин; – створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) або усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання.

Необхідно враховувати, що перелік заборонених дій, наведений у ч. 2 ст. 13, не є вичерпним. Зловживання монопольним становищем стосується будь-яких дій, що обмежують конкуренцію або обмежують права споживачів.

Антиконтурентними діями органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління і контролю, є прийняття будь-яких актів (рішень, наказів, розпоряджень, постанов тощо), надання письмових або усних вказівок, укладення угод або будь-які інші дії або бездіяльність органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління і контролю (колегіального органу чи посадової особи), які призвели або можуть призвести до недопущення, усунення, обмеження або спотворення конкуренції. Дане визначення вказане у ч. 1 ст. 15 Закону України “Про захист економічної конкуренції”.

У ч. 2 ст. 15 вказаного Закону передбачено перелік антиконкурентних дій органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління і контролю. Отже вивчення наведеної норми Закону «Про захист економічної конкуренції» є необхідним при розгляді видів антиконкурентних дій органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління і контролю.

Варто підкреслити, що наведений у ч. 2 ст. 15 Закону “Про захист економічної конкуренції” перелік заборонених дій органів влади не має вичерпного характеру, оскільки генеральна заборона, що міститься в ч. 1 ст. 15 Закону, стосується будь-якого обмеження, усунення або спотворення конкуренції.

Окремого дослідження потребує поняття концентрації суб’єктів господарювання та порядку отримання дозволів на концентрацію.

Питання 3. Недобросовісна конкуренція: поняття і прояви.

Як відповідь сучасним економічним викликам законодавчі норми про недобросовісну конкуренцію були виокремлені в Законі України “Про захист від недобросовісної конкуренції” від 07.06.96 р. Відповідно до ст. 1 наведеного Закону недобросовісна конкуренція визначена як будьякі дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності.

Виходячи з терміну “недобросовісна конкуренція”, чіткого переліку дій, що можуть бути віднесені до такої категорії, не може існувати. Законодавець у ч. 2 ст. 1 Закону України “Про захист від недобросовісної конкуренції” підкреслює: “Недобросовісною конкуренцією є дії у конкуренції, зокрема, визначені главами 2–4 цього Закону”, тобто наступні: неправомірне використання ділової репутації суб’єкта господарювання; створення перешкод суб’єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції; неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Дії з неправомірного використання ділової репутації суб’єкта господарювання можуть мати наступні вирази: – неправомірне використання позначень; – неправомірне використання товару іншого виробника; – копіювання зовнішнього вигляду виробу; – порівняльна реклама.

Для засвоєння специфіки недобросовісної конкуренції необхідним є вивчення проявів всіх означених виразів недобросовісної конкуренції.

Створення перешкод суб’єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції спрямоване на досягнення найбільш вигідних ринкових позицій за рахунок наступних проявів: дискредитація, схиленням до бойкоту суб’єкта господарювання, схиленням постачальника до дискримінації покупця (замовника), підкуп працівника, посадової особи постачальника, підкуп працівника, посадової особи покупця (замовника), досягненням неправомірних переваг у конкуренції, поширенням інформації, що вводить в оману.

Неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці є наступним окремим блоком дій з учинення антиконкурентних дій суб’єктами господарювання та складається з наступних проявів: – неправомірне збирання комерційної таємниці та розголошення комерційної таємниці; – схилення до розголошення комерційної таємниці; – неправомірне використання комерційної таємниці.

Всі прояви недобросовісної конкуренції потребують детального дослідження.

Питання 4. Санкції за порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Санкції за порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції.

Застосування заходів відповідальності за порушення правил конкурентної боротьби здійснюється, зокрема, через систему штрафів, які визначаються за рішеннями АМКУ та його територіальних відділень на підставі законодавства (зокрема, згідно з Положенням про порядок проведення перевірок додержання законодавства про захист економічної конкуренції, затвердженого Розпорядженням АМКУ від 25.12.2001 р. № 182-р), а також через примусові

способи захисту приватно-правового характеру як от: стягнення збитків, вилучення контрафактної продукції, зобов'язання про спростування недостовірних відомостей та інше. До монополіста, який зловживає монопольним становищем, може бути застосований примусовий поділ. Заходи відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції деталізовані в Розділі VIII Закону України «Про захист економічної конкуренції», в Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Для збалансування інтересів суб'єктів господарювання та забезпечення рівності усіх перед законом нормативно-правовими актами, які регламентують питання захисту від недобросовісної конкуренції, визначена можливість оскарження наведених рішень органів АМКУ.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Дайте загальну характеристику законодавства про захист економічної конкуренції.
2. Які концепції державного впливу на конкуренцію ви знаєте?
3. Що таке економічна конкуренція з позиції чинного законодавства?
4. Які складові антиконкурентної поведінки у вигляді зловживання монопольним положенням?
5. Що таке антиконкурентні узгоджені дії?
6. Назвіть прояви антиконкурентних дій органів влади, місцевого самоврядування й органів адміністративно-господарського управління і контролю.
7. Що таке недобросовісна конкуренція і які її прояви?

Тема Відповідальність у сфері господарювання

Мета вивчення

Надати уявлення та формувати систему знань про сутність, функції, види та порядок реалізації господарсько-правової відповідальності.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

- 1) аргументувати об'єктивність існування та самостійність інституту господарсько-правової відповідальності господарюючих суб'єктів, її поняття та ознаки, функції, принципи, підстави виникнення, особливості складу господарського правопорушення, співвідношення господарсько-правової відповідальності з санкціями, заходами захисту і охорони прав та інтересів учасників господарських відносин;
- 2) визначати та аналізувати загальні засади правового регулювання відповідальності за вчинення порушень у сфері господарювання, системний зв'язок та відмінності між санкціями приватноправового та публічно-правового характеру;
- 3) порівнювати сучасні тенденції розвитку законодавства України, що регламентує питання господарсько-правової відповідальності, а також напрями наукових досліджень даного інституту права.

Література

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // ВВР. – 2003. – № 18-22. – Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // ВВР. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. // ВВР. – 2011. – № 13-17. – Ст. 112.
5. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. // ВВР. – 2018. - № 30. - ст.239
6. Закон України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» від 22.11.1996 р. № 543/96-ВР // ВВР. – 1997. – № 5. – Ст. 28.
7. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001р. // ВВР. - 2001. - № 12. - Ст. 64.
8. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: Закон України від 22.12.1998 р. // ВВР. – 1999. - № 9-10. - ст.65.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення положень другого речення преамбули Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань від 11.07.2013 р. № 7-рп/2013.

Спеціальна література:

10. Вінник О.М. Господарське право: курс лекцій (загальна частина). – Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. – 240 с.
11. Гапало С.Ю. Санкції в господарському праві. України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / С.Ю. Гапало. – К., 2011. – 23 с.
12. Господарське право: підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – 3-тє вид. доп. і перероб. – Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.
13. Господарське право України: Підручник / Жук Л.А., Жук І.Л., Неживець О.М. / Керівник авторського кол. Жук Л.А. – К.: Кондор, 2009. С.285-294.
14. Господарське право: навч. посібник / О.М.Вінник. – 2-ге вид., змін. та доп. – К.: Правова Єдність, 2008. – С.381-413.

15. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / О.А.Беляневич, О.М.Вінник, В.С.Щербина [та ін.]; / за заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – С.446-460.
16. Новошицька В.І. Відшкодування збитків у сфері господарювання автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / В.І. Новошицька. – Вінниця, 2017. – 23 с.
17. Подцерковний О.П. Денежные обязательства и расчетные правоотношения в Украине. – Одесса: Студия «Негоциант», 2005. – С.154-165.
18. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. Мамутова В.К. – К.: Юринком Интер, 2002. – С. 858-893.

План

1. Поняття, значення та функції господарсько-правової відповідальності.
2. Юридичні та фактичні підстави господарсько-правової відповідальності. Склад господарського правопорушення
3. Форми господарсько-правової відповідальності.
4. Особливість стягнення збитків та штрафних санкцій в сфері господарювання.
5. Оперативно-господарські санкції.
6. Адміністративно-господарські санкції: поняття, види, гарантії та строки застосування.
7. Принципи комерційного розрахунку та власного комерційного ризику у господарській діяльності. Поняття неплатоспроможності та банкрутства.

Основний зміст

Питання 1. Поняття, значення та функції господарсько-правової відповідальності.

Виділення господарсько-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності було продиктоване, насамперед, практичною необхідністю. Саме життя підказало, що в сучасній економіці необхідні нові, комплексні і «нестандартні» заходи впливу на правопорушників, які не властиві традиційним видам відповідальності.

Господарсько-правова відповідальність знаходить у законодавстві своєрідне регулювання. Зокрема, в гл. 24 ГК України наводиться її самостійне поняття, перелік санкцій, принципи, підстави, межі і порядок реалізації.

Нині виділяють кілька основних функцій господарської відповідальності: компенсаційну, правовідновлювальну, стимулюючу, попереджувальну, превентивну (запобіжну), контрольню-інформаційну, сигналізаційну (близька до інформативної, але додатково аналізує засоби впливу на правопорушників, їх наслідки, дозволяє прийняття адекватних заходів реагування в управлінні господарською діяльністю), регулятивну (адміністративну). Крім цього, можна зазначити охоронну, обмежувальну, виховну, економічну та інші функції, що містить в собі господарсько-правова відповідальність.

При вивченні поняття господарсько-правової відповідальності необхідним є аналіз різних доктринальних підходів до визначення її сутності, детальна характеристика принципів та меж господарсько-правової відповідальності, гарантій, порядку та строків застосування різних видів господарських санкцій. Також корисним є встановлення співвідношення господарсько-правової відповідальності із санкціями, заходами захисту й охорони прав та інтересів учасників господарських відносин.

Серед основних ознак господарсько-правової відповідальності доктрина господарського права відзначає наступні:

1) така відповідальність є реакцією держави, уповноваженої нею особи або суб'єкта господарювання на протиправну поведінку іншого суб'єкта господарювання, яке може виражатися в порушенні договору (недостача продукції, прострочення поставки тощо) або правил здійснення господарської діяльності (порушення ліцензійних умов, порушення вимог економічної конкуренції тощо);

2) передбачається в законі або договорі, а також локальними нормативними актами суб'єктів господарювання і застосовується у формі певної системи економічних санкцій та інших заходів захисту прав і законних інтересів учасників господарських відносин;

3) застосовується переважно до суб'єктів господарювання та/чи їх структурних підрозділів, хоча не виключається можливість її застосування і до інших учасників відносин у сфері господарювання (у т.ч. до відповідних органів державної влади) у випадках і порядку, передбачених ГК України.

4) полягає в зменшенні благ учасника господарських відносин економічного характеру, але направлена не на самого правопорушника, а переважно на його майнову базу та організацію його діяльності (безпосередньо або в кінцевому результаті).

5) забезпечується державним примусом.

6) застосовується як з урахуванням вини правопорушника (наприклад, відшкодування збитків, адміністративно-господарські санкції), так і без урахування її наявності (оперативно-господарські санкції, проценти за порушення грошових зобов'язань тощо), що відрізняє її від інших видів відповідальності (за цивільним, адміністративним, трудовим та ін. законодавством);

7) з погляду форми ця відповідальність є юридичною, тому що являє собою вплив потерпілого (суб'єкта господарювання) або іншого учасника господарських відносин (державного органу управління або контролю) на правопорушника (суб'єкта господарювання) безпосередньо або за допомогою господарського суду, суду загальної юрисдикції або третейського суду. Але в будь-якому разі держава забезпечує реалізацію господарської відповідальності за допомогою системи вповноважених державних органів.

Питання 2. Юридичні та фактичні підстави господарсько-правової відповідальності. Склад господарського правопорушення.

Підставою господарської відповідальності є скоєне учасником господарських відносин правопорушення у сфері господарювання.

У літературі розрізняються юридичні і фактичні підстави господарсько-правової відповідальності.

Юридичні підстави — це той правовий документ, який характеризує певну поведінку суб'єкта господарювання як протиправне і передбачає за неї форму і міру відповідальності. Такими підставами в господарському праві є акт законодавства, договір, а також адміністративний акт (статут підприємства, положення про філію, рішення Кабінету Міністрів України про створення держпідприємства і т.п.).

Фактичні підстави господарсько-правової відповідальності слід розрізняти за суб'єктом та об'єктом.

У першому випадку йдеться про відповідність правосуб'єктності осіб, що беруть участь у правовідносинах, тим критеріям, які висуваються законом стосовно правопорушника і потерпілої сторони. У другому випадку маються на увазі фактичні дії, які характеризуються законом, договором або адміністративним актом як протиправні. Йдеться про господарське правопорушення.

Господарське правопорушення — це протиправна дія або бездіяльність суб'єктів господарських відносин, яка не відповідає вимогам норм господарського права, не узгоджується з юридичними обов'язками зазначеного суб'єкта, порушує суб'єктивні права іншого учасника відносин або третіх осіб. Так, згідно з ч.2 ст.193 ГК порушення зобов'язань є підставою для застосування господарських санкцій.

Склад господарського правопорушення залежить від форми господарсько-правової відповідальності і складається з чотирьох елементів:

1) факт протиправної господарської поведінки, тобто порушення норми закону, умови договору, обов'язкового для учасника господарських відносин запланованого завдання тощо, внаслідок чого заподіюються збитки чи інша шкода правам або інтересам потерпілого

учасника господарських відносин. Це може бути дія або бездіяльність (наприклад, прострочення поставки товарів);

2) наявність збитків чи інших негативних наслідків для потерпілого (наприклад, неможливість доступу підприємцем на ринок, підірив репутації підприємства тощо);

3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою порушника і заподіяним потерпілому збитками;

4) вина правопорушника, про яку в господарському праві свідчать два елементи: по-перше, наявність у суб'єкта господарських відносин реальної можливості діяти правомірно і попередити настання негативних наслідків (збитків) і, по-друге, неприйняття ним усіх необхідних заходів для недопущення протиправної поведінки і запобігання настанню збитків.

При дослідженні питання щодо юридичних та фактичних підстав господарської відповідальності необхідно встановити випадка, коли для настання відповідальності достатньо лише усіченого складу правопорушення, доречно звернутися до детального аналізу вини у господарському правопорушенні.

Питання 3. Форми господарсько-правової відповідальності.

Під формою господарсько-правової відповідальності розуміють форму вираження економічних обтяжень, що покладаються на правопорушника. Відповідальність може наступити у формах: відшкодування збитків, сплати неустойки, втрати завдатку, відмови управненої сторони від прийняття подальшого виконання зобов'язання, конфіскація майна і т.п.

В основу поділу господарсько-правової відповідальності на види покладаються різні критерії розрізнення відповідних санкцій.

Отже, класифікуючи засоби господарсько-правової відповідальності, слід вести мову про види господарсько-правових санкцій, що групуються за певними критеріями (ознаками) та форми, у яких реалізуються відповідні господарсько-правові санкції.

Серед основних форм господарсько-правової відповідальності визначають: 1) відшкодування збитків; 2) сплата штрафних санкцій; 3) застосування оперативно-господарських санкцій; 4) застосування адміністративно-господарських санкцій. Перші три форми охоплюють санкції приватноправового характеру, четверта поєднує санкції, що мають публічно-правову природу.

Види господарсько-правових санкцій класифікуються, зокрема, наступним чином:

1) за змістом впливу: а) грошові (сплата штрафних санкцій, відшкодування збитків, адміністративно-господарський штраф); б) натуральні (заміна неякісної продукції);

2) за критерієм безпосередньої спрямованості: а) майнові (відшкодування збитків, вилучення доходу, продукції, адміністративно-господарський штраф); б) організаційні (оперативно-господарські санкції, припинення експортно-імпортних операцій, зупинення дії або анулювання ліцензії, інше обмеження діяльності суб'єкта господарювання);

3) за видом порушених відносин (інакше – за підставами виникнення): а) санкції, що застосовуються в договірних відносинах, тобто мають договірну природу (сплата неустойки, відшкодування збитків, встановлення в односторонньому порядку управненою стороною договору на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, що їх порушила, тощо), та б) санкції, що застосовуються в позадоговірних відносинах, мають позадоговірну природу (вилучення прибутку, інші адміністративно-господарські санкції, відшкодування збитків, якщо вони завдані суб'єктові господарювання у позадоговірному порядку);

4) за характером порушених відносин: а) санкції, що застосовуються у горизонтальних відносинах (сплата неустойки, відстрочення відвантаження продукції внаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок та інші оперативно-господарські санкції); б) санкції, що застосовуються у вертикальних відносинах (стягнення зборів (обов'язкових платежів) та інші адміністративно-господарські санкції); в)

універсальні санкції (санкції, що застосовуються і у вертикальних і у горизонтальних відносинах, зокрема, відшкодування збитків);

5) залежно від інституту господарського законодавства, норми якого передбачають застосування господарсько-правової відповідальності, розрізняють санкції за порушення законодавства: а) антимонопольно-конкурентного спрямування; б) у сфері будівельної діяльності; в) у сфері зовнішньоекономічної діяльності; г) у галузі транспорту; д) на ринку цінних паперів; е) у сфері забезпечення паливно-енергетичними ресурсами; є) з надання рекреаційних послуг, та ін..

Питання 4. Особливість стягнення збитків та штрафних санкцій в сфері господарювання.

Відшкодування збитків – це один із видів господарсько-правових санкцій, що застосовуються до учасників господарських правовідносин у результаті вчинення господарського правопорушення та виражаються в настанні негативних наслідків у вигляді відшкодування вартості втраченого, пошкодженого або знищеного майна, додаткових витрат (реальних збитків), упущеної вигоди та моральної шкоди.

Ст. 225 ГК України визначає склад і розмір збитків. Зокрема, до складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включаються:

- вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;

- додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною;

- неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною;

- матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом.

Склад збитків повинні становити такі елементи:

- реальні збитки (які включають вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна та додаткові витрати, понесені стороною, яка зазнала збитків, включаючи витрати на оплату послуг адвоката);

- упущена вигода;

- матеріальна компенсація моральної шкоди (за умови передбачення такої компенсації законом або в договорі).

При дослідженні особливостей відшкодування збитків у сфері господарювання необхідним є аналіз природи і складу збитків, що можуть виникати за порушення господарських зобов'язань, проведення розмежування категорій збитків і шкоди, аналіз положень ГК України і ЦК України щодо складу збитків та особливостей їх відшкодування, визначення підстав відшкодування збитків у сфері господарювання, необхідним є дослідження умов відшкодування збитків, зокрема сутність принципу «повного відшкодування збитків». Крім того, доцільно проаналізувати специфіку відшкодування збитків за порушення окремих видів господарських зобов'язань, в тому числі грошових.

Ст. 229 ГК України встановлює особливі правила для відшкодування збитків у разі порушення грошових зобов'язань. Учасник господарських відносин у такому разі не звільняється від відповідальності через неможливість виконання і зобов'язаний відшкодувати потерпілому збитки, а також сплатити штрафні санкції відповідно до вимог, встановлених ГК України. При цьому ст. 625 ЦК України містить норму, відповідно до якої розмір відповідних збитків спеціально визначений, а саме: інфляційні втрати і три проценти річних від суми боргу, якщо інший розмір процентів не встановлено договором або законом. Що стосується не грошових господарських зобов'язань, то сплата штрафних санкцій зменшує розмір збитків.

Штрафними санкціями згідно зі ст. 230 ГК України визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин

зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконанні або неналежному виконанні господарського зобов'язання.

Штрафними санкціями є один із видів господарсько-правових санкцій, що застосовується до учасників господарських правовідносин у результаті вчинення господарського правопорушення, незалежно від майнової шкоди, якої зазнала потерпіла сторона внаслідок такого правопорушення, та виражаються в настанні негативних наслідків для правопорушника у вигляді стягнення неустойки (штрафу, пені).

Залежно від співвідношення права на неустойку з правом на відшкодування збитків виділяють чотири види неустойки: штрафну, залікову, виключну та альтернативну. Штрафною є неустойка, яка підлягає стягненню у повному розмірі, незалежно від відшкодування збитків. При заліковій неустойці відшкодуванню підлягають як неустойка, так і збитки, проте у частині, в якій вони не покриваються неустойкою. Виключною називається неустойка, яка обмежує відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язання лише виплатою неустойки, виключаючи можливість збитків. Альтернативною є неустойка, яка надає кредитору можливість вибору стягнення неустойки чи відшкодування збитків.

При вивченні природи штрафних санкцій необхідним є розмежування штрафних санкцій як санкції приватноправового характеру від адміністративно-господарського штрафу як публічно-правової санкції, дослідження умов та порядку застосування штрафних санкцій, механізму їх застосування тощо.

При застосуванні цієї диспозитивності господарсько-правових норм, не можна виходити за рамки імперативних положень ч. 5 ст. 225 ГК України — штрафні санкції можуть бути лише збільшені у порівнянні із вказаним у законі розміром. Проте ч. 2 ст. 343 ГК України обмежує розмір пені, що стягується за порушення грошових зобов'язань, подвійною ставкою Національного банку України. Ці обмеження не стосуються санкцій за невиконання інших договірних зобов'язань. На відміну від ГК України, ЦК України містить норму, відповідно до якої сторони можуть вільно змінювати розмір неустойки, встановлений в акті цивільного законодавства, крім випадків, передбачених законом (ч. 2 ст. 551).

У свою чергу тут не виключається верхня межа розміру відповідальності. Зокрема, ч. 2 ст. 343 ГК України обмежує розмір пені, що стягується за порушення грошових зобов'язань, подвійною обліковою ставкою НБУ, що діяла в період прострочення. Законодавчі обмеження щодо максимального розміру пені, що підлягає стягненню, стосуються тільки грошових зобов'язань і не розповсюджуються на санкції за невиконання інших договірних зобов'язань (передача продукції, виконання робіт тощо).

Сплата (передання) неустойки не позбавляє кредитора права на відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання (ч. 2 ст. 552 ЦК України). Відповідно до ч. 1 ст. 232 ГК України якщо за невиконання або неналежне виконання зобов'язання встановлено штрафні санкції, то збитки відшкодовуються в частині, не покритій цими санкціями. Таким чином, за цивільним законодавством маємо штрафну неустойку, а за господарським – залікову неустойку. Проте законом або господарським договором можуть бути передбачені випадки, коли допускається стягнення тільки штрафних санкцій (виняткова неустойка); збитки можуть бути стягнуті у повній сумі понад штрафні санкції (штрафна неустойка); за вибором кредитора можуть бути стягнуті або збитки, або штрафні санкції (альтернативна неустойка).

За правилами ч. 6 ст. 232 ГК України нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано.

Право на вимогу про стягнення штрафних санкцій у кредитора діє протягом одного року для стягнення неустойки і трьох років для стягнення інших штрафних санкцій (ст. 258 ЦК України).

Відповідно до ст. 233 ГК України у разі якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно із збитками кредитора, суд має право зменшити розмір санкцій. При цьому повинно бути взято до уваги: ступінь виконання зобов'язання боржником;

майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, але й інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу. Так само і за ЦК України може бути зменшений розмір неустойки за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення (ч. 3 ст. 551).

Питання 5. Оперативно-господарські санкції.

Ст. 235 ГК України визначає, що за порушення господарських зобов'язань до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин можуть застосовуватися оперативно-господарські санкції – заходи оперативного впливу на порушника з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку.

Оперативно-господарські санкції є винятком із загального правила про неприпустимість односторонньої відмови від виконання зобов'язання, закріпленого в ч. 7 ст. 193 ГК України.

При дослідженні сутності оперативно-господарських санкцій необхідно звернути увагу на їх ознаки, особливості, порядок та умови застосування.

Серед ознак заходів оперативного впливу можна виділити наступні:

- такі заходи завжди мають юридичний характер, який проявляється в тому, що вони виступають в якості юридичного факту, що спричиняє настання певних правових наслідків;
- носять правоохоронний характер, оскільки вони призначені для виконання як функції захисту цивільних прав та інтересів, так і їх охорони;
- мають односторонній характер, який проявляється в тому, що такі заходи застосовуються лише уповноваженою особою (кредитором), яка виступає стороною зобов'язальних правовідносин, за її ініціативою, без звернення за захистом прав та інтересів до компетентних органів.

Сторони у договорі мають можливість передбачити застосування певних видів оперативно-господарських санкцій. Приблизний перелік яких наведений у ст. 236 ГК України, зокрема:

- одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управленою стороною, із звільненням її від відповідальності за це - у разі порушення зобов'язання другою стороною;
- відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт внаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо;
- встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо;
- відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин із стороною, яка порушує зобов'язання.

Даний перелік оперативно-господарських санкцій не є вичерпним. Сторони можуть передбачити у договорі також інші оперативно-господарські санкції.

Питання 6. Адміністративно-господарські санкції: поняття, види, гарантії та строки застосування.

Адміністративно-господарські санкції відрізняються від інших видів господарських санкцій у зв'язку із наявністю таких характерних ознак.

По-перше, вони застосовуються за порушення норм законодавства у сфері господарської діяльності, а не за порушення договірних зобов'язань.

По-друге, повноваженнями щодо їх застосування наділені органи державної влади та органи місцевого самоврядування, до компетенції яких входить контроль за дотриманням відповідних актів законодавства у сфері господарської діяльності, а не контрагенти за господарськими договорами. Це дозволяє говорити про використання адміністративно-господарських санкцій тільки у публічно-правових (вертикальних) відносинах.

По-третє, вони можуть бути застосовані лише до суб'єктів господарювання.

По-четверте, адміністративно-господарські санкції застосовуються з метою припинення вчиненого порушення та ліквідації його наслідків.

По-п'яте, строки їх застосування передбачені ГК та іншими законами України та мають суттєві відмінності.

По-шосте, як правило, вони застосовуються в адміністративному порядку, але в деяких випадках їх застосування можливо лише за рішенням суду.

Так, застосування адміністративно-господарських санкцій, що мають конфіскаційний характер, в силу приписів ст. 41 Конституції України має відбутися виключно за рішенням суду.

По-сьоме, вони передбачають не лише застосування визначених законом заходів майнового характеру (майнових чи грошових стягнень), а й примусове здійснення визначених дій стосовно правопорушника (застосування заходів організаційно-правового характеру).

При вивченні сутності адміністративно-господарських санкцій необхідно зосередити увагу на їх ознаках, що дозволить краще зрозуміти специфіку цих санкцій, детально дослідити види адміністративно-господарських санкцій, гарантії, строки та підстави їх застосування, положення законодавства щодо різних видів адміністративно-господарських санкцій.

Основні відмінні риси, що принципово відрізняють адміністративно-господарські санкції від інших господарських санкцій: 1) вони застосовуються за порушення норм законодавства щодо умов, вимог чи правил здійснення господарської діяльності; 2) повноваженнями щодо їх застосування наділені органи державної влади та місцевого самоврядування, до компетенції яких входить контроль за дотриманням відповідних актів законодавства в сфері господарювання; 3) вони є мірами не тільки майнового, але й організаційно-правового характеру, які спрямовані як на припинення правопорушення, що вчинено суб'єктом господарювання, так і на ліквідацію його негативних наслідків.

Згідно ч.1 ст. 238 ГК України підставою застосування адміністративно-господарських санкцій до суб'єктів господарювання є порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності.

Говорячи про юридичні підстави застосування адміністративно-господарських санкцій, слід ще раз наголосити, що ними можуть бути лише норми закону, в якому визначається протиправна поведінка суб'єкта господарювання (ч.2 ст. 238 ГК).

Ведучи мову про гарантії і строки при застосуванні адміністративно-господарських санкцій, слід звернути вказати про те, що вони виступають важливим показником та критерієм прогресивності норм ГК України.

Перш за все, у ч.2 ст. 238 ГК України встановлена найважливіша гарантія прав суб'єктів господарювання від незаконного (довільного) втручання в їхню діяльність з боку органів влади і управління, згідно з якою адміністративно-господарські санкції можуть бути встановлені виключно законами. По-друге, відповідно до ст. 249ГК України суб'єкт господарювання має право оскаржити до суду рішення будь-якого органу державної влади або органу місцевого самоврядування щодо застосування до нього адміністративно-господарських санкцій.

Збитки, завдані суб'єкту господарювання у зв'язку з неправомірним застосуванням до нього адміністративно-господарських санкцій, підлягають відшкодуванню у встановленому законом порядку.

Загальні строки застосування адміністративно-господарських санкцій встановлюються ст. 250 ГК України: протягом 6 місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше як через 1 рік з дня порушення цим суб'єктом встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності, крім випадків, передбачених законом. З огляду на зміст ч.1 ст. 250 ГК, передбачена можливість встановлення інших строків застосування адміністративно-господарських санкцій в законах.

ГК України встановлює примірний перелік видів адміністративно-господарських санкцій (ст. 239), зокрема: – вилучення прибутку (доходу); – адміністративно-господарський штраф; – стягнення зборів (обов'язкових платежів); – застосування антидемпінгових заходів;

– зупинення дії ліцензії на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності; – анулювання ліцензії (на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності); – обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання; – ліквідація суб'єкта господарювання. Цей перелік не є вичерпним. У гл. 28 ГК і в інших законах України виділяються спеціальні адміністративно-господарські санкції.

Питання 7. Принципи комерційного розрахунку та власного комерційного ризику у господарській діяльності. Поняття неплатоспроможності та банкрутства.

Поняття комерційного розрахунку знаходить своє закріплення у положеннях статті 44 ГК України та відображається як один із принципів підприємницької діяльності (принципами господарювання визнаються загальні керівні засади регулювання господарських відносин, тобто основи на яких будується порядок ведення господарської діяльності).

Комерційний розрахунок є методом комерційної господарської діяльності (підприємництва), який ґрунтується на вільному виборі її виду, фінансовій ефективності, самоплануванні, власному комерційному ризику, самоокупності, самофінансуванні, рентабельності, відповідальності за результати своєї діяльності та передбачає отримання максимального прибутку суб'єктом господарювання.

Дослідження принципів комерційного розрахунку, зокрема принципу самостійного формування підприємцем програми діяльності, принципу вільного найму підприємцем працівників, принципу вільного здійснення зовнішньоекономічної діяльності, принципу вільного розпорядження прибутком та інших дозволить краще зрозуміти природу комерційного розрахунку та його значення для сфери господарювання.

Неефективна організація діяльності суб'єктів господарювання, порушення принципів комерційного розрахунку є основними причинами неплатоспроможності, а в подальшому і банкрутства підприємств.

Інститут банкрутства має дуалістичну природу: матеріально-правову (ч. 4, 5 ст. 205, Розділ 23 ГК України, Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р.) та процесуально-правову (інститут банкрутства (неплатоспроможності) визначається як особливий вид провадження справ, що підвідомчі господарським судам, а норми що його регламентують є частиною процесуального законодавства – ГПК України, Кодекс України з процедур банкрутства).

Особливості банкрутства передбачені Кодексом з процедур банкрутства, положення якого доцільно проаналізувати в рамках дослідження тематики курсу. Так, відповідно до положень вказаного Кодексу банкрутство - визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури.

Контрольні запитання для перевірки результатів навчання

1. Назвіть ознаки господарсько-правової відповідальності.
2. Що таке юридичні і фактичні підстави господарсько-правової відповідальності?
3. Які господарські санкції передбачені у ГК України?
4. У чому полягає особливість поняття штрафних господарських санкцій та відшкодування збитків?
5. Що таке оперативні-господарські санкції?
6. Дайте характеристику адміністративно-господарським санкціям.
7. Наведіть поняття та ознаки комерційного розрахунку в сфері господарювання.
8. Надайте характеристику інституту банкрутства.

Тема

Господарсько-правовий механізм регулювання зобов'язань та договорів**Мета вивчення**

Вивчення зобов'язально-договірних дозволить визначити основні види господарських зобов'язань, встановити їх особливості та ознаки, забезпечить розуміння засад договірних відносин у сфері господарювання та основних рис господарських договорів, їх істотних умов, правил укладення та виконання.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. аргументувати пропозиції щодо вирішення дискусійних питань у сфері господарського права щодо його зобов'язально-договірних засад;
2. застосовувати знання під час проведення наукових досліджень та викладання господарського права щодо зобов'язально-договірних засад господарського права;
3. визначати та аналізувати новітні тенденції розвитку правової науки та практики у сфері господарського права, що визначають його зобов'язально-договірні засади;
4. порівнювати сучасні тенденції розвитку господарсько-правового забезпечення договірних відносин в Україні та країнах ЄС.

Література**Нормативно-правові акти:**

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. - 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
4. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. // ВВР. – 2015. - № 45. - ст.410.
5. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. // ВВР. – 2003. - № 36. - ст.275.
6. Про приватизацію державного і комунального майна: Закону України від 18.01.2018 // ВВР. – 2018. - № 12. - ст.68.
7. Про затвердження типового договору оренди землі: Постанова КМУ від 3 березня 2004 р. № 220 // Офіційний вісник України від 19.03.2004. – 2004. - № 9. – стор. 30. – ст. 527.
8. Про затвердження Типового договору про розробку проекту землеустрою відносно відведення земельної ділянки: Постанова КМУ від 04.03.2004 р. № 266 // Офіційний вісник України. – 2004. - № 10. – Ст. 596.

Спеціальна література:

9. Беляневич О.А. Господарське договірне право (теоретичні аспекти). – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
10. Беляневич О.А. Господарський договір та способи його укладання. Навчальний посібник. – К.: Наукова думка. – 2002. – 277 с.
11. Беляєва А.П. Принцип свободи договору в правовому регулюванні зовнішньоекономічного контракту: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Харків, 2005. - С. 4-16.
12. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: В 4 кн. — М.: Статут, 1999—2003, 800 с.
13. Віхров О.П. Господарський кодекс України і теорія господарських зобов'язань / О.П. Віхров // Экономика и право. - 2003. - № 2. - С. 57-63.
14. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – 3-тє втд., доп. і перероб. – Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.
15. Господарське право України: Підруч. для студ. вищ. навч. зал. / М.К. Галянтич, С.М. Грудницька, О.М. Міхатуліната ін. – К.: МАУП, 2005. – С. 98-116.
16. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.; за ред. О.В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 10-290.

17. Євстигнєєв А. Істотні умови договору за цивільним та Господарським кодексами України: порівняльний аспект / А. Євстигнєєв // Юридичний журнал. – 2006. - №1 (43). – С. 22 – 23.
18. Костенко Л. Укладення господарського договору / Л. Костенко // Юридичний журнал. – 2006. - № 10. – С. 25 - 29.
19. Кузнецова Н. Принципи сучасного зобов'язального права України / Н. Кузнецова // Українське комерційне право. — 2003. — № 4. — С. 13-17.
20. Майданик Р. А. Проблеми довірчих відносин в цивільному праві. — К., Т. 2. -С. 71-190.
21. Мілаш В.С. Функції підприємницького комерційного договору / В.С. Мілаш// Право України. – 2006. - № 2. – С. 50 - 54.
22. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: 2-е вид., перероб. і допов. / За заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини; Кол. авт.: О.А. Беляневич, О.М. Вінник, В.С. Щербина та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 290-380.
23. Саниахметова Н.А. Хозяйственный Кодекс Украины: Комментарий. – Х.: ООО «Одиссей», 2004. – С. 200-170.
24. Хозяйственное право Украины: Учебник / Под ред. А.С. Васильева, О.П. Подцерковного. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2006. – С. 119-256.
25. Хозяйственный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Подобщ. ред. А.Г. Бобковой. – Харьков: Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н., 2008. – С. 220-390.
26. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України: інформаційний лист Вищого господарського суду України від 07 квітня 2008 р. // Бізнес: законодавство та практика. - 2008. - № 12.

План

1. Поняття та види господарських зобов'язань.
2. Принципи та способи забезпечення виконання господарських зобов'язань.
3. Поняття, види та функції господарських договорів.
4. Істотні умови господарських договорів. Форма господарських договорів та наслідки її недодержання.
5. Порядок укладання, зміни та припинення господарських договорів.
6. Правові підстави та наслідки визнання господарських договорів недійсними.

Основний зміст

Питання 1. Поняття та види господарських зобов'язань.

Відповідно до ч. 1 ст. 173 ГК України, господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених ГК, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) повинен вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Основними видами господарських зобов'язань, згідно з ч. 2 ст. 173, є майново-господарські зобов'язання та організаційно-господарські зобов'язання.

Майново-господарськими (згідно з ч. 1 ст. 175) визнаються цивільно-правові зобов'язання, що виникають між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, в силу яких зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Організаційно-господарськими (згідно з ч. 1 ст. 176 ГК України) визнаються господарські зобов'язання, що виникають у процесі управління господарською діяльністю між суб'єктом господарювання та суб'єктом організаційно-господарських повноважень, в силу яких зобов'язана сторона повинна здійснити на користь другої сторони певну управлінсько-

господарську (організаційну) дію або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

У науці господарського права виділяють і інші види господарських зобов'язань. Так, за підставами виникнення їх поділяють на договірні зобов'язання та позадоговірні зобов'язання; за співвідношенням прав і обов'язків господарські зобов'язання поділяються на односторонні зобов'язання та взаємні зобов'язання; залежно від конкретизації предмета виконання договору зобов'язання можуть бути однооб'єктними і альтернативними; за характером взаємозв'язку зобов'язань розрізняють головні та акцесорні (додаткові); за суб'єктним складом розрізняють двосторонні і багатосторонні зобов'язання; залежно від кола суб'єктів господарські зобов'язання можуть бути розподілені на загальногосподарські та внутрішньогосподарські.

Для більш детального розгляду поняття та ознак зобов'язань слід проаналізувати норми ЦК України.

Питання 2. Принципи та способи забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Традиційно в юридичній літературі і відповідно ст. 526 ЦК розглядаються принципи належного і реального виконання зобов'язань, відповідно до умов договору.

Принципи належного виконання полягає у виконанні зобов'язання належним чином – відповідно до вимог закону, інших нормативно – правових актів, договору, а за відсутності в цих правових документах конкретних вимог щодо їх виконання – згідно з вимогами, що у певних умовах звичайно ставляться (іншими словами, - відповідно до звичаїв господарсько-ділового обігу). Це стосується і місця, і часу виконання зобов'язання, і можливості (неможливості) розстрочення виконання.

Принципи реального виконання зобов'язання є фактичним продовженням принципу належного виконання. Цей принцип означає виконання зобов'язання в натурі. Вимога закону щодо виконання господарського зобов'язання в натурі підкріплюється положенням ч. 2 ст. 194 ГК, відповідно до якої неналежне виконання зобов'язання третьою особою не звільняє сторони від обов'язку виконати зобов'язання в натурі, крім випадків, передбачених ч. 3 ст. 193 ГК якщо інше передбачено законом або договором; якщо управнена сторона відмовилася від прийняття виконання зобов'язання.

Кожна сторона господарського зобов'язання повинна вжити усіх заходів, необхідних для належного виконання нею зобов'язання, враховуючи інтереси другої сторони та забезпечення загальногосподарського (публічного) інтересу. Порушення зобов'язань є підставою для застосування господарських санкцій, передбачених ГК, іншими законами або договором.

Окремі автори розширюють перелік основних принципів виконання зобов'язань. Включаючи сюди такі принципи як принцип взаємного сприяння, принцип економічності (В. В. Луць) і принцип загальногосподарського інтересу (В. К. Мамутов).

Серед способів виконання господарських зобов'язань виділяють: 1. Неустойка - (штраф, пеня) визнається визначена законом або договором грошова сума, яку боржник повинен сплатити кредиторів в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання, зокрема в разі прострочення виконання. 2. Застава. В силу застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставодавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами. Застава виникає в силу договору чи закону. Заставою може бути забезпечена дійсна вимога. 3. Поручка. За договором поручки поручитель зобов'язується перед кредитором іншої особи відповідати за виконання нею свого зобов'язання в повному обсязі або в частині. Поручка може забезпечувати лише дійсну вимогу. Договір поручки повинен бути укладений у письмовій формі. 4. Завдаток. Завдатком визнається грошова сума, що видається однією з договірних сторін в рахунок належних з неї за договором платежів другій стороні в підтвердження укладення договору і в забезпечення його виконання. Якщо за невиконання договору відповідальною є сторона, яка дала завдаток, він залишається у другій сторони. Якщо за невиконання договору відповідальною є сторона, яка одержала завдаток, вона повинна сплатити другій стороні подвійну суму завдатку. 5. Гарантія є специфічним засобом

забезпечення виконання господарських зобов'язань шляхом письмового підтвердження (гарантійного листа) банком, іншою кредитною установою, страховою організацією (банківська гарантія) про задоволення вимог управненої сторони у розмірі повної грошової суми, зазначеної у письмовому підтвердженні, якщо третя особа (зобов'язальна сторона) не виконає вказане у ньому певне зобов'язання, або настануть інші умови, передбачені у відповідному підтвердженні.

Для детальної характеристики способів забезпечення виконання господарських зобов'язань слід звернутися до відповідних положень ЦК України, Законів України «Про іпотеку», «Про заставу», «Про державну реєстрацію речових прав та їх обтяжень», «Про страхування», тощо.

Питання 3. Поняття, види та функції господарських договорів.

Однією з підстав виникнення господарських зобов'язань (і найпоширенішою у сфері економіки) є господарські договори, за допомогою яких опосередковуються зв'язки між суб'єктами господарювання, а також між ними та іншими учасниками господарських відносин. Термін «господарський договір» широко використовується в законодавстві, юридичній літературі та в господарській практиці. Однак чинне законодавство не містить визначення господарського договору, хоча в Господарському кодексі України йому присвячена ціла глава - 20 «Господарські договори» (статті 179-188).

Господарський договір - це зафіксовані в спеціальному правовому документі на підставі угоди зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), спрямовані на обслуговування (забезпечення) їх господарської діяльності (господарських потреб), що ґрунтуються на оптимальному врахуванні інтересів сторін і загальногосподарського інтересу.

Господарський договір виконує низку важливих функцій. Одні з них (функцій) притаманні будь-яким договорам (регулятивна, координаційна, контрольно-інформаційна, охорона), інші - переважно господарським договорам (планування, опосередкування відносин між суб'єктами господарювання, узгодження економічних інтересів сторін договірною зв'язку з урахуванням загальногосподарського інтересу).

Поділ господарських договорів на певні види можна здійснити за різними критеріями: за ознакою підстав виникнення договірних зобов'язань розрізняють плановані договори та регульовані договори; за ознакою взаємного становища сторін у договірних відносинах господарські договори поділяють на вертикальні та горизонтальні; за строками дії розрізняють довгострокові та короткострокові договори; за сукупністю критеріїв (економічним змістом та юридичними ознаками) господарські договори можна поділити на такі групи: договори на реалізацію майна (купівлі-продажу, поставки, міни/бартеру, контракції сільськогосподарської продукції, забезпечення електроенергією, газом, водою тощо), договори на передачу майна в користування (безоплатне користування майном, оренда, лізинг); підрядні договори (підряд на капітальне будівництво, підряд на виконання проектно-вишукувальних, дослідно-конструкторських та інших робіт); транспортні договори (перевезення вантажів, буксирування, тайм-чартеру, подачі та забирання вагонів, експлуатації залізничної під'їзної колії та ін.); договори на надання послуг (фінансових, консалтингових, щодо охорони об'єктів, зберігання майна та ін.); договори про спільну діяльність - договори про кооперацію, про спільну інвестиційну діяльність, про заснування господарської організації корпоративного типу, що діє на підставі статуту (акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, статутне господарське об'єднання) та ін.; засновницькі договори (договори, що відіграють роль установчого документа господарської організації корпоративного типу - повного товариства, командитного товариства, договірних господарських об'єднань - асоціації, корпорації); за тривалістю застосування у сфері господарювання (підприємництва) можна виділити традиційні та новітні договори; за ступенем складності розрізняють прості та складні договори.

Більш детальна нормативна інформація щодо договорів міститься у ЦК України та інших законодавчих актах, наприклад, законах України «Про концесію», «Про угоди про розподіл продукції», «Про інвестиційну діяльність», «Про публічні закупівлі», тощо.

Питання 4. Істотні умови господарських договорів. Форма господарських договорів та наслідки її недодержання.

Чинне законодавство пов'язує факт укладення договору з досягненням сторонами згоди щодо всіх його істотних умов (ч. 2 ст. 180 ГК України, ст. 638 ЦК України), під якими визнає умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів цього виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди. Згідно з ч. 3 ст. 180 ГК України при укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору.

Господарський договір укладається, як правило, в письмовій формі (ч. 1 ст. 181 ГК України, ст. 208 ЦК України), що зумовлено низкою чинників і насамперед необхідністю ведення бухгалтерського обліку та звітності суб'єктами господарських правовідносин, захистом інтересів сторін договору.

Усна форма застосовується як виключення щодо договорів (двосторонніх і багатосторонніх правочинів), що повністю виконуються під час їх укладання (ч. 1 ст. 206 ЦК України), за винятком правочинів, що підлягають державній реєстрації та/або нотаріальному посвідченню, а також правочинів, для яких недодержання письмової форми має наслідком їх недійсність.

Розрізняють кілька модифікацій письмової форми, що застосовуються при укладанні господарських договорів:

повна письмова форма господарського договору - єдиний документ, підписаний сторонами (ч. 1 ст. 181 ГК, ч. 2 ст. 207 ЦК), до якого додаються супроводжуючі процес його укладання документи: підписаний сторонами текст договору з усіма додатками, протокол розбіжностей (якщо він мав місце), протокол узгодження розбіжностей (якщо розбіжності узгоджувалися і між сторонами було досягнуто компромісу щодо спірних умов договору), судові рішення (якщо спір передавався на розгляд суду);

скорочена письмова форма у вигляді комплекту листів, телеграм, факсограм та інших документів, якими сторони обмінювалися в процесі встановлення договірної зв'язку (ч. 1 ст. 181 ГК, ч. 1 ст. 207 ЦК), якщо зміст цих документів свідчить про наміри сторін встановити договірний зв'язок та істотні умови договору; застосування такої форми забороняється при укладенні організаційно господарських договорів (ст. 186 ГК);

типова форма - сторони договору не можуть відступати від типового договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України чи іншим уповноваженим органом держави, але мають право конкретизувати його умови (абз. 4 ч. 4 ст. 179 ГК України, ст. 630 ЦК України);

стандартний договір, що являє собою бланк, зміст і порядок заповнення якого визначені правилами, встановленими актами законодавства чи на їх підставі суб'єктом господарських відносин; форма застосовується у договорах приєднання (абз. 5 ч. 4 ст. 179 ГК, ст. 634 ЦК), якщо умови договору є заздалегідь визначеними і не підлягають коригуванню (наприклад, договори перевезення вантажу, придбання акцій новостворюваного або діючого акціонерного товариства шляхом підписки);

нотаріальна форма застосовується у передбачених законом випадках або за домовленістю сторін.

Зазвичай недодержання форми господарського договору приводить до визнання їх неукладеними. В окремих випадках – недійсними або нікчемними (згідно ознак передбаченим діючим законодавством).

ЦК України та інші законодавчі акти також містять положення щодо істотних умов, форми (ЦК України про форму правочинів) та наслідки її недодержання.

Питання 5. Порядок укладання, зміни та припинення господарських договорів.

Розрізняють конкурентні та неконкурентні способи укладення господарських договорів.

Конкурентними способами укладення господарських договорів є: торги (аукціони, тендери) застосування таких процедур передбачається у ГК України (ст. 185), та інших законах (наприклад, ЗУ «Про приватизацію державного і комунального майна»).

За критерієм кола осіб розрізняють торги і конкурси таких видів: відкриті (до участі в торгах чи конкурсі запрошуються всі виконавці, що відповідають встановленим вимогам), закриті або з обмеженою участю (лише спеціально запрошені претенденти можуть брати участь у торгах чи конкурсі).

Загальний порядок укладання господарських договорів: процедура укладення господарського договору цим способом (передбачена ст. 181 ГК України) складається з кількох стадій (при цьому кожна наступна настає лише в тому випадку, якщо на попередній стадії договір не було укладено): 1 стадія - розробка проекту договору та його надсилання потенційному контрагенту; 2 - стадія розгляду одержаного проекту договору та його підписання, а якщо у потенційного контрагента виникли розбіжності з проектом договору - то й одночасне складання протоколу розбіжностей та відправлення разом з підписаним договором автору проекту (протягом 20 днів з моменту отримання проекту договору); 3 - стадія розгляду й узгодження розбіжностей, якщо останні мали місце, і передачі переддоговірного спору на розгляд господарського суду (як правило, протягом 20 днів з моменту отримання підписаного договору з протоколом розбіжностей), якщо узгодження розбіжностей не відбулося; 4 - стадія судового рішення, якщо розбіжності не були врегульовані й одна зі сторін передала спір на розгляд господарського суду). Наслідки непередання переддоговірного спору на розгляд господарського суду залежать від підстав укладення договору: а) якщо договір ґрунтується на державному замовленні або державному завданні (тобто укладення його є обов'язковим), то він вважається укладеним у редакції протоколу розбіжностей; б) у разі укладення договору за волевиявленням сторін неузгодження розбіжностей свідчить про відсутність згоди сторін на його укладення у відповідній редакції;

Специфіка укладання господарських договорів на основі вільного волевиявлення сторін, примірних і типових договорів відповідно до положень ст. 184 ГК полягає в можливості застосування різних модифікацій письмової форми договору (щодо регульованих договорів) чи певної її модифікації (шляхом підписання сторонами єдиного правового документа) - щодо договорів, які укладаються на основі типових чи примірних договорів.

Зміна та розірвання договору здійснюється зазвичай за згодою сторін (якщо інше не передбачено законом та договором), а у разі відсутності згоди - в судовому порядку за позовом заінтересованої сторони за умови дотримання порядку, передбаченого ст. 188 ГК України (сторона договору, яка вважає за необхідне змінити або розірвати договір, повинна надіслати пропозиції про це другій стороні за договором. Сторона договору, яка одержала пропозицію про зміну чи розірвання договору, у двадцятиденний строк після одержання пропозиції повідомляє другу сторону про результати її розгляду. У разі якщо сторони не досягли згоди щодо зміни (розірвання) договору або у разі неодержання відповіді у встановлений строк з урахуванням часу поштового обігу, заінтересована сторона має право передати спір на вирішення суду. Якщо судовим рішенням договір змінено або розірвано, договір вважається зміненим або розірваним з дня набрання чинності даним рішенням, якщо іншого строку набрання чинності не встановлено за рішенням суду).

Слід також проаналізувати норми ГК та ЦК України щодо порядку укладання, зміни та припинення господарських договорів та інших законодавчих актів, наприклад, Законів України «Про публічні закупівлі», «Про товарну біржу», «Про концесії», «Про оренду державного та комунального майна», тощо.

Питання 6. Правові підстави та наслідки визнання господарських договорів недійсними.

Виходячи із особливостей господарських договірних відносин та його суб'єктного складу можуть бути визначені наступні загальні підстави визнання господарських договорів (зобов'язань) недійсними (ст.ст. 203, 215, 218, 219 ЦК України): 1. Зміст правочину суперечить законодавчим актам, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. 2. Вихід хоча б однією зі сторін за межі господарської компетенції, встановленої законом чи установчими документами, якщо інша сторона знала чи не могла не знати про такі обмеження. 3. Порушено вільне волевиявлення учасника правочину або правочин не відповідає внутрішній волі цього учасника. 4. Правочин не спрямований на реальне настання правових наслідків, що зумовлені ним. 5. Сторонами не додержано письмової форми правочину у випадках, прямо передбачених законом (наприклад, це стосується договору поруки, гарантії, страхування). 6. Недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору.

Для більш детального розгляду зазначеного питання необхідно проаналізувати відповідні норми ЦК України.

Виконання господарського зобов'язання, визнаного судом недійсним повністю або в частині, припиняється повністю або в частині з дня набрання рішенням суду законної сили як таке, що вважається недійсним з моменту його виникнення. У разі якщо за змістом зобов'язання воно може бути припинено лише на майбутнє, таке зобов'язання визнається недійсним і припиняється на майбутнє.

Визнання господарського зобов'язання недійсним тягне наслідки, передбачені законом (зокрема, ст. 208 ГК), а саме:

- припинення зобов'язання повністю або в частині з дня набрання законної сили відповідним рішенням суду; якщо за змістом зобов'язання воно може бути припинено лише на майбутнє, таке зобов'язання припиняється на майбутнє;
- Якщо господарське зобов'язання визнано недійсним як таке, що вчинено з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, то за наявності наміру в обох сторін - у разі виконання зобов'язання обома сторонами - в доход держави за рішенням суду стягується все одержане ними за зобов'язанням, а у разі виконання зобов'язання однією стороною з другої сторони стягується в доход держави все одержане нею, а також все належне з неї першій стороні на відшкодування одержаного. У разі наявності наміру лише у однієї із сторін усе одержане нею повинно бути повернено другій стороні, а одержане останньою або належне їй на відшкодування виконаного стягується за рішенням суду в доход держави.
- двостороння реституція - у разі визнання недійсним зобов'язання з інших підстав: кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні все одержане за зобов'язанням, а за неможливості повернути одержане в натурі - відшкодувати його вартість грошима, якщо інші наслідки недійсності зобов'язання не передбачені законом.

Також слід звернути увагу на процесуальні аспекти щодо підстав визнання господарських договорів (зобов'язань) недійсними за нормами ГПК України та інших актів.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Надати поняття та ознаки господарських зобов'язань.
2. Провести порівняльну характеристику господарських зобов'язань та договорів.
3. Поняття та види принципів виконання господарських зобов'язань підприємств.
4. Способи забезпечення виконання господарських зобов'язань: поняття в види та правова природа.
5. Надати загальну характеристику господарських договорів.
6. Визначити істотні умови господарських договорів.
7. З'ясувати форму господарських договорів та наслідки її недодержання.
8. Визначити порядок укладання, зміни та припинення господарських договорів.
9. З'ясувати правові підстави та наслідки визнання господарських договорів недійсними.

Тема Правове регулювання господарсько-торгівельної діяльності

Мета вивчення

Вивчення господарсько-торгівельної діяльності та суміжних видів господарювання у зазначеній темі є безперечно необхідним та актуальними, що дозволить вивести на новий якісний рівень систему господарського законодавства в Україні, полегшити створення та спільну діяльність суб'єктів господарювання, підвищити рівень господарських відносин та державного регулювання господарської діяльності.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. **аргументувати** пропозиції щодо вирішення дискусійних питань щодо господарсько-торгівельної діяльності та суміжних видів господарювання;
2. **застосовувати** знання під час проведення наукових досліджень та викладання господарського права щодо господарсько-торгівельної діяльності та суміжних видів господарювання;
3. **визначати та аналізувати** новітні тенденції розвитку правової науки та практики господарсько-торгівельної діяльності та суміжних видів господарювання;
4. **узагальнювати** теорію і практику з метою вирішення актуальних питань щодо господарсько-торгівельної діяльності та суміжних видів господарювання;
5. **порівнювати** сучасні тенденції розвитку приватного (господарського) права України та країн ЄС та формувати пропозиції щодо врахування міжнародного досвіду та гармонізації законодавства України та законодавства ЄС щодо господарсько-торгівельної діяльності та суміжних видів господарювання;
6. **здійснювати** системний науковий аналіз вітчизняної та зарубіжної практики у галузі приватного права та законодавства щодо господарсько-торгівельної діяльності та суміжних видів господарювання.

Література

нормативно-правові акти:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. - 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України – 2011. - № 13, / № 13-14, № 15-16, № 17. - Ст. 556.
4. Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності: Закон України від 21 жовтня 2010 р. // ВВР. – 2011. - № 11. – Ст. 71.
5. Про товарну біржу: Закон України від 10 грудня 1991 р. //ВВР. – 1992. - №10. – Ст. 139.
6. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18 січня 2018 р. Інформаційний ресурс. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16 грудня 1997 р. // ВВР. – 1998. - № 16. – Ст. 68.
8. Про електронну комерцію: Закон України від 03 вересня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України – 2015. - № 45. - Ст. 140.
9. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/>
10. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 12 березня 2015 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

11. Про електронну комерцію: Закон України від 3 вересня 2015 року № 675-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [:http://zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua)
12. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 р. № 852-IV // Інформаційний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
13. Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України від 23 грудня 1997 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/>
14. Про стандартизацію: Закон України від 17 травня 2001 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/>
15. Про підтвердження відповідності: Закон України від 17 травня 2001 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/>
16. Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності: Закон України 01 грудня 2005 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/>
17. Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 2006 р. № 833 // Інформаційний ресурс. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
18. Про затвердження Порядку здійснення оптової та роздрібною торгівлі транспортними засобами та їх складовими частинами, що мають ідентифікаційні номери: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2009 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/>
19. Інкотермс Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати (редакція 2000 року) Інформаційний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

спеціальна література:

20. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – 3-тє втд., доп. і перероб. – Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.
21. Бурак І.О. Концептуальні підходи до визначення сутності та видів торговельної діяльності / І.О. Бурак // Молодий вчений. – 2016. - № 3 (30). – С. 26-32.
22. Буткевич О.В. Співвідношення понять «торгівля» та «торговельна діяльність» / О.В. Буткевич // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 1. – С. 69–73.
23. Васильєв С. Нормативно-правове регулювання роздрібною торгівлі лікарськими засобами / С. Васильєв // Підприємництво, господарство і право. – 2018. – № 1. – С. 41-50.
24. Внутрішня торгівля : регіональні аспекти розвитку: монографія / за ред. О. О. Шубіна, Я. А. Гончарука. - Донецьк ; Львів : ДонДУЕТ, 2007. - 404 с.
25. Дима О.О. Роздрібна торгівля в Україні: багатоканальність та додаткові послуги / О.О. Дима // Вісник Хмельницького національного університету. - 2015. - № 1. – С. 221-227.
26. Дмитренко І.А. Види роздрібною мережі та їх сучасна характеристика / І.А. Дмитренко // Торговля, комерція, підприємництво. – 2010. – № 11. – С. 27-32.
27. Дроздова О.Г. Актуальні питання у сфері класифікації торгівлі: обліковий аспект / О.Г. Дроздова // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. - № 3 (24). – С. 161-168.
28. Дубовик Т.В. Інтернет торгівля в Україні / Т.В. Дубовик // Вісник КНТЕУ. - 2013. - № 1. – С. 20-26.
29. Завальний В. М. Проблеми законодавчого забезпечення комерційної (торговельної) діяльності в Україні / В. М. Завальний // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент. - 2012. - Вип. 4. - С. 16-20.
30. Завальний М.В. Торгове право : [конспект лекцій] / М.В. Завальний. – Суми: Сумський національний аграрний університет, 2002. – 57 с.
31. Занічковська О. Інтернет-тренди: що вони змінять для бізнесу? [Електронний ресурс] / Занічковська О. — Режим доступу : <http://innovations.com.ua>
32. Зборовська О., Марков Б. Аналіз розвитку роздрібною торгівлі продовольчими товарами / О. М. Зборовська, Б. М. Марков // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. - 2015. - Вип. 2(1). - С. 112-119.

33. Зверева О.В. Правова регламентація торговельної діяльності. Навчальний посібник. / О.В. Зверева – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 144 с.
34. Мілаш В.С. Господарське право: Курс лекцій: У 2 ч. / В.С. Мілаш - Ч. 2. - Х.: Право, 2010. - 336 с.
35. Поєнок А. Характеристика особливостей предмета договору роздрібної купівлі-продажу як однієї з його істотних умов / А. Поєнок // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 2. – С. 40-47.
36. Полтавський О.В. Торгове право: [навчальний посібник] / О.В. Полтавський, С.В. Томчишен. – Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. – 168 с.
37. Полуніна О. О. Договір роздрібної купівлі-продажу за цивільним законодавством України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. / О.О. Полуніна - Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2016. – 22 с.
38. Попадинець Н.М. Ринок роздрібної торгівлі України та країн ЄС: порівняльний аналіз / Н.М. Попадинець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. - Вип. 2 (106). – С. 295-300.
39. Попов А. А. Торговое право : учеб. пособие / А. А. Попов. – Х. : Изд. группа «РА-Каравелла», 2000. – 440 с.
40. Хрімлі К.О. Правове регулювання господарсько-торговельної діяльності в Україні: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. / К.О. Хрімлі – Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Київ, 2015. – 22 с.
41. Хрімлі К. О. Поняття господарсько-торговельної діяльності / К.О. Хрімлі // Актуальні питання держави і права. – 2014. – Вип. 74. – С. 11-18.
42. Ходаківська А. Ю., Білоусов В. М. Визначення сторін в договорі роздрібної купівлі-продажу / А.Ю. Ходаківська, В.М. Білоусов // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2014. - № 1. – С. 12-18.
43. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права : [монографія] : в 2-х т. / Г.Ф. Шершеневич. – 4-е изд. – СПб. : Издание Братъев Башмаковых, 1908 – Т. 1 : Введение. Торговые деятели. – 1908. – 515 с.

План

1. Поняття та функції господарсько-торгівельної діяльності.
2. Правове регулювання договору поставки: зміст, форма, права та обов'язки сторін, відповідальність.
3. Правове регулювання договору енергопостачання.
4. Правове регулювання договору зберігання на товарному складі.
5. Правове регулювання контрактації сільськогосподарської продукції та її договірне забезпечення.
6. Правове регулювання договору фінансового лізингу.

Основний зміст

Питання 1. Поняття та функції господарсько-торгівельної діяльності.

Ст. 263 ГК України визначає господарсько-торговельну діяльність як таку діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і виробів народного споживання, а також допоміжну діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг.

Слід звернутися до думок фахівців щодо визначення торгівлі, її ознак та форми.

Господарсько-торговельна діяльність здійснюється як внутрішня торгівля або зовнішня торгівля залежно від ринку (внутрішнього чи зовнішнього), в межах якого здійснюється товарний обіг.

Форми, в яких може здійснюватися господарсько-торговельна діяльність, встановлені ч. 3 ст. 263 ГК України, відповідно до якої виділяють: матеріально-технічне постачання і збут; енергопостачання; заготівлю; оптову торгівлю; роздрібну торгівлю і громадське харчування; продаж і передачу в оренду засобів виробництва; комерційне посередництво у здійсненні торговельної діяльності та іншу допоміжну діяльність із забезпечення реалізації товарів (послуг) у сфері обігу. Зміст і порядок здійснення зазначених форм господарсько-торговельної діяльності встановлюють подальші статті гл. 30 ГК України.

Залежно від форми здійснення господарсько-торговельної діяльності вона опосередковується господарськими договорами, примірний перелік яких містить ч. 4 ст. 263 ГК України. Це господарські договори поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, енергопостачання, купівлі-продажу, оренди, міни (бартеру), лізингу та інші договори.

Залежно від ринку (внутрішнього чи зовнішнього), в межах якого здійснюється товарний обіг, ст. 263 ГК України зазначає, що господарсько-торговельна діяльність виступає як внутрішня торгівля або зовнішня торгівля. Господарсько-торговельна діяльність може здійснюватися суб'єктами господарювання в таких формах: матеріально-технічне постачання і збут; енергопостачання; заготівля; оптова торгівля; роздрібна торгівля і громадське харчування; продаж і передача в оренду засобів виробництва; комерційне посередництво у здійсненні торговельної діяльності та інша допоміжна діяльність із забезпечення реалізації товарів (послуг) у сфері обігу.

Торговельна діяльність в Україні регулюється Законами України "Про захист прав споживачів", "Про споживчу кооперацію", "Про зовнішньоекономічну діяльність", "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення", "Про лікарські засоби", "Про якість і безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини", іншими актами законодавства.

При вивченні окремих видів торгівлі необхідно враховувати велику кількість законодавчих актів, як правило, підзаконного та відомчого характеру, які стали підґрунтям формування сучасної концепції торговельної діяльності. Також слід звернути увагу на нормативно визначений порядок встановлення ціни та об'єкти торгівлі.

Питання 2. Правове регулювання договору поставки: зміст, форма, права та обов'язки сторін, відповідальність.

Договором поставки є такий договір, за яким постачальник, що є суб'єктом господарювання, зобов'язується передати в обумовлені строки (або строк), що не збігаються з моментом укладання договору, товари у власність (господарське відання, оперативне управління) покупця для використання у господарській діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товари і сплатити за них певну грошову суму.

Договір поставки як різновид договорів на реалізацію майна, що найбільше подібний до договору купівлі-продажу, є консенсуальним, сплатним та двостороннім. Договір поставки має кваліфікуючі ознаки, що дозволяють відрізнити його від інших видів договорів цієї групи, насамперед від договору купівлі-продажу:

- суб'єктний склад договору поставки. Відповідно до ГК (ч. 3 ст. 265) постачальниками та покупцями можуть бути лише суб'єкти господарської діяльності (як господарські організації, так й індивідуальні підприємці); згідно із ЦК (ч. 1 ст. 712) встановлюється лише вимога до постачальника, який має бути суб'єктом підприємницької діяльності. Оптимальний (і компромісний) варіант цієї ознаки: сторони в договорі - учасники господарських відносин, при цьому постачальник має бути суб'єктом господарювання, що професійно здійснює виробництво та/ або реалізацію відповідних товарів; покупцем може бути інший суб'єкт

господарювання або інша організація, що використовує цей договір для матеріально-технічного забезпечення своєї статутної (основної) діяльності;

- цільова спрямованість договору поставки завжди є господарською, не пов'язаною з особистим, домашнім або іншим подібним споживанням; мета договору - забезпечення господарських потреб учасників господарських відносин (для виробників продукції та суб'єктів торговельної діяльності - щодо реалізації товарів/продукції, для покупців - щодо матеріально-технічного забезпечення своєї основної/статутної діяльності);

- об'єктом договору поставки є продукція виробничого призначення (сировина, матеріали тощо), або товари для продажу та ринку.

- моменти укладення і виконання договору поставки не збігаються в часі.

Підстави укладення договору поставки: державне замовлення або на розсуд (за вільним волевиявленням) сторін (ч. 2 ст. 265 ГК України). Відтак договори поставки можуть бути планованими або регульованими.

Відповідно до ГК України зміст договору поставки повинен містити положення про:

а) предмет договору, показники щодо його кількості та асортименту (ст. 266 ГК) продукція, вироби, визначені індивідуальними ознаками.

б) строки і порядок поставки (ст. 267 ГК). Строк договору поставки (зазвичай - один рік або на інший строк) визначається угодою сторін.

в) якість товарів, що постачаються

г) вимоги щодо комплектності товарів, що постачаються

д) порядок виконання. Поставка продукції здійснюється постачальником шляхом відвантаження (передачі) товару покупцеві за договором або іншій особі

е) порядок приймання поставленої продукції

є) відповідальність за неналежне виконання договору поставки. Сторони повинні вживати всіх необхідних заходів до належного і реального виконання договорів. З цією метою сторони мають право застосовувати майнові санкції за порушення зобов'язань, передбачених актами законодавства (ГК України, розділом VIII Положення про поставки продукції виробничо-технічного призначення та розділом VI Положення про поставки товарів народного споживання) та договором.

Також слід враховувати нормативні положення щодо якості та кількості предмету договору поставки, які нормативно визначені відомчими актами, які були прийняті ще в середині ХХ століття.

Питання 3. Правове регулювання договору енергопостачання.

За договором енергопостачання енергопостачальне підприємство (енергопостачальник) відпускає електричну енергію, пару, гарячу і перегріту воду (далі - енергію) споживачеві (абоненту), який зобов'язаний оплатити прийняту енергію та дотримуватися передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного обладнання, що ним використовується. Відпуск енергії без оформлення договору енергопостачання не допускається.

Предметом договору енергопостачання є окремі види енергії з найменуванням, передбаченим у державних стандартах або технічних умовах. Виробники і постачальники енергії, що займають монопольне становище, зокрема суб'єкти природних монополій, зобов'язані укласти договір енергопостачання на вимогу споживачів, які мають технічні засоби для одержання енергії. Розбіжності, що виникають при укладенні такого договору, врегульовуються відповідно до вимог цього Кодексу. Енергопостачальні підприємства інших, крім державної і комунальної, форм власності можуть брати участь у забезпеченні енергією будь-яких споживачів, у тому числі через державну (комунальну) енергомережу, на умовах, визначених відповідними договорами.

Енергопостачання - одна з форм, у яких здійснюється господарсько-торгівельна діяльність суб'єктів господарювання (ч. 3 ст. 263 ГК). Разом з тим енергопостачання можна

визначити як надання енергії певного виду споживачу за допомогою технічних засобів передачі та розподілу енергії на підставі договору.

Предметом договору енергопостачання є окремі, чітко визначені види енергії - електрична енергія, пара, гаряча і перегріта вода, найменування яких передбачається в державних стандартах або технічних умовах. Такі види ресурсів як нафта, газ, вода не є об'єктом договору енергопостачання. На нашу думку, вони можуть бути або об'єктом договору купівлі-продажу (поставки), або об'єктом договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, передбаченого статтею 714 ЦК.

Також слід врахувати чисельні нові нормативно-правові акти, які містять положення щодо ринку електроенергії та альтернативних джерел енергії, а саме: Закони України «Про ринок електричної енергії», «Про альтернативні джерела енергії», «Про енергозбереження», тощо.

Питання 4. Правове регулювання договору зберігання на товарному складі.

Товарним складом визнається організація, що здійснює зберігання товарів та надає пов'язані із зберіганням послуги на засадах підприємницької діяльності. 2. Товарний склад є складом загального користування у разі якщо із закону, інших правових актів або виданого суб'єкту господарювання дозволу (ліцензії) впливає, що він зобов'язаний приймати на зберігання товари від будь-якого товароволоділця. 3. Зберігання у товарному складі здійснюється за договором складського зберігання. 4. До регулювання відносин, що впливають із зберігання товарів за договором складського зберігання, застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України.

Товарний склад - це суб'єкт господарювання, який на засадах підприємницької діяльності здійснює зберігання товарів та надає пов'язані із зберіганням послуги. Прикладом товарних складів, що здійснюють зберігання зерна (суб'єктами зберігання зерна), є: зернові склади (елеватори, хлібні бази, хлібоприймальні, борошномельні і комбікормові підприємства) та інші суб'єкти підприємницької діяльності, які беруть участь у процесі зберігання зерна (ч. 1 ст. 7 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»).

Склад загального користування зобов'язаний приймати на зберігання товари від будь-якої особи - товароволоділця, керуючись вимогами закону, інших нормативно-правових актів або на підставі виданого йому дозволу (ліцензії). Так, згідно із статтею 25 Закону «Про зерно та ринок зерна в Україні» зерновий склад є складом загального користування і зобов'язаний приймати на зберігання зерно від будь-якої особи.

Згідно із статтею 957 ЦК за договором складського зберігання товарний склад зобов'язується за плату зберігати товар, переданий йому поклажодавцем, і повернути останній у схоронності.

Отже, сторонами договору складського зберігання є товарний склад і поклажодавець (товароволоділець). Вказаний договір, укладений складом загального користування, є публічним договором. Наприклад, публічним договором, типовою формою якого затверджується Кабінетом Міністрів України, є договір складського зберігання зерна (ч. 1 ст. 26 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»).

Частина 3 ст. 957 ЦК вимагає, щоб договір складського зберігання укладався у письмовій формі. Остання вважається дотриманою, якщо прийняття товару на товарний склад посвідчене складським документом.

Згідно з ч. 1 ст. 961 ЦК товарний склад на підтвердження прийняття товару видає один з таких складських документів: складську квитанцію; просте складське свідоцтво; подвійне складське свідоцтво.

Відповідно до ч. 5 ст. 37 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні» форма бланків складських документів на зерно, порядок їх випуску, передачі, продажу зерновим складам встановлюються Кабінетом Міністрів України

Питання 5. Правове регулювання договору контрактації сільськогосподарської продукції та її договірне забезпечення

Договір контрактації сільськогосподарської продукції (ст. 272-274 ГК України, ст. 713 ЦК України) належить до різновиду договорів на реалізацію манна, але поєднує в собі деякі елементи організаційного договору (щодо надання контрактантом сприяння іншій стороні договору, яка виробляє та реалізує сільськогосподарську продукцію, порядку координації дій сторін щодо виконання ними договірним зобов'язань).

За договором контрактації виробник сільськогосподарської продукції (виробник) зобов'язується передати заготівельному (закупівельному) або переробному підприємству чи організації (контрактанту) вироблену ним продукцію у строки, кількості, асортименті, що передбачені договором, а контрактант зобов'язується сприяти виробникові у виробництві зазначеної продукції, прийняти й оплатити її.

Договір контрактації сільськогосподарської продукції укладається зазвичай на основі державних замовлень на поставку державі сільськогосподарської продукції (ч. 1 ст. 272 ГК України).

Істотними умовами цього договору, крім вищезгаданих, відповідно до ч. 3 ст. 272 ГК є: види продукції (асортимент), номер державного стандарту або технічних умов, гранично допустимий вміст у продукції похідних речовин; кількість продукції, яку контрактант приймає безпосередньо у виробника;

ціна за одиницю, загальна сума договору, порядок і умови доставки, строки здавання-приймання продукції;

обов'язки контрактанта щодо подання допомоги в організації виробництва сільськогосподарської продукції та її транспортування на приймальні пункти і підприємства;

взаємна відповідальність сторін у разі невиконання ними умов договору; інші умови, що мають передбачатися Типовим договором контрактації сільськогосподарської продукції, затвердженим у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку.

Факультативні (необов'язкові умови) договору (частини 3-4 ст. 273 ГК України): визначення обсягів сільськогосподарської продукції, приймання якої контрактант здійснює безпосередньо у виробника, та продукції, яка доставляється безпосередньо виробником торговельним підприємствам; решта продукції приймається контрактантом на визначених договором приймальних пунктах, розташованих у межах адміністративного району за місцезнаходженням виробника; порядок забезпечення виробників тарою та необхідними матеріалами для пакування продукції із зазначенням їх кількості та строків надання виробникові.

Також слід звернути увагу на норми ПК України щодо нормативного визначення понять «сільськогосподарський товаровиробник» та «сільськогосподарська продукція». Також застосовується Закон України «Про державний бюджет» щодо фінансування зазначеного договору за рахунок державних коштів.

Питання 6. Правове регулювання договору фінансового лізингу

Перше з них подано в ЗУ «Про фінансовий лізинг», в ст. 1 якого вказано, що за договором фінансового лізингу (далі – договір лізингу) лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її в користування лізингоодержувачу на визначений термін не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі). Отже, фінансовий лізинг має такі основні ознаки:

1) лізингодавець має набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій і умов; на практиці точні характеристики предмета лізингу одразу зазначаються в договорі;

2) термін лізингу має становити не менше одного року; на практиці строк фінансово лізингу найчастіше становить два – чотири роки;

3) оплатність фінансового лізингу.

Згідно з вимогами ст. 6 ЗУ «Про фінансовий лізинг» договір фінансового лізингу укладається у письмовій формі. Хоча ст. 218 Цивільного кодексу України встановлено, що недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлена законом, не має наслідком його недійсність, крім випадків, встановлених законом, отже нібито є імовірність укладання договору фінансового лізингу в усній формі. Необхідно зауважити, що угода фінансового лізингу має містити значну кількість значних умов, тож укладення в усній формі навряд чи можливе на практиці. Навпаки договори фінансового лізингу, як правило, відрізняються від багатьох інших цивільно-правових договорів ширшою регламентацією прав і обов'язків сторін, а простіше кажучи, значно більшими за обсягом.

Статтею 6 ЗУ «Про фінансовий лізинг» встановлені суттєві умови договору фінансового лізингу, які включають:

- строк, на який лізингоодержувачу надається право користування предметом лізингу (термін лізингу);

- розмір лізингових платежів;

- інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

Крім вищезазначених умов, згідно з вимогами ст. 180 Господарського кодексу України в договорі фінансового лізингу, як і в будь-якому іншому господарському, має бути вказаний строк дії договору.

На практиці крім суттєвих сторони в договорі фінансового лізингу визначають багато інших умов, зокрема:

- порядок придбання лізингодавцем предмета лізингу, дії сторін в разі виявлення недоліків у предметі лізингу, що придбається;

- порядок передачі предмета лізингу лізингоодержувачу;

- порядок використання (експлуатації) предмета лізингу, контроль лізингодавця за використанням предмету лізингу

- дії, права і обов'язки сторін при пошкодженні чи пошкодженні предмета лізингу;

- порядок дострокового розірвання договору лізингу;

- порядок повернення предмета лізингу;

- відповідальність сторін за порушення зобов'язань, підстави звільнення від відповідальності;

- обставини непереборної сили тощо.

Крім того слід надати характеристику лізинговим операціям, які закріплює ПК України та порядок їх здійснення.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Визначити поняття господарсько-торгівельної діяльності та суміжних видів господарювання та джерела їх правового регулювання.
2. Надати характеристику державного регулювання господарсько-торгівельної діяльності та суміжних видів господарювання.
3. Визначити відмінності господарсько-торгівельної діяльності та суміжних видів господарювання.
4. Назвати вимоги до форми і процедур здійснення господарсько-торгівельної діяльності та суміжних видів господарювання.
5. Визначити порядок здійснення розрахунків та механізм контролю за розрахунками у господарсько-торгівельної діяльності.

Тема

Особливості господарсько-правового регулювання надання послуг та виконання робіт

Мета вивчення

Вивчення господарсько-правового регулювання надання послуг та виконання робіт у зазначеній темі є безперечно необхідним та актуальними, що дозволить вивести на новий якісний рівень систему господарського законодавства в Україні, полегшити створення та діяльність суб'єктів господарювання у вигляді надання послуг та виконання робіт, підвищити рівень господарських відносин та державного регулювання господарської діяльності.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. **аргументувати** пропозиції щодо вирішення дискусійних питань щодо надання послуг та виконання робіт;
2. **застосовувати** знання під час проведення наукових досліджень та викладання господарського права щодо надання послуг та виконання робіт;
3. **визначати та аналізувати** новітні тенденції розвитку правової науки та практики відносно надання послуг та виконання робіт;
4. **узагальнювати** теорію і практику з метою вирішення актуальних питань щодо надання послуг та виконання робіт;
5. **порівнювати** сучасні тенденції розвитку приватного (господарського) права України та країн ЄС, формувати пропозиції щодо врахування міжнародного досвіду та гармонізації законодавства України та законодавства ЄС щодо надання послуг та виконання робіт;
6. **здійснювати** системний науковий аналіз вітчизняної та зарубіжної практики у галузі приватного права та законодавства щодо надання послуг та виконання робіт.

Література

нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. - 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України – 2011. - № 13, / № 13-14, № 15-16, № 17. - Ст. 556.
5. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13 грудня 1991 року. Відомості Верховної Ради України. № 23. Ст. 453.
6. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 9. Ст. 89.
7. Про транспортно-експедиторську діяльність: Закон України від 1 липня 2004 року № 1955-IV// ВВР. – 2004. – № 52. – ст.562
8. Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.12 р. № 295 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 29. – Ст. 1074.
9. Про затвердження Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 21 жовтня 2011 р. Офіційний вісник України. 2011. № 96. Ст. 133.
10. Про затвердження Інструкції з проведення перевірки дотримання вимог нормативних документів і нормативів обчислення вартості будівництва об'єктів, що споруджуються із

залученням бюджетних коштів, а також коштів державних і комунальних підприємств, установ та організацій, кредитів, наданих під державні гарантії: наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30 грудня 2014 р. Офіційний вісник України. 2015. № 10. Ст. 128.

11. Порядок формування та ведення переліку експертних організацій, що здійснюють експертизу проектів будівництва: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово- комунального господарства України від 15 серпня 2017 р. Офіційний вісник України. 2017. № 76. Ст. 133.

12. Про затвердження Типового положення про архітектурно-містобудівні ради: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово- комунального господарства України від 07 липня 2011 р. Офіційний вісник України. 2011. № 59. Ст. 245.

13. Про затвердження Правил надання послуг поштового зв'язку: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.03.09 р. № 270 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 23, № 29. – Ст. 750

спеціальна література:

1. Бервено С.М. Проблеми договірного права України : монографія / С.М. Бервено. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 392 с.
2. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – 3-тє втд., доп. і перероб. – Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.
3. Квасніцька О.О. Сутність будівельної діяльності: теоретичний погляд. Актуальні питання держави і права. 2011. № 27. С. 413-420.
4. Луць В.В. Сучасна кодифікація договірного права в Україні: здобутки і проблеми // Вісник академії правових наук України.– 2003. – № 3(34). – С. 435.
5. Лютікова П. Поняття та види договорів на надання інформаційних послуг // Право України. – 2008. – № 7. – С. 91-94.
6. Пешкова А. Договір про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С.110-114.
7. Саврук С.М. Правовий статус забудовника як головного суб'єкта права на забудову: його співвідношення із статусом замовника будівництва. Вісник господарського судочинства. 2010. № 6. С. 11-17.
8. Савченко А. С. Поняття та ознаки об'єкта незавершеного будівництва. Актуальні питання цивільного та господарського права. 2010. № 4. С. 22-27.
9. Сенік С. Правові засади регулювання субпідрядних відносин у будівництві. Вісник Львівського університету. Серія юридична 2004. Вип. 40 . С. 256-264.
10. Сергієнко О.В. Особливості нормативного закріплення правової категорії об'єкту у сфері містобудівної діяльності в законах України. Наше право. 2015. № 1. С. 146-151.
11. Сохновский А.Ф. Комиссионная торговля: Правовые вопросы. – М., 1989. – 212 с.
12. Теоретичні засади правового регулювання підрядних зобов'язань у цивільному праві України: монографія / А.Б. Гриняк. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. – 374 с.
13. Шварц Х.И. Правовое регулирование перевозок на автомобильном транспорте. – М.: Юридическая литература, 1966. – 156 с.

План

1. Поняття, правові засади та ознаки послуг у сфері господарювання.
2. Комерційне посередництво як вид послуг у сфері господарювання.
3. Перевезення як вид господарської діяльності.
4. Правове регулювання будівництва.
5. Способи і стадії капітального будівництва.
6. Підряд у капітальному будівництві.

Основний зміст

Питання 1. Поняття, правові засади та ознаки послуг у сфері господарювання.

В Україні поняття “послуга” належить до соціально-економічних категорій і розуміється як результат безпосередньої взаємодії надавача послуг та споживача послуг, тобто результат діяльності надавача послуг для задоволення потреб їх споживача. В українському законодавстві відсутнє чітке формулювання поняття “державних послуг”, що призводить до їх неоднозначно трактування. Як тотожні поняттю “державні послуги” використовувалися терміни “громадські послуги”, “основні послуги”, “колективні послуги”, “комунальні послуги”, “колективні блага”, “громадські блага” тощо. Внаслідок різного тлумачення терміна “послуга” у різних нормативно-правових актах з'являються різні його трактування та визначення.

Послуга може бути визначена як:

– “будь-яка закупівля, крім товарів і робіт, включаючи підготовку спеціалістів, забезпечення транспортними засобами та засобами зв'язку, освоєння технологій, наукові дослідження, медичне та побутове обслуговування, поточний ремонт, а також консультаційні послуги. До консультаційних послуг належать послуги, пов'язані з консультуванням, експертизою, оцінкою, підготовкою висновків і рекомендацій”;

– “комплекс медичних, психологічних, інформаційних заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для реалізації права на професійну орієнтацію та підготовку, освіту, зайнятість”;

– “будь-який об'єкт закупівлі, що не є товаром або роботами”;

– “діяльність суб'єктів, яка не набуває матеріально-речової форми і задовольняє певні потреби замовників – особисті, колективні, громадські. Вони є результатом різноманітної діяльності, що здійснюється виробником на замовлення будь-яких споживачів (окремих громадян, підприємств, організацій, підприємств), і, як правило, веде до зміни стану одиниць, які споживають ці послуги. Специфіка послуг як продукції полягає в тому, що послуги не накопичуються (за винятком окремих видів), не транспортуються, не існують окремо від виробників, тобто вони споживаються в основному в момент їх надання”;

– “наслідок безпосередньої взаємодії між постачальником і споживачем, внутрішньої діяльності постачальника для задоволення потреб споживача. Послуга може бути пов'язана з виробництвом та постачанням матеріальної продукції”;

– “результат трудової діяльності, що відображається у корисному ефекті, особливий споживач вартості” ;

– “будь-які платні послуги, обов'язковість отримання яких встановлюється законодавством та які надаються фізичним або юридичним особам органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та створеними ними установами і організаціями, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів”. Подібне визначення державних послуг повторюється у глосарії Верховної Ради України .

До змісту терміна “державні послуги” не включені податки, збори (обов'язкові платежі), визначені законодавством України про систему оподаткування. Отже, у сучасному українському законодавстві поняття “послуга” тлумачиться як закупівля (товар); результат взаємодії між постачальником і споживачем; певна діяльність чи її результат; обслуговування; різноманітні заходи, які здійснюються чи пропонуються у різних сферах надання державних та муніципальних послуг, як-то: охорона здоров'я; освіта; громадська безпека; пожежна охорона; соціальне забезпечення; працевлаштування; відпочинок; оподаткування; сфера житловокомунальних послуг; транспортне обслуговування; сфера фінансових та юридичних послуг тощо. Особливістю послуг як соціально-економічної категорії є: безпосередній зв'язок (взаємозв'язок) між постачальником та споживачем послуг; неможливість існування послуги окремо від її виробника (постачальника), а також від споживача.

Для більш детального розгляду сутності послуги слід звернутися до норм чинного законодавства, а саме: ЦК, ГК та ПК України, Законів України «Про адміністративні послуги», «Про телекомунікації», «Про поштовий зв'язок» та інші.

Питання 2. Комерційне посередництво як вид послуг у сфері господарювання.

У ринковій економіці посередницькі послуги набувають великого значення та поширення. Взаємини посередників із клієнтами опосередковуються різними договорами, найбільш поширеними з яких є договори доручення, комісії, агентський договір. Слід розрізняти поняття комерційного посередництва в широкому і вузькому значеннях слова. У широкому значенні – це відносини, засновані на будь-яких вищезгаданих посередницьких договорах. У вузькому — це лише агентські відносини, відповідно до поняття комерційного посередництва, закріпленого в гл. 31 ГК України “Комерційне представництво (агентські відносини) у сфері господарювання”. Відповідно до ст. 305 ГК України, відносини, які виникають при здійсненні комерційного посередництва (агентській діяльності) у сфері господарювання, регулюються ГК України, іншими прийнятими відповідно до ГК нормативно-правовими актами в окремих галузях господарювання. При цьому в частині, не врегульованій ГК, до агентських відносин субсидіарно застосовуються положення ЦК України про доручення.

Таким чином, у сфері комерційного посередництва слід ураховувати спеціалізацію норм ГК України стосовно випадків, коли ними встановлюються особливості таких відносин у порівнянні з положеннями ЦК України. Зокрема, якщо за положеннями ЦК України (ст. 243), повноваження комерційного представника можуть бути підтверджені письмовим договором або дорученням, то ст. 295 ГК України встановлює необхідність укладення письмового договору між комерційним довірцем і повіреним, і, таким чином, однієї лише довіреності недостатньо.

Відповідно до положень ст. 295 ГК України комерційне посередництво (агентська діяльність) є підприємницькою діяльністю, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє.

Комерційним агентом може бути суб'єкт господарювання (фізична або юридична особа), який відповідно до повноважень, заснованих на агентському договорі, здійснює комерційне посередництво, при цьому комерційними агентами не вважаються підприємці, які діють хоча і в чужих інтересах, але від власного імені.

Також до відносин комерційного посередництва застосовуються норми ЦК України щодо представництва та інших нормативно-правових актів.

Питання 3. Перевезення як вид господарської діяльності.

Відповідно до ст. 306 ГК України перевезення вантажів – це господарська діяльність, пов'язана з переміщенням продукції виробничо-технічного призначення та товарів народного споживання залізницями, автомобільними дорогами, водними та повітряними шляхами, а також транспортування продукції трубопроводами. В юридичній науці термін “перевезення вантажів” означає у загальному понятті “переміщення вантажів за допомогою транспортного засобу”. Фахівці, характеризуючи відносини, пов'язані з транспортним перевезенням вантажів, відмічають одну головну особливість як галузі матеріального виробництва, яка полягає у наданні специфічних послуг – переміщення вантажів у просторі⁴⁴¹. Перевезення вантажів здійснюється транспортними засобами на відповідних об'єктах та за їх допомогою. Виходячи зі ст. 306 ГК України, до таких об'єктів належать: залізничні дороги, автомобільні дороги, водні шляхи, повітряні шляхи, трубопроводи.

До залізничних доріг відносять загальну систему залізничних доріг України, залізничні під'їзні шляхи, залізничні шляхи у морських та річкових портах, залізничні шляхи спеціального призначення (підкранові, причальні тощо), інші залізничні шляхи, якими здійснюється перевезення вантажів. Автомобільна дорога, відповідно до ст. 1 Закону України “Про автомобільні дороги”, – це лінійний комплекс інженерних споруд, призначений для безперервного, безпечного та зручного руху транспортних засобів. Автомобільні дороги поділяються на: автомобільні

дороги загального користування; вулиці і дороги міст та інших населених пунктів; відомчі (технологічні) автомобільні дороги; автомобільні дороги на приватних територіях.

Відповідно до ч. 3 ст. 306 ГК України, перевезення вантажів здійснюють вантажний залізничний транспорт, автомобільний вантажний транспорт, морський вантажний транспорт та вантажний внутрішній флот, авіаційний вантажний транспорт, трубопровідний транспорт, космічний транспорт, інші види транспорту.

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про транспорт” від 10.11.94 р., транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва і покликаний задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях. Транспортна діяльність не супроводжується створенням нових речей (предметів матеріального світу). Її цінність в економічному ефекті, який створюється в результаті переміщення вантажів до узгодженого місця. Тому відносини з перевезення вантажів виникають при наявності потреби у територіальному переміщенні вантажів за допомогою транспортних засобів. Перевезення вантажів здійснюється транспортом, який у всіх своїх різновидах є частиною єдиної транспортної системи України.

Перевезення опосередковуються договором перевезення, нормативне визначення якого, істотні умови та форма передбачені нормами ГК та ЦК України та іншими актами.

Також слід врахувати та здійснити аналіз положень норм транспортного законодавства, а саме: Повітряного кодексу України, КТМ України, Митного кодексу України, Законів України «Про залізничний транспорт», «Про транспортно-експедиторську діяльність», «Про трубопровідний транспорт», «Про дорожній рух», «Про національну поліцію», тощо.

Питання 4. Правове регулювання будівництва.

За останні роки в Україні активне проведення реформування містобудівного законодавства обумовило прийняття десятка нормативно-правових актів та появу нових правових способів і засобів державного впливу на капітальне будівництво, як вид економічної діяльності. Неодноразово змінювалися дозвільні процедури у сфері будівництва, зазнавали зміни механізми фінансування в об'єкти капітального будівництва, порядок ліцензування, нагляду та контролю за капітальним будівництвом, етапність проведення будівельного процесу та прийняття закінчених будівництвом об'єктів в експлуатацію і т. д. Здійснення капітального будівництва суб'єктами господарювання та правове регулювання відносини у сфері будівництва нині врегульовано за Законодавчі джерела правового регулювання капітального будівництва можна розділити на чотири групи:

– кодифіковані акти: ГК (глава 33 “Капітальне будівництво”, ст. 331 глави 34 “Правове регулювання інноваційної діяльності”; ЦК (глава 61 “Підряд”, глава 62 “Виконання науково-дослідницьких або дослідно-конструкторських та технологічних робіт”); Земельний кодекс щодо використання земельних ділянок під забудову; КУпАП (глава 8 – правопорушення у сфері будівництва, глава 13 – правопорушення в галузі стандартизації, якості продукції) Кодекс цивільного захисту України (ст.ст. 17, 34);

– спеціальні закони України: “Про основи містобудування” від 16.11.92 р.; “Про регулювання містобудівної діяльності” від 17.02.2011 р., “Про архітектурну діяльність” від 20.05.99 р., “Про благоустрій населених пунктів” від 06.09.2005 р.; “Про будівельні норми” від 05.11.2009 р.; «Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж» від 07.02.2017 р.; “Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудування” у редакції від 22.12.2011 р.; “Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю” від 19.06.2003 р.; “Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення” від 08.09.2005 р., “Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду” від 22.12.2006 р., «Про енергетичну ефективність будівель» від 22.06.2017 р. та багато інших;

– підзаконні нормативні акти Президента України та Кабінету міністрів, а саме: укази Президента України “Про пріоритетні завдання у сфері містобудування” від 13.05.97 р., “Про заходи щодо вдосконалення державного регулювання у сфері будівництва житла та стабілізації ситуації на первинному ринку житла” від 03.03.2006 р.; постанови Кабінету Міністрів “Про затвердження Загальних умов укладення і виконання підряду в капітальному будівництві” від 01.08.2005 р., "Про затвердження Положення про порядок накладення штрафів за правопорушення у сфері містобудування" від 06.04.95 № 244; "Про ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури" від 05.12.2007 № 1396; “Питання прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів” у редакції від 10.06.2017 р.; “Про затвердження Порядку проведення експертизи містобудівної документації” від 25.05.2011 р. №548; “Про затвердження Порядку затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 11.05.2011 р. №560, “Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт” від 13.04.2011 р. № 466, «Про затвердження Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного контролю» від 23.05.2011 р. №553; "Про містобудівний кадастр" від 25.05.2011 № 559; «Про Затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць» від 13.03.2002 р. №318 тощо;

– відомчі нормативно-правові акти, зокрема: накази Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житло-комунального господарства України від 31.05.2017 р. №135 «Про затвердження Порядку ведення реєстру містобудівних умов та обмежень»; від 21.10.2005 р. № 2 “Про затвердження Положення про порядок консервації та розконсервації об'єктів будівництва”; від 08.04.2009 р. № 145; "Про затвердження Типового положення про архітектурно-містобудівні ради" від 07.07.2011 № 108; "Про затвердження Порядку надання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки, їх склад та зміст" від 07.07.2011 № 109 тощо.

Для розуміння сутності будівництва необхідним є вивчення змісту зазначених нормативно-правових актів, яким притаманна системність.

Питання 5. Способи і стадії капітального будівництва.

Залежно від того, ведеться капітальне будівництво власними силами забудовника або для цього залучаються сторонні спеціалізовані будівельні, монтажні й інші організації будівельного профілю, розрізняють три способи будівництва:– підрядний спосіб, коли будівництво здійснюється з залученням спеціалізованих будівельних, монтажних і інших організацій будівельного профілю;

– господарський спосіб, коли будівництво здійснюється власними силами забудовника. Однак слід ураховувати, що застосування господарського способу будівництва, якщо суб'єкт господарювання не отримав ліцензію, забороняється;

– змішаний спосіб, коли одна частина робіт здійснюється власними силами забудовника (як правило, це загальнобудівельні роботи зі зведення будівель і споруд), а інша частина – силами сторонніх спеціалізованих організацій (санітарно-технічні й електротехнічні роботи, монтаж технологічного обладнання і т. д.). Основний і найбільш поширений спосіб здійснення капітального будівництва– підрядний. Роботи цим способом здійснюються за договором підряду на капітальне будівництво.

Питання стадій будівельного процесу в сфері капітального будівництва викладено в наукових працях таких вчених, як І.Л. Брауде, О.О. Квасніцька, В.Г. Олюха, І.Т. Хламова, К.Ф. Шометова та ін.

В літературі до стадій будівельного процесу відносять: 1) підготовку до будівництва (вибір земельної ділянки для майбутньої будівлі, виділення її в натурі, погодження та отримання дозволів на початок будівельних робіт, вирішення фінансових питань тощо); 2) будівництво (від початку робіт на ділянці до моменту здачі в експлуатацію); 3) експлуатація будівлі (від моменту прийняття в експлуатацію державною комісією та замовником по

завершені будівельних, ремонтних, реконструкційних, реставраційних та інших будівельних робіт). Запропонований перелік стадій потребує доповненням стадією проектування, узгодження, експертизи.

Для розуміння сутності нормативних положень щодо способів і стадій капітального будівництва необхідним є вивчення змісту вищезазначених нормативно-правових актів.

Питання 6. Підряд у капітальному будівництві.

Різноманітність господарської діяльності зумовлює широке коло господарських договорів. Сфера капітального будівництва опосередковується різними господарськими договорами, однак найбільш характерними є договори підряду на капітальне будівництво.

Правові основи регулювання цього різновиду договорів встановлюють норми Цивільного та Господарського кодексів України (ст.ст. 875–886 ЦК, ст.ст. 317–323 ГК). Важливими також є Загальні умови укладання та виконання договорів підряду в капітальному будівництві (постанова КМУ від 01.08.2005 р. № 669). Доцільно враховувати матеріали судової практики, зокрема Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 10.03.2005 р. № 01-8/375 “Про практику Верховного Суду України у справах зі спорів, пов’язаних з виконанням зобов’язань за договорами підряду”. Аналіз судової практики дає можливість уникнути суттєвих недоліків, яких припускаються інші сторони при укладанні й виконанні договорів генерального підряду.

Наказом Міністерства будівництва, архітектури і житлово-комунального господарства України від 27.10.2005 р. № 3 затверджений примірний договір підряду в капітальному будівництві, який достатньо повно інформує сторони про сукупність умов договору, потрібних для їх взаємодії у процесі капітального будівництва. Керуючись положеннями ч. 4 ст. 179 ГК стосовно статусу примірних договорів, сторони договору підряду мають право за взаємною згодою, виходячи з конкретних умов, змінювати окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати його зміст. При цьому сторони повинні дотримуватися положень, які визначені законодавством і Загальними умовами укладання та виконання договорів підряду в капітальному будівництві.

Відповідно до ст. 317 ГК на умовах підряду, шляхом укладення відповідних договорів здійснюється: капітальне будівництво об’єктів; підготовка будівельних ділянок; роботи по устаткуванню будівель; роботи щодо завершення будівництва; прикладні, експериментальні дослідження і розробки і т.д. Для виконання робіт, пов’язаних з капітальним будівництвом, сторони можуть укладати договори:

- підряду на капітальне будівництво (в т.ч. субпідряд);
- підряду на виконання проектних і дослідних робіт;
- підряду на виконання геологічних, геодезичних і інших робіт, необхідних для капітального будівництва;
- інші договори.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Визначити поняття послуг у сфері господарювання та джерела їх правового регулювання.
2. Надати характеристику комерційного посередництва.
3. Визначити поняття, ознаки та види капітального будівництва.
4. Назвати вимоги до форми і процедур здійснення капітального будівництва.
5. Визначити форму, істотні умови та порядок укладання і виконання підрядних договорів.

Тема

Правове регулювання ціноутворення, розрахунків та фінансової діяльності у сфері господарювання

Мета вивчення

Вивчення загальних питань ціноутворення та господарсько-фінансових аспектів господарювання, з урахуванням досвіду ЄС у зазначеній темі є безперечно необхідним та актуальними, що дозволить визначити основні положення щодо господарсько-фінансових аспектів господарювання, з урахуванням досвіду ЄС, зрозуміти види їх суб'єктів, забезпечить оволодіння студентами необхідними практичними навичками щодо зазначеної тематики.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. аргументувати пропозиції щодо вирішення дискусійних питань ціноутворення та господарсько-фінансових аспектів господарювання, з урахуванням досвіду ЄС;
2. визначати та аналізувати новітні тенденції розвитку правової науки та практики щодо ціноутворення та господарсько-фінансових аспектів господарювання, з урахуванням досвіду ЄС;
3. порівнювати сучасні тенденції розвитку приватного (господарського) права України та країн ЄС, формувати пропозиції щодо врахування міжнародного досвіду та гармонізації законодавства України та законодавства ЄС щодо ціноутворення та господарсько-фінансових аспектів господарювання.

Література

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. - 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
4. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 // ВВР. – 2001. - № 29, ст.137.
5. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21 червня 2012 р. № 5007-VI. Інформаційний ресурс. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30 жовтня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 51. ст. 292.
7. Про депозитарну систему України: Закон України від 06 липня 2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2013 № 39. ст. 517.
8. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 // ВВР. – 1996. -№ 18. - Ст. 78 .
9. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 1. ст. 1.
10. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 31. ст. 268.
11. Про внесення до деяких законів України змін щодо відкриття банківських рахунків: Закон України від 16 грудня 1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 14. ст.61.
12. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 р. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 30. Ст. 239.
13. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 50-51. Ст. 2057.

14. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів: Постанова Правління НБУ від 12 листопада 2003 р. № 492. Офіційний вісник України. 2003. № 51. Ст. 2707.
15. Про затвердження Положення про порядок здійснення уповноваженими банками операцій за документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньоекономічними операціями: постанова НБУ від 03 грудня 2003 р. Офіційний вісник України. 2003. № 52. том 1. стор. 342. стаття 2831.
16. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: постанова НБУ від 21 січня 2004 р. Офіційний вісник України. 2004. № 13. стор. 110. стаття 908.

Спеціальна література:

17. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – 3-тє втд., доп. і перероб. – Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.
18. Господарське право України: Підруч. для студ. вищ. навч. зал. / М.К. Галянтич, С.М. Грудницька, О.М. Міхатуліната ін. – К.: МАУП, 2005. – С. 98-116.
19. Банківська енциклопедія. Савлук М.І, Поддєрьогін А.М., Пересада А.А., Олекієнко Н.Д., Лазапєнко И.Н. Під ред. А.М. Мороза К.: ЕЛБТОН 1993. 540 с.
20. Барановський О. Ринок цінних паперів в Україні: стан, проблеми, перспективи. Банківська справа. 1997. № 6. С. 14 – 22.
21. Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., Лебедева В. К. та ін. Міжнародна економіка. Підручник./ За ред. А. О. Задой, В. М. Тарасевича К.: Центр учбової літератури, 2012. 500 с.
22. Міжнародна економіка [Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., Лебедева В. К. та ін.]; [підручник] / за ред. А. О. Задой, В. М. Тарасевича. К.: Центр учбової літератури, 2012. 416 с.
23. Міжнародні розрахунки та валютні операції: навч. посібник за заг. ред. М. І. Савлука. К.: КНЕУ, 2002. 392 с.
24. Подцерковний О.П. Денежные обязательства и расчетные правоотношения в Украине. Одесса: Негоциант, 2005. 290 с.
25. Посполітак В. Правові аспекти існування "бездокументарних" цінних паперів. Предпринимательство, хозяйство и право. 1999. № 4. С. 23-25.
26. Пономарьова Н. Практичні аспекти обліку боргових цінних паперів, пов'язаних з іпотечним кредитуванням (заставних). Бухгалтерський облік і аудит. 2004. № 9. С. 19-23.
27. Хозяйственное право Украины: Учебник / Под ред. А.С. Васильева, О.П. Подцерковного. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2006. – С. 119-230.
28. Хозяйственный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. А.Г. Бобковой. – Харьков: Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н., 2008. – С. 260-290.

План

1. Поняття та види цін, порядок їх встановлення в сфері господарювання.
2. Правова природа та порядок укладання (припинення) договору на розрахунково-касове обслуговування (договору банківського рахунку).
3. Форми готівкових розрахунків та порядок касових операцій.
4. Форми безготівкових розрахунків.
5. Правові засади банківської та фінансової діяльності.
6. Страхування у сфері господарювання.

Основний зміст

Питання 1. Поняття та види цін, порядок їх встановлення в сфері господарювання

В Україні загальні положення щодо цін і ціноутворення у сфері господарської діяльності містяться у главі 21 ГК України. Відповідно до ст. 189 ГК ціна є формою грошового визначення вартості продукції (робіт, послуг), яку реалізують суб'єкти господарювання. Ціна є істотною умовою господарського договору. Вона зазначається в договорі у гривнях.

Ціни у зовнішньоекономічних договорах (контрактах) можуть визначатися в іноземній валюті за згодою сторін. Суб'єкти господарювання можуть використовувати у господарській діяльності вільні ціни, державні фіксовані ціни та регульовані ціни – граничні рівні ціна бо граничні відхилення від державних фіксованих цін.

Під час здійсненні експортних та імпортних операцій у розрахунках з іноземними контрагентами застосовуються контрактні (зовнішньоторговельні) ціни, що формуються відповідно до цін і умов світового ринку та індикативних цін.

Вільні ціни визначаються (ст. 190 ГК) на всі види продукції (робіт, послуг), за винятком тих, на які встановлено державні ціни. Вони визначаються суб'єктами господарювання самостійно за згодою сторін, а у внутрішньогосподарських відносинах - також за рішенням суб'єкта господарювання. З цього приводу в ПК (п. 14.1.71 ст. 14) наводиться такий термін, як "звичайна ціна" – ціна товарів (робіт, послуг), визначена сторонами договору, якщо інше не встановлено ПК. Якщо не доведено зворотне, вважається, що така звичайна ціна відповідає рівню ринкових цін. При цьому (п. 14.1.219 ст. 14 ПК) ринкова ціна - ціна, за якою товари (роботи, послуги) передаються іншому власнику за умови, що продавець бажає передати такі товари (роботи, послуги), а покупець бажає їх отримати на добровільній основі, обидві сторони є взаємозалежними юридично та фактично, володіють достатньою інформацією про такі товари (роботи, послуги), а також ціни, які склалися на ринку ідентичних (а за їх відсутності - однорідних) товарів (робіт, послуг) у порівняних економічних (комерційних) умовах.

Відповідно до ст. 9 Закону України "Про ціни і ціноутворення" державні фіксовані та регульовані ціни і тарифи встановлюються на ресурси, які справляють визначальний вплив на загальний рівень і динаміку цін, на товари і послуги, що мають вирішальне соціальне значення, а також на продукцію, товари і послуги, виробництво яких зосереджено на підприємствах, що займають монопольне (домінуюче) становище на ринку. Державні фіксовані та регульовані ціни і тарифи встановлюються державними органами України.

Для більш ретельного вивчення положень щодо цін, їх видів, умов та порядку встановлення, а також контролю за цінами слід звернутися до спеціального законодавчого акту – Закону України «Про ціни та ціноутворення», а також інших актів, наприклад, Законів України «Про товарну біржу», «Про публічні закупівлі», «Про оренду державного і комунального майна», «Про житлово-комунальні послуги», «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших.

Питання 2. Правова природа та порядок укладання (припинення) договору на розрахунково-касове обслуговування (договору банківського рахунку).

Відповідно до ст. 1 Закону "Про банки" банківські рахунки - рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів. Банки мають право відкривати своїм клієнтам вкладні (депозитні), поточні та кореспондентські рахунки (ст. 342 ГК, ст. 7 Закону України "Про платіжні системи та переказ грошей в Україні").

Основними нормативними актами, які регулюють відносини за договором банківського рахунку є положення Глави 72 Цивільного кодексу України (статті 1066-1076), Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженої постановою НБУ від 12 листопада 2003 року N 492 (далі - Інструкція), Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої постановою НБУ від 21 січня 2004 року N 22 (далі - Інструкція про безготівкові розрахунки), Положення про здійснення операцій з використанням спеціальних платіжних засобів, затвердженої постановою НБУ від 30 квітня 2010 року N 223 (далі – Положення), Правил Національної системи масових електронних платежів, затвердженої постановою НБУ від 10 грудня 2004 року N 620 (далі – Правила НСЕМП).

Щодо форми договору та згідно п. 1.9. Інструкції договір банківського рахунку укладається в письмовій формі. Один примірник договору зберігається в банку, а другий банк зобов'язаний надати клієнту під підпис.

Згідно п. 1.18. Інструкції, у разі відкриття поточного рахунку клієнту в його заяві уповноважений працівник банку зазначає дату відкриття та номер рахунку. На заяві клієнта мають бути зазначені підписи одного з керівників банку або уповноваженої ним особи, на якого (яку) згідно з внутрішніми положеннями банку покладено обов'язок приймати рішення про відкриття поточних рахунків клієнтів, а також уповноважених осіб (особи) банку, які (яка) відповідно до внутрішніх положень банку здійснюють перевірку на достовірність і відповідність чинному законодавству документів та копій документів, що подаються клієнтом, а також контролюють правильність присвоєння номера рахунку клієнта та його відповідність внутрішньому плану рахунків банку.

За змістом листа НБУ від 18.08.2004 р. N 18-111/3249-8378 вбачається, що договір банківського рахунка не відноситься до публічних договорів, оскільки не містить усіх необхідних ознак такого договору. Зокрема, зазначений договір банківського рахунка укладається на умовах, погоджених сторонами, і на відміну від ознак публічного договору, ця норма виключає обов'язок банку встановлювати однакові умови для всіх клієнтів, а положення Цивільного кодексу України про банківський рахунок додатково вказують на можливість узгодження сторонами умов договору.

Також слід проаналізувати точки зору фахівців з приводу поняття та видів зазначеного договору та його причетність до публічно-правових засад господарювання.

Питання 3. Форми готівкових розрахунків та порядок касових операцій.

Готівкова форма розрахунків застосовується для обслуговування населення (наприклад – виплата заробітної плати, премій, грошової допомоги, дивідендів, пенсій). Отримуючи грошові доходи, населення витрачає їх на купівлю товарів, продуктів харчування, оплачує послуги і здійснює інші платежі. Між готівковими і безготівковими розрахунками існує тісний зв'язок.

Усі розрахунки готівкою між підприємствами можуть здійснюватися як за рахунок коштів, отриманих у касі банку, так і за рахунок виторгу від реалізації й інших касових надходжень. Причому готівка, отримана як виторг від реалізації продукції й інші касові надходження, можуть бути використані підприємствами для забезпечення господарських потреб, а готівка, отримана з каси банку, як виторг від реалізації продукції і касові надходження на оплату праці і виплату дивідендів. Підприємства повинні забезпечувати систематичне і повне виконання своїх фінансових зобов'язань (сплата податків, обов'язкових платежів у бюджет і державні цільові фонди). Касові операції підприємства.

Розрахунки в готівковій формі для підприємств усіх видів діяльності і форм власності проводяться з оформленням таких документів:

- прибуткові і видатковий касові ордери;
- касовий або товарний чек;
- квитанції;
- акт про закупівлю товарів, виконаних робіт, наданих послуг тощо.

Гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства (підприємця) з іншим підприємством (підприємцем) протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами встановлюється відповідною постановою Правління Національного банку України. Станом на 01.09.2019 вона становить 10 тис грн.

Ці обмеження не поширюються на:

- а) розрахунки з фізичними особами, бюджетами та державними цільовими фондами;
- б) добровільні пожертвування та благодійну допомогу;
- в) розрахунки за спожиту електроенергію;
- г) використання коштів, виданих на відрядження;
- г) розрахунки під час закупівлі сільськогосподарської продукції.

В касі забороняється зберігати готівку та інші цінності, що не належать даному підприємству. Спеціальних вимог до обладнання приміщення каси немає - керівник підприємства вирішує самостійно, як облаштувати касу та забезпечити надійне зберігання готівкових коштів.

Строки витрачання готівки:

- кошти, отримані на оплату праці, для виплати пенсій, стипендій, дивідендів (доходу), можна зберігати в касі понад установлений ліміт протягом трьох робочих днів, включаючи день одержання готівки;

- кошти, отримані на інші виплати, потрібно видати працівникам у той самий день або повернути в банк не пізніше наступного робочого дня, також їх дозволено залишати в касі у межах ліміту.

Крім того слід проаналізувати положення Закону України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність» та відомчих актів НБУ щодо зазначеної тематики та виявити особливості їх правового регулювання з урахуванням відповідних сучасних змін і доповнень.

Питання 4. Форми безготівкових розрахунків.

Відповідно до статті 7 Закону України "Про Національний банк України" та з метою приведення порядку здійснення безготівкових розрахунків в Україні в національній валюті у відповідність до Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України Правління Національного банку України своєю Постановою затвердив Інструкцію про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, за якою безготівкові розрахунки це перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді. Під час здійснення розрахунків можуть застосовуватись розрахункові документи на паперових носіях та в електронному вигляді.

Ця Інструкція встановлює правила використання під час здійснення розрахункових операцій таких видів платіжних інструментів:

- меморіального ордера (додаток 1);
- платіжного доручення (додаток 2);
- платіжної вимоги-доручення (додаток 3);
- платіжної вимоги (додаток 4);
- розрахункового чека (додатки 5 та 6);
- інкасового доручення (розпорядження) (додаток 22).

За однотипними операціями банки можуть складати зведені меморіальні ордери відповідно до вимог, визначених нормативно-правовим актом Національного банку з організації операційної діяльності в банках України, і внутрішніх процедур банку.

Використання векселів та електронних платіжних засобів регулюється законодавством України, у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку.

Підприємства використовують (залежно від форми розрахункового документа) такі форми безготівкових розрахунків:

Платіжне доручення — це письмове доручення власника рахунка перерахувати відповідну суму зі свого рахунка на рахунок отримувача коштів.

Платіжні доручення застосовуються в розрахунках щодо місцевих, а також міжміських поставок за товари (роботи, послуги). Вони забезпечують максимальне наближення строків отримання товарно-матеріальних цінностей і здійснення платежу, прискорюють обертання оборотних коштів; запобігають виникненню кредиторської заборгованості у покупців.

Платіжні вимоги-доручення — це комбінований розрахунковий документ, який складається з двох частин. Верхня частина — вимога підприємства-постачальника до підприємства-покупця сплатити вартість товару, виконаних робіт, послуг. Нижня частина —

доручення покупця (платника грошових коштів) банку, який його обслуговує, переказати належну суму коштів з його рахунка на рахунок постачальника. Цей розрахунковий документ заповнює постачальник і направляє покупцеві. Покупець, у разі згоди оплатити товар, заповнює нижню частину цього документа і направляє його у свій банк для переказу акцептованої суми на розрахунковий рахунок постачальника.

Розрахунковий чек — це документ стандартної форми з дорученням чекодавця своєму банкові переказати кошти з рахунка чекодавця на рахунок пред'явника чека (отримувача коштів). Розрахунковий чек, як і платіжне доручення, заповнює платник. На відміну від платіжного доручення чек передається платником підприємству — отримувачу платежу безпосередньо під час здійснення господарської операції. Отримувач платежу подає чек у свій банк для оплати.

Акредитив — це розрахунковий документ із зобов'язанням банку іншій здійснити за рахунок спеціально депонованих коштів оплату на користь бенефіціару після надання останніх певних документів, наприклад товаротранспортних документів за відвантажений товар.

Вексельна форма розрахунків — розрахунки між постачальником (отримувачем коштів) і покупцем (платником коштів) з відстрочкою платежу, які оформлюються векселем.

Вексель — цінний папір, який засвідчує безумовне та абстрактне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

Інкасове доручення (розпорядження) застосовується у випадках стягнення в безспірному порядку сум фінансових санкцій, недоїмки в бюджет із податків, штрафів, нарахованих державними податковими органами.

Крім того слід проаналізувати положення ЦК та ГК України, Закону України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про обіг векселів в Україні» та відомчих актів НБУ щодо зазначеної тематики та виявити особливості їх правового регулювання з урахуванням відповідних сучасних змін і доповнень.

Питання 5. Правові засади банківської та фінансової діяльності

Відповідно до ч. 2 ст. 334 ГК банки - це фінансові установи, функціями яких є залучення у вклади грошових коштів громадян і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків громадян та юридичних осіб. Виконання банками цих функцій (здійснення відповідних банківських операцій) в сукупності є банківською діяльністю.

Значно вужче визначення поняття "банк" містить ст. 2 Закону України від 7 грудня 2000 р. "Про банки і банківську діяльність", згідно з якою банк - це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесеш до Державного реєстру банків. Від банків слід відрізняти фінансові установи - юридичні особи, які проводять одну або кілька операцій, що можуть виконуватися банками, за винятком залучення вкладів.

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків (державних і недержавних), що створені і діють на території України відповідно до закону (ч. 1 ст. 335 ГК).

Центральним банком України, особливим центральним органом державного управління є Національний банк України. Його юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації визначаються Конституцією України, Законом України від 20 травня 1999 р. "Про Національний банк України".

Відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України.

При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі.

Національний банк у межах своїх повноважень сприяє стабільності банківської системи за умови, що це не перешкоджає досягненню цілі, визначеної у ч. 2 ст. 6 Закону України "Про Національний банк України".

Національний банк також сприяє додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цілей, визначених у частинах 2 та 3 ст. 6 Закону України "Про Національний банк України".

Особливий порядок створення встановлено законом для кооперативного банку (ст. 338 ГК, ст. 8 Закону "Про банки і банківську діяльність") та банку з іноземним капіталом, тобто банку, в якому частка капіталу, що належить хоча б одному нерезиденту, перевищує 10 відсотків (ст. 21 Закону "Про банки і банківську діяльність").

Також слід звернути увагу на існування інших видів фінансових установ, які визначаються нормами чинного законодавства, зокрема, Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг».

Питання 6. Страхування у сфері господарювання

Страхування - це діяльність спеціально уповноважених державних організацій та суб'єктів господарювання (страховиків), пов'язана з наданням страхових послуг юридичним особам або громадянам (страхувальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання визначених законом чи договором страхування подій (страхових випадків), за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів. Страхування може здійснюватися на основі договору між страхувальником і страховиком (добровільне страхування) або на основі закону (обов'язкове страхування).

Суб'єкти господарювання з метою страхового захисту їх майнових інтересів можуть створювати товариства взаємного страхування в порядку і на умовах, визначених законодавством.

Страхування як особливий вид господарської діяльності з надання страхових послуг, тобто про страхову діяльність.

Страхова діяльність в Україні здійснюється виключно страховиками - резидентами України (ст. 2 Закону України «Про страхування»). Діяльність на страховому ринку України страховиків-нерезидентів допускається за умови проходження ними процедури реєстрації та ліцензування в порядку, визначеному законодавством України про страхування.

Страхувальниками товариства взаємного страхування виступають його члени, які можуть бути як юридичними, так і фізичними дієздатними особами.

У договорі страхування може передбачатися внесення одним з членів товариства повністю або частково платежів за інших членів.

Члени товариства на підтвердження приєднання до договору страхування отримують сертифікат, порядок видачі якого повинен встановлюватися Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг.

Товариство формує загальні страхові резерви для виплати ним майбутніх страхових сум та страхових відшкодувань за зобов'язаннями всіх своїх членів.

Умови виходу з товариства взаємного страхування передбачаються в його установчих документах. Кожному члену товариства у разі його виходу з товариства повертається частина його внеску на умовах, передбачених Законом «Про страхування», відповідно до якого у разі дострокового припинення дії договору страхування за вимогою страхувальника страховик повертає йому страхові платежі за період, що залишився до закінчення дії договору, з вирахуванням нормативних витрат на ведення справи, визначених при розрахунку страхового тарифу, фактичних виплат страхових сум та страхового відшкодування, що були здійснені за цим договором страхування. Якщо вимога страхувальника обумовлена порушенням страховиком умов договору страхування, то останній повертає страхувальнику сплачені ним страхові платежі повністю.

При достроковому припиненні дії договору страхування за вимогою страховика страхувальнику повертаються повністю сплачені ним страхові платежі. Якщо вимога страховика зумовлена невиконанням страхувальником умов договору страхування, то страховик повертає страхувальнику страхові платежі за час дії договору з вирахуванням витрат на ведення справи, визначених нормативом у розмірі страхового тарифу, виплат страхових сум та страхового відшкодування, що були здійснені за цим договором страхування.

У разі ліквідації одного із страхувальників - члена товариства або його виходу із складу цього товариства договір між іншими його членами не втрачає чинності.

Також слід врахувати те, що дія Закону України «Про страхування» не поширюється на державне соціальне страхування та на діяльність Експортно-кредитного агентства. Діяльність Експортно-кредитного агентства регулюється Законом України "Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту".

Для більш повно з'ясування поняття та сутності страхування в Україні необхідно врахувати положення Закону України «Про страхування» щодо його видів та форм, а також думки різних фахівців.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Визначити поняття господарсько-фінансового господарювання та джерела його правового регулювання.
2. Надати поняття та види цін, порядок їх встановлення в сфері господарювання.
3. Класифікувати ціни у сфері господарювання за різними критеріями.
4. Надати характеристику державного регулювання господарсько-фінансового господарювання.
5. Визначити господарсько-фінансове господарювання у зарубіжних країнах.
6. Назвати вимоги до форми і процедур здійснення господарсько-фінансового господарювання.
7. Банківська та фінансова діяльності як вид господарсько-фінансового господарювання: загальна характеристика.
8. Визначити порядок здійснення розрахунків та механізм контролю за розрахунками щодо господарсько-фінансового господарювання.
9. Страхування у сфері господарювання: поняття, ознаки, види.

Тема

Правове регулювання інвестиційної діяльності та особливих режимів господарювання

Мета вивчення

Вивчення правового регулювання інвестиційної діяльності та особливих режимів господарювання на теперішньому етапі розвитку світової економіки та глобалізації виробничих (та інших господарських) процесів у зазначеній темі є безперечно необхідним та актуальними, що дозволить вивести на новий якісний рівень систему господарського законодавства в Україні, полегшити створення та діяльність суб'єктів господарювання, підвищити рівень господарських відносин та державного регулювання господарської діяльності.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. **аргументувати** пропозиції щодо вирішення поточних проблем правового регулювання інвестиційної діяльності та особливих режимів господарювання в Україні;
2. **сформулювати** принципово нові ідеї та концепції у сферах сучасного господарювання щодо правового регулювання інвестиційної діяльності та особливих режимів господарювання в Україні;
3. **здійснювати** системний науковий аналіз вітчизняної та зарубіжної практики у галузі приватного права та законодавства щодо регулювання інвестиційної діяльності та особливих режимів господарювання;
4. **визначати та аналізувати** новітні тенденції розвитку регулювання інвестиційної діяльності та особливих режимів господарювання;
5. **порівнювати** сучасні тенденції розвитку інвестування та особливих режимів господарювання в Україні та країнах ЄС з метою формування пропозицій щодо врахування міжнародного досвіду при модернізації законодавства України.

Література

нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. - 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 5-6. - Ст. 30.
5. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 № 5080-VI//<http://zakon.rada.gov.ua/>
6. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - N 47. - Ст. 646.
7. Про захист іноземних інвестицій на Україні Закон від 10.09.1991 № 1540а-XII//<http://zakon.rada.gov.ua/>
8. Про господарську діяльність у Збройних силах України: Закон України від 21.09.1999 р. <http://zakon.rada.gov.ua/>
9. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 // ВВР. – 2000. - № 23 - Ст. 176 .
10. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 06.04.2000 // ВВР. – 2000. - № 28. - Ст. 224.

11. Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13.07.2000 // ВВР. – 2000. - № 42. - Ст.348.
12. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон від 16.05.1995 № 162/95-ВР// Відомості Верховної Ради України від 23.05.1995 - 1995 р., № 21, стаття 152
13. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 13.10.1992 р. <http://zakon.rada.gov.ua/>
14. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України у редакції від 12 січня 2006 року N 3333-IV // ВВР. – 1999. № 40. -Ст.363

спеціальна література:

15. Бойченко Е.Г. Правове регулювання господарської діяльності військових частин Збройних Сил України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2015. 212 с.
16. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – 3-тє втд., доп. і перероб. – Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.
17. Данілов О.Д., Івашина Г.М., Чумаченко О.Г. Інвестування: Навчальний посібник. – Ірпінь, 2001. – С. 13-179.
18. Данилишин Б.М., Корецький М.Х., Дачій О.І. Інвестиційна політика в Україні: Моногр. – Донецьк: Юго-Восток, Лтд, 2006. – С. 144-190.
19. Злакоман І.М. Господарсько-правові засоби та форми вирішення інвестиційних спорів: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «господарське право; господарсько-процесуальне право» / І.М. Злакоман. – О., 2011. – 210 с.
20. Зозуля О. Вирішення інвестиційних спорів у практиці економічного співробітництва держав: актуальні питання / О. Зозуля // Право України. - 2006. - № 4. - С. 144-149.
21. Ігнатюк Л.А. Обов'язки сторін за договором страхування інвестиційних ризиків / Л.А. Ігнатюк // Вісник господарського судочинства . – 2003. - № 1. – С. 191-196.
22. Кухар В.І. Удосконалення правового регулювання інвестиційних відносин як складова інвестиційної політики держави / В.І. Кухар // Вісник господарського судочинства . – 2004. - № 3. – С. 226-230.
23. Кудрявцева В. Проект інвестиційного кодексу України: місце всистемі господарського законодавства / В. Кудрявцева // Підприємництво, господарство і право. - 2005. - № 6 – С. 81-85.
24. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: Навчальний посібник / Т. В. Майорова. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — С. 19-170.
25. Мілаш В. До питання про характер співвідношення категорії «інвестиційний договір» та «підприємницький (комерційний)» договір / В. Мілаш // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - № 1 – С. 75-79.
26. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: 2-е вид., перероб. і допов. / За заг ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини; Кол. авт.: О.А. Беляневич, О.М. Вінник, В.С. Щербина та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 290-330.
27. Поєдинок В.В. Гарантії стабільності режиму інвестиційної діяльності: теоретичний аспект / В.В. Поєдинок // Вісник господарського судочинства. – 2005. - № 4. – С. 145-149.
28. Полатай В.Ю. Суб'єкти інвестиційної діяльності / В.Ю. Полатай // Вісник господарського судочинства. - 1999. - № 4. – С. 213 - 218.
29. Поєдинок В.В. Гарантії для інвесторів у разі примусових вилучень інвестицій / В.В. Поєдинок // Вісник господарського судочинства . – 2004. - №2. – С. 236-238.
30. Поєдинок В.В. Інституційне забезпечення сприяння інвестуванню в Україні / В.В. Поєдинок // Вісник господарського судочинства. – 2006. - № 6. – С. 180-185.

План

1. Поняття інвестиційної діяльності та джерела її регулювання.

2. Державні заходи щодо стимулювання інвестицій.
3. Інвестиційний договір: порядок укладання, основні та додаткові умови.
4. Поняття спеціальних режимів господарювання.
5. Окремі види спеціальних режимів господарювання.

Основний зміст

Питання 1. Поняття інвестиційної діяльності та джерела її регулювання.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» дає легальне визначення інвестицій: «Інвестиціями є всі види майнових і інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект».

Окрім поняття «інвестиції», виділяється поняття «інвестиційна діяльність». Це поняття визначається Законом України «Про інвестиційну діяльність» як сукупності практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Різницю між цими поняттями вдало визначає М.П. Денисенко. Він вважає, що «інвестиційна діяльність — це комплекс заходів і дій фізичних і юридичних осіб, які вкладають свої ресурси з ціллю отримання прибутку». Тоді як інвестиційний процес є спільною направленою діяльністю «всіх учасників суспільного відтворення, метою якої є створення основних фондів, призначених для виробництва кінцевого продукту на заданому рівні. Він характеризується рухом вартісної і натуральної форм».

Отже, інвестиції слід розглядати як процес вкладення капіталу і отримання результату від цих вкладень, але, у свою чергу, вони є результатом експлуатації капіталу. Ці процеси нерозривні, взаємозалежні і взаємообумовлені.

Вінник О.М. визначає інвестиційну діяльність як систематичні дії організаційно-майнового характеру, направлені на вкладення інвестицій на довготривалій або постійній основі з метою досягнення визначеного соціально-економічного ефекту, в першу чергу, отримання прибутку. При цьому, інвестування визначене як різновид або елемент господарської діяльності, змістом якого є сукупність практичних дій учасників інвестування (інвесторів, виконавців, посередників, держави, територіальної громади) щодо організації, вкладення інвестицій або здобуття запланованого соціально-економічного ефекту.

Інвестиційна діяльність спрямовується на вирішення багатьох важливих завдань розвитку економіки підприємства, зокрема, забезпечення формування необхідних обсягів та оптимальної структури інвестиційних ресурсів з урахуванням потреб на довготермінову перспективу; забезпечення високих темпів економічного розвитку підприємства; підтримання фінансової стійкості та платоспроможності підприємства у процесі здійснення інвестиційної діяльності та забезпечення оптимальної ліквідності інвестицій та можливостей швидкого реінвестування капіталу тощо.

Відповідно до характеру участі в інвестуванні виділяються прямі і непрямі інвестиції. Під прямими інвестиціями розуміється безпосереднє вкладення коштів інвестором в об'єкти інвестування. Під непрямыми інвестиціями розуміється інвестування, опосередковане іншими особами (інвестиційними або фінансовими посередниками). У цьому направленні виділяють ще портфельні інвестиції — інвестиції в цінні папери, що формуються у вигляді портфеля цінних паперів. Портфельні інвестиції є пасивним володінням цінними паперами, наприклад акціями компаній, облігаціями і ін., і не передбачають з боку інвестора участі в оперативному управлінні підприємством, що випустило цінні папери.

Відповідно до періоду інвестування розрізняють короткострокові і довгострокові інвестиції. Під короткостроковими інвестиціями розглядають як вкладення капіталу на період, не більше одного року (наприклад, короткострокові депозитні внески, купівля короткострокових ощадних сертифікатів і т. ін.). Під довгостроковими інвестиціями розуміють вкладення капіталу на період більше одного року. У практиці великих інвестиційних компаній довгострокові інвестиції деталізують таким чином: до 2 років; від 2 до 4 років; від 3 до 5 років; понад 5 років.

За регіональною ознакою виділяють інвестиції усередині країни і за кордоном. Під внутрішніми інвестиціями розуміють вкладення коштів в об'єкти інвестування, розміщені в межах даної країни. Під іноземними інвестиціями розуміють вкладення засобів в об'єкти інвестування, розміщені за межами даної країни.

Як підгалузь господарського законодавства інвестиційне законодавство базується на положеннях кодексів: Цивільного кодексу України; Господарського кодексу України, зокрема щодо правового регулювання інноваційної діяльності (глава 34), іноземних інвестицій (глава 38), спеціальних (вільних) економічних зон (глава 39), концесії (глава 40) тощо; Господарського процесуального кодексу щодо вирішення господарських спорів; Кодексу законів про адміністративні правопорушення України щодо адміністративної відповідальності; Земельного кодексу України щодо використання земельних ділянок під забудову (ст. 62,68, 69) та ін.;

- положеннях законів України «Про інвестиційну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», «Про концесії», «Про наукову і науково-технічну діяльність» та ін.;

- положеннях підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють окремі питання здійснення інвестиційної діяльності.

Питання 2. Державні заходи щодо стимулювання інвестицій.

На сучасному етапі держава намагається створити цілісну програму соціально-економічного розвитку, реформувати економіку, забезпечити необхідні механізми господарювання, відповідну фінансово-бюджетну, кредитну та грошову систему.

Разом з цим сфера безпосереднього державного управління економікою сьогодні звужується. Важливим інструментом державного регулювання економікою, як і державного управління в цілому, є право. Україна, як суверенна держава зробила значні кроки у створенні своєї власної цілісної правової системи. За останні роки Верховною Радою України прийнято багато законів, які регулюють відповідні відносини, пов'язані з власністю, підприємництвом, банківською, інвестиційною та зовнішньоекономічною діяльністю, оподаткуванням, захистом прав споживача, здійсненням валютної політики, приватизацією тощо.

Вплив держави на інвестиційну діяльність здійснюється шляхом державного регулювання та державного управління цією діяльністю, які не слід ототожнювати. Державне регулювання поділяється на економічне (економіко-правове) та соціальне (соціально-правове). Економічне регулювання інвестиційною діяльністю призначене для досягнення переважно економічних результатів. Прикладом такого регулювання є антимонопольне законодавство, яке впливає на більшість суб'єктів підприємницької діяльності взагалі й інвестиційної зокрема. Соціальне ж регулювання в основному переслідує соціальні цілі, і прикладом його є захист зовнішнього середовища.

При здійсненні державного регулювання інвестиційною діяльністю необхідним є поєднання державного регулювання та економічної свободи суб'єктів інвестиційної діяльності, саморегулювання, тобто соціально-орієнтоване, публічно-правове регулювання. Державне регулювання - це один із напрямків державного впливу на розвиток інвестиційних процесів, поряд із плануванням, стимулюванням, контролем, моніторингом та державним протекціонізмом. Державне регулювання як елемент системи державного впливу на інвестиційну діяльність реалізується шляхом використання регулятивних повноважень, які надані державним органам. Регулювання та відповідні його організаційно-правові засоби належать до системи державного впливу на інвестиційну діяльність і на економіку взагалі методами безпосереднього державного контролю та опосередкованими контрольними механізмами.

Статтею 12 Закону України «Про інвестиційну діяльність» передбачено, що державне регулювання інвестиційної діяльності включає управління державними інвестиціями, а також регулювання умов інвестиційної діяльності та контроль за її здійсненням усіма інвесторами й учасниками інвестиційної діяльності. Управління державними інвестиціями здійснюється

державними та місцевими органами державної влади й управління та включає планування, визначення умов і виконання конкретних дій з інвестування бюджетних і позабюджетних коштів.

Законодавством визначені напрями регулювання умов інвестиційної діяльності, до яких належать:

- система податків з диференціацією суб'єктів і об'єктів оподаткування, податкових ставок і пільг. З метою регулювання інвестиційного попиту Верховною Радою України може вводитися диференційований податок на інвестиції;
- проведення кредитної та амортизаційної політики, у тому числі шляхом прискорення амортизації основних фондів. Пільги по амортизації можуть установлюватися диференційовано для окремих галузей і сфер економіки, елементів основних фондів, видів устаткування;
- надання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій, бюджетних позик на розвиток окремих регіонів, галузей, виробництв;
- державні норми та стандарти;
- антимонопольні заходи;
- роздержавлення і приватизація власності;
- визначення умов користування землею, водою та іншими природними ресурсами;
- політика ціноутворення;
- проведення державної експертизи інвестиційних програм та проектів будівництва;
- інші заходи.

Питання 3. Інвестиційний договір: порядок укладання, основні та додаткові умови.

Основною підставою виділення інвестиційного договору в особливий договірний вид є інвестиційна мета, яка охоплює реалізацію інвестиційного проекту і визначає спрямованість договірною зобов'язання.

Не дивлячись на відсутність у законодавстві визначення інвестиційного договору, виходячи з його особливостей, можливо визначити інвестиційний договір як правочин між двома або декількома особами, яким встановлюються на певний термін права і обов'язки між сторонами стосовно вкладення всіх видів майнових і інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької і інших видів діяльності для отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Залежно від розподілу обов'язків між сторонами, інвестиційні договори визначаються як двосторонні, оскільки кожна із сторін договору має права і несе обов'язки. Так, наприклад, за інвестиційним договором на будівництво інвестор зобов'язаний вносити інвестиції в порядку, передбаченому договором, і має право отримати у власність об'єкт інвестування після закінчення будівництва, а реципієнт несе обов'язок направляти інвестиції, отримані від інвестора, на будівництво об'єкта містобудування.

Як правило, інвестиційні договори мають оплатний характер, оскільки дії інвестора з внесення інвестицій компенсуються відповідними діями реципієнта (одержувача).

До істотних умов інвестиційного договору слід віднести:

- предмет - інвестиції в будь-якій не забороненій законодавством України формі;
- кількісні і якісні характеристики предмета - інвестицій (кількість і характеристика майна, яке передається, види і конкретні обсяги робіт і т.д.);
- властива інвестиційним договорам спеціальна умова — форма і об'єкт інвестування;
- ціна договору, тобто вартість інвестицій у національній або вільноконвертованій валюті (якщо здійснюються іноземні інвестиції), а також вартість одиниці виміру конкретного майна, прав, робіт, послуг, які передаються, виконуються;
- строк інвестиційного договору, оскільки останній зазвичай має тривалий характер (про внесення долі до статутного фонду господарського товариства, про повну сплату акцій і т.д., а у ряді випадків — також і проміжні терміни — внесення інвестицій (у статутних

документах, які опосередковують корпоративну форму інвестування, повинні визначатися терміни внесення засновниками своїх внесків — до моменту державної реєстрації товариства у визначеному законом розмірі, а останні — протягом визначеного статутними документами терміну, який зазвичай не може бути більше одного року) або виконання певних етапів робіт (наприклад, у процесі реалізації інвестиційного або інноваційного проекту).

Інвестиційний договір укладається у письмовій формі (ч. 1 ст. 181 ГК України, ст. 208 ЦК України, ч. 1 ст. 9 Закону «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.91 р.), що зумовлено низкою факторів, у першу чергу, необхідністю ведення бухгалтерського обліку і звітності суб'єктами інвестиційних правовідносин, захистом інтересів сторін договору.

У випадках, передбачених законом, при укладенні інвестиційного договору застосовується нотаріальна форма (наприклад, у разі продажу в процесі приватизації цілісних майнових комплексів підприємств або їх структурних підрозділів згідно із Законом «Про приватизацію державного та комунального майна») або за домовленістю сторін (ч. 1 ст. 209 ЦК України).

Крім того, до інвестиційного договору у повній мірі застосовуються положення щодо договорів, які визначені ГК та ЦК України, а також інших актів, наприклад, Законів України «Про концесії», «Про угоди про розподіл продукції», «Про інститути спільного інвестування», тощо.

Питання 4. Поняття спеціальних режимів господарювання.

Спеціальний режим господарювання є інститутом господарського права, який включає в себе норми, що регулюють як організаційно-господарські, так і виробничо-господарські відносини.

О.Р. Зельдіна пропонує визначати спеціальний режим господарювання як правовий режим, який встановлює особливий порядок організації та здійснення господарської діяльності на певній території в певній галузі економіки, що відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, вводиться державою з певною метою для забезпечення свідомого поєднання публічних та приватних інтересів через встановлення обмежень та/або заохочень для суб'єктів господарювання.

Л.В. Таран наголошує на тому, що спеціальний режим господарювання — це особливий порядок правового регулювання певних загальних відносин, який встановлюється до конкретного кола суб'єктів або суб'єктів сфери їхньої діяльності і який відрізняється від загального режиму або пільговою, або обмежувальною направленістю регулювання, обумовленого публічним інтересом, відображеного в усіх елементах його механізму, через гарантії, пільги, форми державної підтримки, обмеження, заборони і додаткові підстави юридичної відповідальності.

Юридична конструкція спеціального режиму господарювання відрізняється множинністю ланок, специфікою взаємодії та взаємопов'язаності норм, які регулюють організаційно-господарські та виробничо-господарські відносини, різноманітністю горизонтальних та вертикальних зв'язків.

В літературі пропонується класифікація спеціального режиму господарювання залежно від обраних законодавцем правових засобів за видами: обмежувальний, заохочувально-обмежувальний, заохочувальний.

Обмежувальний спеціальний режим господарювання — це такий режим, при якому законодавець за допомогою встановлення обмежень у процесі здійснення господарської діяльності досягає певної мети щодо охорони територій, об'єктів тощо. Цей вид включає такі режими: державного кордону, надзвичайного та воєнного стану, виключної (морської) економічної зони, господарська діяльність у Збройних Силах України. Наприклад, господарське забезпечення Збройних Сил України, яке регулюється за допомогою юридичної конструкції, що встановлює обмеження при організації та здійсненні господарських операцій військовими частинами, дозволяє збалансувати публічні та приватні інтереси.

Заохочувально-обмежувальний спеціальний режим господарювання включає спеціальні режими, в умовах яких поєднуються певні обмеження у процесі здійснення господарської діяльності, та пільги для досягнення необхідних цілей. До цього виду можна віднести такі режими, як концесія, санітарно-захисні та інші особливо охоронні території. Головним у другому виді є концесія. Концесія — це складна юридична конструкція, яка відрізняється поєднанням заохочень та обмежень, що спрямована на залучення інвестицій для будівництва і/або експлуатації об'єктів права державної і/або комунальної власності.

Заохочувальний спеціальний режим господарювання включає підвиди спеціального режиму господарювання, введення яких пов'язане з необхідністю вирішення соціально-економічних проблем, залученню інвестицій на певну територію держави, у певну галузь економіки, створення нових робочих місць через надання різного роду заохочень для суб'єктів господарювання. До цього виду належать спеціальні економічні зони, території пріоритетного розвитку, єврорегіони, зони вільної торгівлі та господарська діяльність в окремих галузях народного господарства. Головним у третьому виді є спеціальний режим інвестиційної діяльності. Спеціальний режим інвестиційної діяльності — це юридична конструкція залучення інвестицій в економіку депресивних регіонів України, яка застосовується законодавцем на територіях пріоритетного розвитку і передбачає заходи заохочення для суб'єктів господарювання, які виконують спеціальні вимоги законодавця, що забезпечує поєднання публічних та приватних інтересів.

Пільговий правовий режим господарювання реалізується в різноманітних організаційно-правових формах, серед яких відзначають вільні економічні зони (ст. 401 ГК), окремі галузі народного господарства (ст. 414 ГК), території пріоритетного розвитку (ст. 415 ГК) та ін.

Крім того, слід враховувати положення Законів України «Про Збройні сили України», «Про господарську діяльність у Збройних силах України», «Про концесії», тощо.

Питання 5. Окремі види спеціальних режимів господарювання.

Правовий режим господарювання в спеціальних (вільних) економічних зонах визначається положеннями глави 39 ГК України, розділом VI Закону України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.96 р., ст. 24 Закону України від 16.04.91 р. «Про зовнішньоекономічну діяльність»; Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.92 р. (далі — Закон «Про загальні засади створення і функціонування ВЕЗ»); законами про окремі ВЕЗ (наприклад, Закон України «Про спеціальну (вільну) економічну зону «Порто-франко» на території Одеського морського торговельного порту» від 23.03.2000 р. (далі — Закон «Про ВЕЗ «Порто-франко») та ін.

В Україні ідея іноземних інвестицій та вільних економічних зон (ВЕЗ) виникла відразу ж після набуття незалежності, і з початку 90-х років почалося створення нових форм регіонального розвитку, які базуються на можливостях регіонів повніше та ефективніше використовувати наявні ресурси та переваги сприятливого економіко-географічного та геополітичного положення.

На жаль, у 2005 році під гаслами боротьби з тіньовою економікою всі види ВЕЗ були позбавлені податкових пільг, що зумовило сьогоднішню обережність інвесторів у створенні нових підприємств на території ВЕЗ.

У ст. 401 ГК України ВЕЗ визначається як частина території України, на якій встановлюється спеціальний правовий режим господарської діяльності, особливий порядок застосування та дії законодавства України. На території ВЕЗ можуть вводитися пільгові податкові, митні, валютно-фінансові та інші умови підприємництва національних та іноземних інвесторів.

Метою створення ВЕЗ є: залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів та послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг,

покращення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України та інші цілі.

Окрім загальних цілей для кожної ВЕЗ встановлюються специфічні цілі. Наприклад, цілями ВЕЗ «Порто-франко» є: сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і підприємництва, завантаження потужностей портового комплексу та розвитку його інфраструктури, збільшення поставок високоякісних товарів та послуг, створення сучасної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури.

На території України можуть створюватися різні функціональні типи ВЕЗ: вільні митні зони та порти, експортні, транзитні зони, митні склади, технологічні парки, технополіси тощо. Це питання вперше розкривалося у Концепції створення ВЕЗ в Україні від 1994 р.

Концепція визначала види ВЕЗ та їхню загальну характеристику на підставі Закону України «Про загальні засади створення та функціонування ВЕЗ», що утворило орієнтир для їх класифікації:

Зовнішньоторговельні зони — це частина території держави, де товари іноземного походження можуть зберігатися, купуватися та продаватися без сплати мита і митних зборів або з їхнім відстроченням. Створюються ці зони з метою активізації зовнішньої торгівлі (імпорт, експорт) за рахунок надання митних пільг, послуг.

Комплексні виробничі зони — це зони, які являють собою частину території держави, на якій запроваджується спеціальний (пільговий податковий, валютно-фінансовий, митний тощо) режим економічної діяльності з метою стимулювання підприємництва, залучення інвестицій у пріоритетні галузі господарства, розширення зовнішньоекономічних зв'язків, запозичення нових технологій, забезпечення зайнятості населення.

Науково-технічні зони — тобто ВЕЗ, спеціальний правовий режим яких орієнтований на розвиток наукового і виробничого потенціалу, досягнення нової якості економіки через стимулювання фундаментальних і прикладних досліджень, з подальшим впровадженням результатів наукових розробок у виробництво.

У більшості випадків поняття науково-технічних зон охоплюється терміном «технологічні парки» або «наукові парки». Прикладом такого технопарку є Український мікробіологічний центр синтезу та нових технологій (УМБЦЕНТ), створений у м. Одесі в числі інших технопарків згідно з Законом України «Про спеціальні режими інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків». Законом від 22.12.2006 р. «Про науковий парк «Київська політехніка» створений науковий парк «Київська політехніка».

Туристично-рекреаційні зони або вільні економічні зони, які створюються в регіонах, що мають багатий природний, рекреаційний та історико-культурний потенціал, з метою ефективного його використання і збереження, а також активізації підприємницької діяльності (в тому числі із залученням іноземних інвесторів) у сфері рекреаційно-туристичного бізнесу, наприклад курортнополіс Трускавець.

Банківсько-страхові (офшорні) зони — це зони, в яких запроваджується особливо сприятливий режим здійснення банківських та страхових операцій в іноземній валюті для обслуговування нерезидентів. Офшорний статус надається банківським та страховим установам, які були створені за участю лише нерезидентів і обслуговують лише ту підприємницьку діяльність, що здійснюється за межами України.

Крім того, слід враховувати положення Законів України «Про Збройні сили України», «Про господарську діяльність у Збройних силах України», «Про концесії», тощо.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Визначити поняття інвестиційної діяльності та джерела її правового регулювання.
2. Надати характеристику інвестиційному законодавству України.
3. Надати порівняльну характеристику інвестиційної діяльності зарубіжних країн.
4. Визначити поняття інвестиційного договору та його регулювання чинним законодавством.
5. Визначити форму та зміст інвестиційного договору.

6. Поняття та види спеціальних режимів господарювання.
7. Вплив спеціальних режимів господарювання на економіку країни.
8. Поняття спеціальної (вільної) економічної зони та її значення.

Тема Зовнішньоекономічна діяльність у сфері господарювання

Мета вивчення

Вивчення правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності допоможе чіткіше усвідомити взаємопроникнення сучасної господарської діяльності, її міжнародний та транскордонний характер, особливо зважаючи на євро інтеграційні процеси в Україні.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. **аргументувати** необхідність подальшого розвитку національного законодавства щодо доступу вітчизняних суб'єктів господарювання на міжнародні ринки;
2. **визначати та аналізувати** новітні тенденції розвитку регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні;
3. **сформулювати** принципово нові ідеї та концепції у сферах сучасного господарювання
4. **порівнювати** сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні та країнах ЄС з метою формування пропозицій щодо врахування міжнародного досвіду при модернізації законодавства України.

Література

нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. - 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. – 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
4. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. // ВВР. 1991. – № 29. – Ст.377.
5. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності: Закон України від 23 грудня 1998 р. // ВВР. – 1999. - N 5-6. - Ст. 44.
7. Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів): Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України 06 вересня 2001 р. N 201 // <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів(№500) 1993 р.: затв. Міжнародною торгівельною палатою // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988_003

спеціальна література:

9. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – 3-тє втд., доп. і перероб. – Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.
10. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: Навчальний посібник / За заг. ред. Дідківський М.І. - К.: Знання, 2006.- 522 с.
11. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: 2-е вид., / За заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини; Кол. авт.: О.А. Беяневич, О.М. Вінник, В.С. Щербини та ін. – К.: Юрінком Інтер., 2008. – 650 с.
12. Омельченко А. Поняття та ознаки зовнішньоекономічної діяльності як предмета правового регулювання / А. Омельченко // Право України. – 2011. - № 5. – С. 21-31.
13. Поєдинок В. В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібник. –

План

1. Поняття, види та суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.
2. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
3. Форма та зміст зовнішньоекономічного контракту.
4. Базисні умови зовнішньоекономічних контрактів купівлі-продажу (поставки).
5. Особливості розрахунків за контрактами у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Основний зміст

Питання 1. Поняття, види та суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.

Визначення ЗЕД дано в ст. 377 ЦК України, згідно з якою «зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном, зазначеним у частині першій статті 139 цього Кодексу, та / або робочою силою».

Ч. 1 ст. 139 ГК України визначає термін «майно» як «сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне вираження, виробляються або використовуються в діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів» .

Основні характеристики визначення ЗЕД можуть бути відтворені також на підставі Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 (далі - Закон "Про ЗЕД"). У ст. 1 цього закону зовнішньоекономічна діяльність визнається діяльністю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

У літературі відзначаються певні відмінності в регулюванні ЗЕД між ГК України та Законом «Про ЗЕД», зокрема щодо того, що відповідно до Закону така ЗЕД не пов'язана обов'язково з перетином майном або робочою силою митного кордону України. Однак таке протиріччя слід тлумачити на підставі з правових принципу "наступний закон скасовує дію попереднього" (*lex posteriori derogat priori*): законодавець відмовився від можливості здійснення ЗЕД без перетину її результатів митного кордону України.

Такий підхід є безумовно розумним, адже в іншому випадку неможливо відмежувати діяльність всередині господарського обороту України від ЗЕД. І відповідно - неможливо адекватно застосувати положення чинного законодавства, зокрема у сфері оподаткування. Адже, наприклад, експорт товарів за межі України оподатковується за нульовою ставкою ПДВ, а операції з купівлі-продажу таких товарів в Україні за загальною ставкою ПДВ.

Тому першою ознакою ЗЕД є територіальна ознака, тобто можливість реалізації результатів господарської діяльності за межами України. Другим істотним ознакою ЗЕД є наявність іноземного суб'єкта, який входить у відносини з українським суб'єктом ЗЕД.

У той же час не завжди участь іноземного суб'єкта в господарських відносинах на території України відноситься до ЗЕД. Зокрема, коли така діяльність не пов'язана з переміщенням товарів або результатів робіт (послуг) через митну територію України. Наприклад, не відноситься до ЗЕД та підпорядковується внутрішньогосподарського законодавству діяльність іноземних суб'єктів з придбання нерухомості в Україні. Іноземне інвестування на території України відноситься до ЗЕД лише в тій частині, яка передбачає переміщення капіталу і доходів від інвестиційної діяльності на території України. Сама ж діяльність підприємства з іноземними інвестиціями на території України підпорядковується законодавству про господарську діяльність в межах України.

Також слід звернути увагу на положення Митного кодексу України, міжнародних договорів та інших актів щодо визначення та ознак зовнішньоекономічної діяльності.

Питання 2. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Відмінною особливістю кількох останніх десятиліть є постійно зростаюча роль і значення зовнішньоекономічної політики серед багатьох інших напрямів спільної економічної діяльності держави. Звичайно, держава і раніше досить активно втручалася в сферу міжнародних економічних відносин, використовуючи торгово-митний, протекціоністську політику, стимулюючи експорт, здійснюючи вирівнювання торгових і платіжних балансів. Але в даний час, коли в результаті стрімкої інтернаціоналізації господарського життя багато важливих характеристики економічного розвитку країн складаються у все більшій мірі під впливом зовнішніх факторів, увагу до питань зовнішньоекономічної політики помітно посилюється.

До основних методів державного регулювання ЗЕД відносяться:

1) тарифне регулювання, під яким розуміється регулювання цін і тарифів, в тому числі митних платежів;

2) нетарифне регулювання, в тому числі:

- Ліцензування і квотування;
- Реєстрація зовнішньоекономічних контрактів (в деяких випадках);
- Сертифікація продукції;
- Фітосанітарний і ветеринарний контроль;
- Екологічний контроль;
- Експортний контроль;
- Інші види обмежень і заборон у ЗЕД;
- Непрямі методи нетарифного регулювання, а саме:
 - валютне регулювання;
 - встановлення особливого податкового режиму;
 - регулювання ціноутворення в ЗЕД;
 - різні «приховані» форми захисту національних товаровиробників та ін.;

3) комплексні методи регулювання, а саме:

- митне регулювання в ЗЕД;
- антидемпінгові, антисубсидійні та спеціальні засоби;
- інвестиційне регулювання;
- встановлення порядку державних закупівель у ЗЕД та ін.

Комплексні методи державного регулювання ЗЕД містять як тарифні, так і нетарифні методи. Так, застосування антидемпінгових, антисубсидійних і спеціальних заходів відповідно до Законів України "Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту" від 22.12.1998 р, "Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту" від 22.12.98 р передбачає не тільки використання антидемпінгового, компенсаційного або спеціального мита (тарифне регулювання), але також ліцензування, квотування і реєстрацію зовнішньоекономічних контрактів (нетарифне регулювання).

Ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій здійснюється усіма країнами, митними союзами і економічними групами держав як один із заходів регулювання цього виду господарської діяльності. Метою такого регулювання є забезпечення захисту економічних інтересів учасників економічного обороту, створення для суб'єктів ЗЕД рівних можливостей, заохочення конкуренції, ліквідації монополізму, формування раціональної структури експорту та захист внутрішнього ринку.

Відповідно до ст. 16 Закону «Про ЗЕД» для окремих видів товарів діють кількісні і вартісні обмеження щодо їх переміщення через митний кордон України - режим ліцензування і квотування.

Крім того щодо тарифного регулювання зовнішньоекономічних операцій слід визначити положення ГК та ЦК України, Митного кодексу України, Законів України «Про валюту та валютні операції», «Про Митний тариф України», міжнародні акти, відомчі акти НБУ та інших актів.

Питання 3. Форма та зміст зовнішньоекономічного контракту.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) - документально оформлена угода двох або більше суб'єктів ЗЕД та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у сфері ЗЕД (ст. 1 Закону "Про ЗЕД").

Основними актами законодавства України, які регулюють форму, порядок укладення та виконання зовнішньоторговельних договорів (контрактів), є: ГК України, ЦК України, Закони України "Про ЗЕД", "Про регулювання товарообмінних (обмінних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності" від 23.12.1998, Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів) від 06.09.2001 р №201 та інші.

Серед основних міжнародних джерел, що регулюють питання укладення та виконання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) можна виділити Віденську конвенцію 1980 року про міжнародної купівлі-продажу товарів, Нью-йоркську конвенцію по позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів 1974 року народження, а також Європейську конвенцію про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 року і ін.

Практика міжнародної торгівлі передбачає безліч видів зовнішньоекономічних контрактів. Серед них основними є: контракти купівлі-продажу товарів; зовнішньоторговельні агентські угоди і їх підвиди (контракти комісії і доручення) та контракти, які оформляють операції зустрічної торгівлі:

- операції натурального обміну (бартеру);
- операції, що передбачають участь продавця в реалізації товару, запропонованого покупцем (зустрічні закупівлі, авансові закупівлі, угоди типу «світч», рамкові угоди, угоди типу «офсет», угоди позитивної зустрічної торгівлі і ін.);
- операції промислового співробітництва (виробниче кооперування, співпраця на компенсаційній основі, операції з давальницькою сировиною);
- контракти міжнародного перевезення вантажів (пасажирів) і інші види.

Вся зовнішньоекономічна діяльність не обмежується тільки зовнішньоекономічними договорами (контрактами). Ст. 6 Закону України «Про ЗЕД» (в редакції від 20.11.2003г.) Встановлює порядок його укладення. Зовнішньоекономічний договір (контракт) укладається в простій письмовій формі, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом.

Міжнародні акти про зовнішньоекономічні договори не передбачають обов'язкові вимоги щодо письмової форми укладання договорів. Так, ст.11 Віденської конвенції про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р закріплює загальний принцип, згідно з яким не потрібно, щоб договір купівлі-продажу був укладений або підтверджений в письмовій формі. Однак Україна при ратифікації Віденської конвенції зробила застереження, відповідно до якої для угод, підписаних суб'єктами господарювання з місцем розташування в Україні, обов'язковою є письмова форма незалежно від місця їх здійснення.

Також слід навести думки вчених щодо визначення поняття, ознак, змісту та форми зовнішньоекономічних договорів (контрактів).

Питання 4. Базисні умови зовнішньоекономічних контрактів купівлі-продажу (поставки).

Засадничими умовами в експортно-імпортному контракті називають спеціальні умови, які визначають обов'язки продавця і покупця по доставці товару і встановлюють момент переходу ризику випадкової загибелі або пошкодження товару з продавця на покупця. Це сформований комплекс типових звичаїв, найбільшою мірою відповідають характеру даного виду угод. Базисні умови визначають, хто несе витрати, пов'язані з транспортуванням товару від продавця-експортера до покупця-імпортера.

З метою уникнути розбіжностей і суперечок щодо тлумачення базисних умов поставки вони були позначені певними торговими термінами, найбільш часто зустрічаються з яких згодом були систематизовані в уніфікованому документі - Міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів (скорочена назва ІНКОТЕРМС) Міжнародної торгової палатою в 1936р.

Розвиток міжнародної торгівлі, поява нових видів товарів і способів їх упаковки, транспортування, нових видів страхування вантажів, обміну даними, проведення фінансових розрахунків призвели до необхідності внесення доповнень і змін до правил ІНКОТЕРМС. Нові редакції правил були прийняті в 1953, 1967, 1976, 1980, 1990, 2000 і 2010 роках.

У світовій торгівлі правила ІНКОТЕРМС носять рекомендаційний характер. Приймавши тлумачення терміна по ІНКОТЕРМС в якості загальної основи контракту, сторонам доцільно не відтворювати текст ІНКОТЕРМС, а зробити відсилання до нього в усьому, що не передбачено договором. Разом з тим вони можуть внести в нього зміни або доповнення, що відповідають умовам, прийнятим в даній галузі торгівлі, або обставинам, що склалися при укладанні контракту. Зміст цих змін має бути детально обумовлено в контракті, оскільки вони можуть істотно вплинути на рівень ціни товару.

З урахуванням змін, час від часу вносяться до ІНКОТЕРМС, важливо забезпечити, щоб у ЗЕД договорі купівлі-продажу була зроблена чітке посилання на діючий в даний час варіант ІНКОТЕРМС. Відсутність посилання на поточну редакцію може потім привести до розбіжностей, адже різні варіанти Інкотермс містять різні вимоги до зобов'язань сторін.

В ІНКОТЕРМС-2000 містяться 13 торгових термінів, розділених на чотири групи, розташованих у міру нарощування контрактних зобов'язань продавця по відношенню до покупця. Перша група починається з терміну, згідно якого продавець несе одну лише обов'язок: надати товар в розпорядження покупця на своєму підприємстві ("E" -термін - EXW). Далі йде друга група, в рамках якої продавець зобов'язаний доставити товар перевізнику, призначеному покупцем ("F" -терміни - FCA, FAS і FOB). Третю групу складають "C" - терміни, відповідно до яких продавець повинен укласти контракт на перевезення, але не приймає на себе ризик втрати або пошкодження товару або додаткові витрати, що виникли після відправки товару (CFR, CIF, CPT і CIP). Нарешті, до четвертої групи входять "D" - терміни, за якими продавець несе всі витрати і ризики, необхідні для доставки товару в певне місце в країну призначення (DAF, DES, DEQ, DDU і DDP).

В ІНКОТЕРМС-2010 загальна кількість термінів скорочено з 13 до 11. Посилання на конкретне базисне умова ІНКОТЕРМС виключає невизначеність у виборі права країни, що застосовується до контракту, а також недостатність інформації і розвитку в тлумаченні термінів.

Питання 5. Особливості розрахунків за контрактами у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Розрахунки в сфері ЗЕД мають свої особливості. Перш за все, вони регулюються великим масивом нормативно-правових актів, серед яких центральне місце займають ГК і ЦК України, Закон України «Про валюту і валютні операції» та ін.

Закон визначає, що виручка резидентів в іноземній валюті підлягає зарахуванню на їх валютні рахунки в уповноважених банках у терміни, встановлені Національним банком України – станом на 1.09.2019 року – це не пізніше 1 року з моменту митного оформлення (виписки вивізної вантажної митної декларації) продукції, що експортується, а в разі експорту робіт (послуг), прав інтелектуальної власності - з моменту підписання акта або іншого документа, який свідчить про виконання робіт, надання послуг, експорт прав інтелектуальної власності. Перевищення зазначеного терміну потребує індивідуальної ліцензії НБУ. Крім того, НБУ має право на строк до 6 місяців встановлювати інші строки для розрахунків по ЗЕД операціям.

Порушення резидентами вказаних вище термінів тягне за собою стягнення пені за кожний день прострочення у розмірі 0,3% від суми неоподаткованої виручки (митної вартості недопоставленої продукції) в іноземній валюті, перерахованої у грошову одиницю України за валютним курсом НБУ на день виникнення заборгованості. Фактично це відповідальність за невжиття заходів щодо витребування заборгованості за контрактом в ЗЕД.

Слід враховувати, що відповідно до Закону не вимагають ліцензування платежі в іноземній валюті, які здійснюються резидентами за межами України на виконання зобов'язань

у цій валюті перед нерезидентами, для оплати продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших майнових прав (крім оплати валютних цінностей та за договорами страхування життя).

Суб'єкти ЗЕД після сплати передбачених податків і зборів (обов'язкових платежів) за загальним правилом право самостійно розпоряджатися валютним виторгом від здійснення ЗЕД (ст. 387 ГК). У період фінансових криз такі обмеження можуть вводитися.

Для здійснення розрахунків за контрактами в ЗЕД необхідний ряд передумов. Крім відкриття банківського рахунку суб'єкту ЗЕД необхідно придбати іноземну валюту на міжбанківському валютні ринку (за посередництва банківської установи). Необхідна також правовий зв'язок банку, що обслуговує вітчизняного суб'єкта ЗЕД, з іноземними банками. Ця залежність встановлюється за допомогою відкриття банками один в одного кореспондентських рахунків. Відповідний порядок передбачений Положенням про відкриття та функціонування кореспондентських рахунків банків-резидентів та нерезидентів в іноземній валюті та кореспондентських рахунків банків-нерезидентів у гривні, затвердженому постановою Правління Національного банку України від 26 березня 1998 р

Характеризуючи розрахунки в сфері ЗЕД, слід вказати на способи і форми розрахунків в ЗЕД. До способів розрахунків слід відносити: готівковий платіж і безготівковий платіж, що включає авансовий платіж, оплату після відвантаження і торгівлю по відкритому рахунку. До форм розрахунків відносяться прямий банківський переказ, платежі чеками, векселями, банківськими траттами, поштовими платіжними дорученнями, телеграфними / телексіми платіжними дорученнями, грошовими переказами за системою SWIFT (термінові, пріоритетні і звичайні), інкасо, акредитив та ін.

Різноманітність форм розрахунків в ЗЕД зумовлено тим, що ГК України в ст. 344 допускає регулювання міжнародних розрахунків нормами міжнародного права, банківськими звичаями і правилами, умовами контрактів в ЗЕД, валютним законодавством країн - учасниць розрахунків. Аналогічні правила передбачені в ст. 1088 ГК України.

Також слід звернути увагу на судову практику щодо визначення умов ІНКОТЕРМС в договорах та їх виконання.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Визначити поняття зовнішньоекономічної діяльності та джерела її правового регулювання.
2. Надати характеристику державному впливу на зовнішньоекономічну діяльність
3. Визначити відмінності у методах тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
4. Назвати вимоги до форми і змісту контрактів щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності.
5. Назвати базисні умови поставки ІНКОТЕРМС, які застосовуються при регулюванні (укладанні) зовнішньоекономічних контрактів купівлі-продажу (поставки).
6. Визначити порядок здійснення розрахунків та механізм контролю за розрахунками у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Тема Правова робота в діяльності суб'єктів господарювання

Мета вивчення

Сформувати та закріпити систему знань про поняття, ознаки та види правової роботи в діяльності суб'єктів господарювання, вивчити її суб'єктно-об'єктний склад.

Результати навчання

Після лекції здобувач вищої освіти буде (спроможний):

1. аргументувати пропозиції щодо вирішення дискусійних питань у сфері господарського права щодо правової роботи в діяльності суб'єктів господарювання;
2. застосовувати знання під час проведення наукових досліджень та викладання господарського права щодо правової роботи в діяльності суб'єктів господарювання;
3. визначати та аналізувати новітні тенденції розвитку правової науки та практики у сфері господарського права, що визначають положення стосовно правової роботи в діяльності суб'єктів господарювання;
4. порівнювати сучасні тенденції розвитку приватного (господарського) права України та країн ЄС та формувати пропозиції щодо врахування міжнародного досвіду та гармонізації законодавства України та законодавства ЄС щодо правової роботи в діяльності суб'єктів господарювання.

Література

нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // ВВР. - 2003. - № 18-22. – Ст. 144.
3. Податковий кодекс України від 2.12.2010 // ВВР), 2011, N 13-14, № 15-16, N 17, ст.112
4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 6. – Ст. 56.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.07.2016 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2016. - N 41-42. - N 43, N 44-45. - Ст.529.
6. Кодекс з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 р. <http://zakon.rada.gov.ua/>
7. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 № 1701-IV // <http://zakon.rada.gov.ua/>
8. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII // <http://zakon.rada.gov.ua/>
9. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 // ВВР. - 2005. - №48. - Ст. 483.
10. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 // ВВР. – 1996. - № 47. - Ст.256.
11. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 // ВВР. - 2007. - № 29. - Ст.389 .
12. Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 р. N 1040. <http://zakon.rada.gov.ua/>
13. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері створення, формування, ведення і використання страхового фонду документації та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною архівною службою: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.01.2019 р. <http://zakon.rada.gov.ua/law>
14. Про ліквідацію апеляційних господарських судів та утворення апеляційних господарських судів в апеляційних округах: Указ Президента України від 29.12.2017 р.

<http://zakon.rada.gov.ua/law>

15. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: постанова № 13 від 24.10.2008 р. Пленуму Верховного суду України // <http://zakon.rada.gov.ua/>

спеціальна література:

16. Аушева О. В. Захист прав суб'єктів господарювання від порушень органами державної влади: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.04 / Аушева Олена Вікторівна. – Донецьк, 2007. – 210 с.
17. Бойчук Р.П. Організація правової роботи на підприємствах, установах, організаціях: навч. посіб. / Р.П. Бойчук, Д.В. Задихайло, В.М. Пашков. – Х.: ФІНН, 2010. – 384 с.
18. Господарське право: Підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – 3-тє втд., доп. і перероб. – Одеса: Фенікс, 2018. – 616 с.
19. Головань В. І. Правова робота і захист прав підприємців: Монографія. – Донецьк: юго-Восток, ЛТД», 2003. – 168 с.
20. Долгополов А.М. Організація юридичної служби на підприємстві/ Долгополов А.М. – К. – 2000.
21. Коростей В.І. Організація правової роботи на підприємстві. – Курс лекцій. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2008. – 158 с.
22. Смітюх А.В, Рейдерство, поглинання та загарблення: співвідношення понять та класифікацій // Вісник господарського судочинства. – 3/2008. – С. 92-101.
23. Щербачева Л. В., Іванов В.П., Миронов О.Л. «Юридична служба як у державних органах і підприємстві» - М:ЮНИТИДАНА. 2006.

План

1. Поняття правової роботи у сфері господарювання.
2. Зміст і види правової роботи у сфері господарювання.
3. Захист прав суб'єктів господарювання при здійсненні державними контролюючими органами перевірок їхньої діяльності.
4. Судовий і третейський (арбітражний) захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання.
5. Запобігання й усунення неправомірних поглинань і загарбань підприємств

Основний зміст

Питання 1. Поняття правової роботи у сфері господарювання.

Правова робота- особливий, багатоплановий вид діяльності суб'єктів господарювання, спрямований на забезпечення підвищення їхньої ділової активності, розвиток підприємництва та на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість, підвищення продуктивності праці та якості роботи за дотримання планової, договірної, трудової дисципліни.

Організація правової роботи на підприємстві, установі, організації – це комплекс заходів, що здійснюються державними органами управління, посадовими особами з метою забезпечення суворого дотримання закону в усіх сферах діяльності.

Правова робота - це діяльність, пов'язана із застосуванням права і спрямована на правове забезпечення діяльності конкретного підприємства або установи.

Правова робота як вид юридичної діяльності, охоплює різні сфери діяльності суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, а саме: виготовлення та реалізації продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність та дають можливість визначити основні завдання правової роботи такі як:

- дотримання законності в діяльності суб'єктів господарювання;
- активне використання правових засобів для зміцнення господарського розрахунку та поліпшення економічних показників;

- забезпечення зберігання майна підприємства;
- захист прав і законних інтересів підприємств.

Виконання зазначених завдань вимагає не тільки знання законодавства, але й уміння організувати його реалізацію на практиці. Для цього необхідні розуміння суті правової роботи, її місця та значення в управлінні виробництвом, правильний підхід до самої правової роботи.

Правова робота за своїм змістом має універсальний характер, тому що вона, охоплюючи всі сторони діяльності підприємств, одночасно пронизує всі сфери правової дійсності: нормотворчість і правову реалізацію; аналіз практики застосування законодавства і правове виховання.

Правова робота повинна забезпечувати виконання законів, планів та угод не тільки підприємством, установою, організацією, а й іншим господарським органом цього підприємства. Таким чином, до основних аспектів правової роботи відноситься, багатопланова діяльність, що охоплює всі напрямки діяльності, безпосередньо пов'язані зі створенням матеріальних цінностей, застосуванням праці робітників та службовців, вирішення питань соціально-економічного, науково-технічного, культурного забезпечення колективів підприємств та установ, а не тільки діяльність юридичної служби, що спрямована на організацію контролю за виконанням законів, пропаганду права, складання юридичних документів, участь у розгляді господарських та інших справ юрисдикційними органами.

Також слід враховувати наукову дискусію навколо визначення поняття, ознак та видів правової роботи та обґрунтування доцільності її відповідного нормативного забезпечення.

Питання 2. Зміст і види правової роботи у сфері господарювання.

Одним із видів правової роботи є забезпечення виконання договірних зобов'язань. Цей напрямок складається з договірної та претензійно-позовної роботи.

Договірна робота – сукупність дій зі складання, розгляду, висновку, контролю за виконанням договорів, розробки і прийняття локальних нормативних актів, що регулюють дану діяльність.

Першочерговим завданням при здійсненні договірної роботи є підготовка та впровадження локального нормативного акта, в якому регулюється порядок укладення договорів, визначаються функції кожного зі структурних підрозділів організації, в тому числі і юридичної служби.

Наявність такого документа (наприклад, Положення про договірну роботу) дозволить упорядкувати процедуру укладення договорів і узгодження їх умов. У Положенні про договірну роботу доцільно закріпити наступні моменти:

- компетенція кожного структурного підрозділу по укладанню договорів;
- які підрозділи і в якому порядку беруть участь в узгодженні умов того або іншого договору;
- відповідальність кожного підрозділу за узгодження певних умов договору;
- терміни узгодження умов договору;
- порядок обліку та зберігання договірної документації;
- порядок проведення перевірок дотримання Положення;
- перелік умов, які в обов'язковому порядку повинні бути включені в договір;
- типові форми договорів.

Як показує практика, застосування типових форм договорів позитивним чином позначається на якості договірної роботи. Типові форми розробляються юристами підприємства і, отже, містять умови, які в максимальній мірі захищають його інтереси. Крім того, умови типових форм заздалегідь узгоджуються з усіма зацікавленими підрозділами, у зв'язку з чим відпадає необхідність в узгодженні умов кожної конкретної угоди. Це значно спрощує процедуру укладання договорів на підприємстві, установі та організації, підвищує оперативність договірної роботи.

Зазвичай типові форми договорів не використовуються при укладанні угод, що мають істотне значення для підприємства (договори на великі суми, договори з найбільш перспективними контрагентами, угоди, пов'язані з виходом на нові ринки). У таких випадках текст договору розробляється під конкретну операцію, з урахуванням її індивідуальних особливостей. Для розробки і укладення такого договору доцільно створювати робочу групу, в яку крім юристів входять представники інших служб (фінансової, бухгалтерської, виробничої та інших).

В рамках участі юридичної служби в договірній роботі на підприємстві особливе місце займає навчання працівників інших підрозділів основ договірному праву.

В процесі укладання договорів у менеджерів часто виникають однорідні питання правового характеру. Індивідуальна робота юристів з кожним з них недоцільна, оскільки призводить до необґрунтованих втрат робочого часу. Більш правильним з точки зору організації правової роботи представляється узагальнення даних питань та проведення централізованого навчання з наступним тестуванням.

Крім того, навчання може проводитись і за результатами перевірок дотримання Положення про договірну роботу на прикладі виявлених порушень з роз'ясненням наслідків, до яких такі порушення можуть призвести.

Необхідно зазначити, що діяльність юристів не повинна обмежуватися тільки договорами. Не менш (а часто і більше) значення, ніж сам договір, мають документи, що складаються в ході його виконання (акти приймання продукції і виконаних робіт, накладні, рахунки, документи про оплату, довіреності). Вимоги до оформлення цих документів повинні в обов'язковому порядку роз'яснювати працівникам підприємства.

Практика показує, що велика кількість запитань викликає у працівників визначення повноважень представника контрагента на підписання того чи іншого документа. Це призводить до того, що документи про виконання договору часто не приймаються судом при виникненні спору.

Щоб уникнути подібних випадків слід врегулювати в Положенні про договірну роботу порядок перевірки повноважень представника сторонньої організації із зазначенням документів, які він повинен подати (довіреність, протокол про призначення, статут). Копії цих документів, завірені підписом представника та печаткою контрагента, повинні в обов'язковому порядку бути витребувано і зберігатись разом з договором.

Належним чином організована договірна робота призводить до скорочення випадків порушення контрагентами своїх зобов'язань і до зменшення обсягу претензійно-позовної роботи, а також створює передумови для успішного вирішення виникаючих спорів з контрагентами.

Претензійно-позовна робота – сукупність дій організації, її структурних підрозділів та працівників щодо пред'явлення і розгляду претензій та позовів. В ході здійснення претензійно-позовної роботи відбувається врегулювання цивільно-правових спорів, в яких бере участь підприємство.

Крім юридичної служби в здійсненні претензійно-позовної роботи беруть участь і інші структурні підрозділи. Так, ініціатором пред'явлення претензії чи позову, як правило, виступає фахівець, відповідальний за виконання договору. Документи та інформація, необхідні для пред'явлення і розгляду претензій та позовів, що знаходяться в різних підрозділах (бухгалтерія, фінансова служба та інші). Належну взаємодію різних підрозділів між собою при здійсненні претензійно-позовної роботи є важливим чинником, визначальним її результати. Часто оперативно підготовлена відповідь на претензію, заснований на вивченні всіх наявних документів, дозволяє уникнути судового розгляду, а своєчасно пред'явленої претензії буває достатньо для спонукання контрагента до виконання зобов'язань.

Особливу увагу необхідно звертати на підготовку документів, необхідних для пред'явлення претензій, пов'язаних з якістю і кількістю продукції, що надійшла. Працівники підприємства, які беруть участь у прийманні продукції, часто діють з порушенням даних інструкцій (досить складних для застосування), що згодом призводить до неможливості

довести факт порушення контрагентом своїх обов'язків у суді. Отже, необхідно періодично роз'яснювати працівникам положення даних інструкцій, вимагати їх неухильного виконання. У Положенні про претензійно-позовну роботу доцільно встановити, що працівники структурного підрозділу відповідають за виконання тих чи інших пунктів інструкції.

Крім того, слід звернути увагу на існування інших видів правової роботи, наприклад, належне забезпечення реєстраційно-дозвільних процедур, належне забезпечення трудового законодавства, тощо.

Питання 3. Захист прав суб'єктів господарювання при здійсненні державними контролюючими органами перевірок їхньої діяльності

Низка проблемних питань, пов'язаних із захистом прав суб'єктів господарювання, виникає під час проведення перевірок їхньої діяльності з боку контролюючих органів. Так, Л.А. Савченко вважає, що «перевірка виконання суб'єктами господарювання фінансових зобов'язань перед державою є основним змістом фінансового контролю. Також дуже часто дані перевірки впливають на нормальне функціонування суб'єктів господарювання, оскільки до їх проведення притягуються бухгалтери, економісти й інші особи, які в цей час не здійснюють своїх прямих обов'язків». Н.О. Саніахметова виділяє «засоби захисту від незаконних дій державних органів, а саме: визнання недійсними (повністю або в частині) актів державних та інших органів, не відповідних законодавству і що порушують права і законні інтереси суб'єктів; повернення з бюджету грошових коштів, необґрунтовано списаних державними органами в примусовому порядку; відшкодування збитків, заподіяних підприємцям неправомірними актами державних органів».

Основні гарантії суб'єктів господарювання від незаконного проведення перевірок закріплені в ст. 19 ГК України. Зокрема, встановлено, що незаконне втручання і перешкоди господарській діяльності суб'єктів господарювання з боку органів державної влади, їхніх посадових осіб при здійсненні ними державного контролю і нагляду забороняються. Органи державної влади і посадові особи зобов'язані здійснювати інспектування і перевірки діяльності суб'єктів господарювання неупереджено, об'єктивно і оперативно, дотримуючись вимог законодавства, поважаючи права і законні інтереси суб'єктів господарювання. Суб'єкт господарювання має право на отримання інформації про результати інспектування і перевірок його діяльності не пізніше ніж через 30 днів після їх закінчення, якщо інше не передбачене законом.

Дії і рішення державних органів контролю і нагляду, а також їхніх посадових осіб, які проводили інспектування і перевірку, можуть бути оскаржені суб'єктом господарювання у встановленому законодавством порядку Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» під державним наглядом (контролем) розуміє діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їхніх територіальних органів, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення і попередження порушення вимог законодавства суб'єктами господарювання і забезпечення інтересів суспільства.

Крім того, можливі чисельні перевірки з боку АМК України, фіскальних органів, органів пожежної безпеки, органи фінансового контролю, правоохоронних органів, поліції, прокуратури, тощо. Також слід враховувати нормативно встановлені вимоги щодо проведення перевірок в залежності від виду ризику суб'єкта господарювання, наприклад за нормами Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері створення, формування, ведення і використання страхового фонду документації та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною архівною службою» від 10.01.2019 р.

Питання 4. Судовий і третейський (арбітражний) захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання.

Традиційно вважається, що основним способом захисту порушеного права або законного інтересу є судовий захист. Згідно з положенням ст. 125 Конституції України юрисдикція судів в Україні поширюється на будь-який юридичний спір. Проте це не означає, що з будь-якою вимогою суб'єкт господарювання може звертатися в судові органи. Тут повинна бути взята до уваги низка обмежень матеріального і процесуального характеру.

Серед обмежень матеріального права можна відзначити наступні. По-перше, способи захисту порушеного права встановлюються в законі, у договорі чи у судовому рішенні згідно зі ст.ст. 20 ГК, ст. 16 ЦК України й іншими законами. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 5 ГПК України у випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного права чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону. Ефективність способу захисту означає, що його застосування призводить до відновлення чи визнання порушеного права чи інтересу. Тому, наприклад, вимога про визнання договору неукладеним, не може бути покладена в основу позовної вимоги. По-друге, захист порушеного права й інтересу припускає, що в судовому порядку може вимагати захисту лише особа, права якої порушені, не визнані чи оспорюються (ст. 15 ЦК), або прокурор, уповноважений у господарському процесі здійснювати захист інтересів держави (ст. 4 ГПК). В третє, не будь-які правові акти засвідчують права, а тому не можуть бути оспорені.

Господарські суди займають центральне місце в системі судових органів щодо захисту прав суб'єктів господарювання. Місцеві господарські суди розглядають усі справи як суди першої інстанції. Апеляційні господарські суди здійснюють перегляд рішень, що не набрали законної сили. Верховний Суд є касаційною інстанцією і здійснює перегляд судових актів, що вступили в законну силу. Стаття 20 Господарського процесуального кодексу України (ГПК України) встановлює перелік справ, що відносяться до юрисдикції господарських судів України.

Третейський суд (арбітраж) – це недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин (ст. 2 Закону України “Про третейські суди” від 11.05.2004 р.). Суть третейського розгляду спорів полягає передусім у тому, що справи вирішуються не державним органом, а суспільним посередником (третьою особою), що обирається самими сторонами.

Також слід враховувати положення інших процесуальних положень, які можуть бути застосовані при захисті прав суб'єктів господарювання, зокрема, КАС України та ЦПК України.

Питання 5. Запобігання й усунення неправомірних поглинань і загарбань підприємств

У сучасній практиці господарських відносин поширення набуло небезпечне явище, яке називають рейдерством і яке пов'язане зі встановленням контролю над суб'єктом господарювання – юридичною особою, або майном у сфері господарювання через конфлікт.

Під рейдерством слід розуміти дії, що характеризуються наступними специфічними ознаками:

- перехід майнових прав або контролю над суб'єктом господарювання від однієї особи до іншої (рейдера);
- відсутність згоди особи, якій належать права або яка здійснює контроль над суб'єктом господарювання на законній основі;
- наявність спланованого рейдером конфлікту, що має удаване правове підґрунтя, але реалізується з імітацією дотримання встановлених законом процедур. Саме одночасна наявність усіх цих ознак відрізняє рейдерство від звичайного заволодіння чужим майном (коли загарбник не обґрунтовує законність своїх дій), від звичайного господарського спору (який виникає через об'єктивні обставини, а не планується повністю однією зі сторін), від добровільного переходу прав, або корпоративного контролю (коли присутнє волевиявлення

обох сторін на перехід прав або контролю і відсутній конфлікт), а також – від законного недружнього поглинання) коли контроль над суб'єктом господарювання переходить без згод учасників, що вже здійснюють корпоративний контроль та призначених ними органів управління товариства (менеджменту), але сценарій, відповідно до якого здійснюється поглинання, має належне правове обґрунтування і реалізується з повним додержанням правових процедур).

Система захисту від рейдерства є низкою спланованих і взаємодоповнюючих правових, інформаційних, силових і організаційних заходів, спрямованих на збереження контролю над суб'єктом господарювання і його майном за органами управління, призначеними учасниками (акціонерами).

Також слід врахувати положення доктрини щодо визначення такого явища, як рейдерство та аналіз шляхів його запобігання і усунення.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Визначити поняття правової роботи в діяльності суб'єктів господарювання.
2. Надати характеристику видів правової роботи в діяльності суб'єктів господарювання.
3. Визначити суб'єкти та об'єкти правової роботи.
4. Назвати види захисту прав суб'єктів господарювання при здійсненні державними контролюючими органами перевірок їхньої діяльності.
5. Надати характеристику судовому і третейському (арбітражному) захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання.
6. Визначити порядок здійснення запобігання й усунення неправомірних поглинань і загарбань підприємств.

Додатки

Банк тестів для самоконтролю здобувачів вищої освіти за темами семінарських занять.

До Тем 1 «Спеціалізація господарського права»

1. Який етап становлення та розвитку торгового (комерційного) права характеризується перетворенням торгового права в господарське (підприємницьке)?

- А) Німецький
- Б) Радянський
- В) Французький
- Г) Сучасний

2. Що є предметом господарсько-правового регулювання?

- А) відносини, які виникають з приводу належності, користування, переходу майна та безоплатною передачею майна
- Б) відносини, які виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами й іншими учасниками відносин в сфері господарювання.
- В) відносини, які виникають у зв'язку з реалізацією суб'єктивного цивільного права на створення комерційної юридичної особи (підприємницького товариства) та подальшим управлінням такою юридичною особою фізичними та юридичними особами, які можуть вчиняти відповідні засновницькі дії та мають необхідний обсяг правосуб'єктності.
- Г) правовідносини щодо встановлення умов та порядку відновлення платоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності-боржника з метою задоволення вимог кредиторів.

3. Організаційно-господарські відносини НЕ виникають при:

- А) наданні дотацій і пільг суб'єктам господарювання
- Б) при відновленні платоспроможності суб'єктів підприємства або визнанні їх банкрутами;
- В) при видачі ліцензій, інших дозволів
- Г) при взаємодії постачальника і покупця за договором поставки

4. Внутрішньогосподарські відносини виникають при:

- А) при взаємодії перевізника та вантажовідправника за договором перевезення
- Б) взаємодії між органами управління підприємства
- В) при захисті прав споживачів
- Г) при забезпеченні вільної економічної конкуренції

До Тем 2 «Державне регулювання господарської діяльності»

1. Чи є держава, органи державної влади та органи місцевого самоврядування суб'єктами господарювання?

- А) так;
- Б) так, лише у передбачених законом випадках;
- В) ні;
- Г) тільки органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

2. Не належить до конституційних основ правового господарського порядку в Україні:

- А) визнання усіх суб'єктів права власності рівними перед законом, непорушності права приватної власності, недопущення протиправного позбавлення власності;
- Б) свобода господарського договору;
- В) взаємовигідне співробітництво з іншими країнами;
- Г) забезпечення державою екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України.

3. ТОВ «Мрія» потрібно одержати ліцензію на здійснення медичної практики. Який нормативний акт регулює зазначену процедуру одержання ліцензії?

- А) Закон України «Про інвестиційну діяльність»;
- Б) Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»;
- В) Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності»;

Г) Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

4. ТОВ «КРОК» звернувся до компетентного органу з приводу отримання документу дозвільного характеру на розміщення закладу громадського харчування в м. Одеса. За яким нормативним актом ТОВ «КРОК» має отримати зазначений документ?

А) за Законом України «Про інвестиційну діяльність»;

Б) за Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»;

В) за Господарським кодексом України;

Г) за Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

До теми 3 «Легалізація (легітимація) господарської діяльності»

1. Документи для державної реєстрації можуть подаватися:

А) у паперовій або електронній формі;

Б) виключно у паперовій формі;

В) виключно в електронній формі;

Г) законом не встановлено.

2. Орган ліцензування за Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» це:

А) державний реєстратор;

Б) нотаріус;

В) Міністерство юстиції України;

Г) орган виконавчої влади, визначений Кабінетом Міністрів України.

3. Хто не може бути заявником щодо реєстрації суб'єкта господарювання – юридичної особи:

А) засновник;

Б) засновники;

В) уповноважена ними особа;

Г) реєстратор.

4. Адміністративний збір за реєстрацію юридичної особи не сплачується у випадку?

А) первинної реєстрації юридичної особи;

Б) реєстрації змін відомостей про юридичну особу;

В) реєстрації факту прийняття рішення про припинення юридичної особи;

Г) реєстрації факту припинення юридичної особи.

До теми 4 «Суб'єктна характеристика господарського права»

1. Що є установчим документом акціонерного товариства?

А) засновницький договір;

Б) статут;

В) рішення про утворення;

Г) договір приєднання.

2. Частка привілейованих акцій у загальному обсязі статутного капіталу акціонерного товариства не може перевищувати:

А) п'ятнадцяти відсотків;

Б) двадцяти п'яти відсотків;

В) сорока відсотків;

Г) п'ятидесяти відсотків.

3. Загальні збори акціонерного товариства за підставами їх скликання поділяються на:

А) чергові та позачергові;

Б) поточні та позачергові;

В) квартальні та річні;

Г) планові та надзвичайні.

4. Товариство з обмеженою відповідальністю – це:

А) це господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчим документом, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах своїх внесків.

Б) це господарське товариство, в разі недостатності майна якого, його учасники несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників;

В) це господарське товариство, статутний капітал якого поділений на певну кількість акцій рівної номінальної вартості, яке несе відповідальність за зобов'язаннями тільки своїм майном, причому, акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості акцій, що їм належать;

Г) це господарське товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями.

До теми 5 «Правові засади майнових відносин у сфері господарювання»

1. За своїм характером право власності є:

А) відносним;

Б) абсолютним;

В) або відносним або абсолютним;

Г) законом це не визначено.

2. На праві господарського відання майно належить:

А) фізичним особам - підприємцям;

Б) казенним підприємствам;

В) філіям;

Г) державним комерційним підприємствам.

3. Фізичним особам-підприємцям майно належить:

А) на праві власності;

Б) на праві господарського відання;

В) на праві оперативного управління;

Г) на праві довірчої власності.

4. Право власності в сфері господарювання – це:

А) основне захисне право у сфері господарювання;

Б) основне зобов'язальне право у сфері господарювання;

В) основне речове право у сфері господарювання;

Г) основне відновлювальне право у сфері господарювання.

До теми 6. «Антимонopolно-конкурентне законодавство»

1. Який орган розпочинає розгляд справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції?

А) Міністерство економічного розвитку та торгівлі України;

Б) Кабінет Міністрів України;

В) Антимонопольний комітет України;

Г) Верховна Рада України/

2. Стосовно продукції підприємств, які займають монополічне становище на ринку товарів:

А) здійснюється державне регулювання цін;

Б) не здійснюється державне регулювання цін;

В) регулювання цін здійснюється самими суб'єктами господарювання;

Г) здійснюється державне регулювання цін залежно від виду продукції (робіт, послуг), визначеної законом.

3. Дайте визначення терміну «Економічна конкуренція»:

- А) діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами;
- Б) змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибрати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку;
- В) здійснення індивідуальних або колективних заходів, спрямованих на обмеження конкуренції та монополізацію виробництва, розподілу, обміну, споживання товарів і одержання надприбутків;
- Г) діяльність, що базується на співробітництві між суб'єктами господарської діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності і на спільному розподілі результатів та ризиків від її здійснення.

4. При закріпленні критеріїв порушень у сфері економічної конкуренції діють механізми методу:

- А) Координації.
- Б) Автономних рішень.
- В) Обов'язкових розпоряджень.
- Г) Рекомендацій.

До теми 7. «Відповідальність у сфері господарювання»

1. Який із видів господарських санкцій застосовується до вказаного порушення: «ввезення на митну територію країни імпорту товару за цінами, нижчими від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, що заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару»?

- А) Відшкодування завданих збитків;
- Б) Оперативно-господарські санкції;
- В) Застосування антидемпінгових заходів;
- Г) Нарахування штрафу або пені.

2. Який строк позовної давності встановлений законодавством для стягнення пені:

- А) 6 місяців;
- Б) 1 рік;
- В) 2 роки;
- Г) 3 роки.

3. Що, крім штрафних санкцій та суми несплаченого боргу, може вимагати кредитор за прострочення виконання грошового зобов'язання:

- А) Три проценти річних від простроченої суми та інфляційні втрати, що нараховуються на суму боргу;
- Б) Три проценти концесійних платежів від простроченої суми та інфляційні втрати, що нараховуються на суму боргу;
- В) П'ять процентів річних від простроченої суми та інфляційні втрати, що нараховуються на суму боргу;
- Г) П'ять процентів концесійних платежів від простроченої суми та інфляційні втрати, що нараховуються на суму боргу .

4. Яка із зазначених адміністративно-господарських санкцій може застосовуватися виключно за рішенням суду:

- А) Застосування компенсаційних заходів;
- Б) Зупинення дії ліцензії на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності;
- В) Накладення адміністративно-господарського штрафу;
- Г) Ліквідація суб'єкта господарювання.

До теми 8 «Господарсько-правовий механізм регулювання зобов'язань та договорів»

1. Який з вказаних договорів за своєю суттю є господарським договором за участі держави:

- А) Договір страхування;
- Б) Договір перевезення вантажів;
- В) Договір концесії;
- Г) Договір комерційної концесії.

2. Якщо договір суперечить інтересам держави і суспільства, то він визнається:

- А) Неукладеним;
- Б) Неюридичним;
- В) Недійсним;
- Г) Скасованим.

3. Яка з наведених угод не породжує юридичних наслідків:

- А) Угода сторін про наміри;
- Б) Попередній договір;
- В) Договір концесії;
- Г) Договір комерційної концесії.

4. Які наслідки відсутності згоди сторін з істотних умов договору:

- А) Договір є нікчемним;
- Б) Договір має бути анульований;
- В) Договір визнається недійсним;
- Г) Договір є неукладеним.

До теми 9 «Правове регулювання господарсько-торгівельної діяльності»

1. Хто є сторонами договору контрактції?

- А) виробники сільськогосподарської продукції та споживачі;
- Б) заготівельники сільськогосподарської продукції та споживачі;
- С) виробники сільськогосподарської продукції та її заготівельники;
- Д) сільськогосподарські кооперативи та споживачі.

2. Договір енергопостачання – це:

- А) консенсуальний, оплатний договір;
- Б) реальний, оплатний договір;
- С) консенсуальний, безоплатний договір;
- Д) реальний, безоплатний договір

3. За договором енергопостачання:

- А) енергопостачальне підприємство відпускає енергію споживачеві, який зобов'язаний оплатити прийняту енергію та дотримуватися передбаченого договором режиму її використання, а також створити умови для економного споживання енергії;
- Б) енергопостачальне підприємство відпускає енергію споживачеві, забезпечує безпечну експлуатацію енергетичного обладнання, що використовується споживачем, а споживач зобов'язаний оплатити прийняту енергію та дотримуватися передбаченого договором режиму її використання;
- С) енергопостачальне підприємство відпускає електричну енергію споживачеві, який зобов'язаний оплатити прийняту електричну енергію та дотримуватися передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного обладнання, що ним використовується;
- Д) енергопостачальне підприємство відпускає електричну енергію, пару, гарячу і перегріту воду споживачеві, який зобов'язаний оплатити прийняту енергію та дотримуватися передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного обладнання, що ним використовується.

4. Хто може бути суб'єктом лізингу?

- A) лізингодавець та лізингоодержувач;
- B) лізингодавець, лізингоодержувач та посередник;
- C) лізингодавець, лізингоодержувач та продавець (постачальник);
- D) лізингодавець, лізингоодержувач, продавець (постачальник), інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу.

5. Чи може лізингоодержувач відмовитися від договору лізингу в односторонньому порядку?

- A) не може;
- B) може, якщо потреба в об'єкті лізингу відсутня;
- C) може, у разі якщо прострочення передачі предмета лізингу становить більше 30 днів;
- D) може, у разі якщо існують грубі порушення умов договору з боку лізингодавця.

До теми 10 «Особливості господарсько-правового регулювання надання послуг та виконання робіт»

1. До якого виду господарських зобов'язань відноситься договір поставки:

- A) Майново-господарських зобов'язань;
- B) Організаційно-господарських зобов'язань;
- C) Соціально-комунальних зобов'язань;
- D) Приватно-публічних зобов'язань.

2. Сторони уклали договір поставки, водночас не узгодили строк поставки. Які правові наслідки має цей факт:

- A) Відсутність визначення строку в договорі поставки не впливає на дійсність договору, адже строк поставки визначений в Господарському кодексі України;
- B) Договір є неукладеним, адже строк є істотною умовою господарського договору;
- C) Договір має визнаватися недійсним, адже строк є істотною умовою господарського договору;
- D) Договір є нікчемним як такий, що суперечить вимогам законодавства.

3. Позивач ТОВ «А» звернувся з позовом до господарського суду з вимогою стягнути з ТОВ «В» 25000 грн за поставлену продукцію. ТОВ «В» заперечило проти позову, зазначаючи, що між сторонами відсутні договірні відносини – замість договору позивач надав суду товарно-транспортну накладну – єдиний письмовий документ, що був підписаний сторонами. Яке суд має вирішити справу?

- A) Суд має відмовити позивачу ТОВ «А» в задоволенні позовних вимог, адже сторони не уклали договір в письмовій формі, що свідчить про відсутність між сторонами договірних відносин;
- B) Суд має задовольнити позов ТОВ «А» і стягнути з ТОВ «В» 25000 грн за поставлену продукцію. Адже наявність товарно-транспортної накладної, складеної належним чином і підписаної стороною свідчить про наявність договірних відносин між сторонами. Товарно-транспортна накладна – єдиний для всіх учасників транспортного процесу юридичний документ, що призначений для списання товарно-матеріальних цінностей, оперативного та бухгалтерського обліку, а також для розрахунків за перевезення вантажу та обліку виконаної роботи;
- C) Суд має відмовити позивачу «А» в задоволенні позовних вимог та застосувати наслідки реституції до відносин між сторонами. А саме, суд має привести майнові права учасників спору у стан, що існував до моменту виникнення спірних відносин, тобто зобов'язати відповідача повернути поставлене майно;
- D) Суд має закрити провадження у справі внаслідок того, що між сторонами відсутні договірні відносини. Суд має порадишити позивачу звернутися за захистом своїх прав із віндикаційним позовом.

4. Перелік товарів, державні регульовані ціни на які затверджуються органами виконавчої влади, якщо інше не визначено законом, визначає:

- A) Верховна Рада України;

- B) Кабінет Міністрів України;
- C) Міністерство фінансів України;
- D) Міністерство економічного розвитку і торгівлі України.

До Тем 11 «Правове регулювання ціноутворення, розрахунків та фінансової діяльності у сфері господарювання»

1. Який нормативно-правовий акт був першим, що регулював сферу страхування?

- A) Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування»;
- B) Закон України «Про страхування»;
- C) Основи законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- D) Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

2. Який суб'єкт господарювання може проводити ломбардні операції?

- A) державні підприємства і повні товариства;
- B) виключно державні підприємства;
- C) приватні підприємства;
- D) виключно повні товариства.

3. До фінансових установ належать:

- A) банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг;
- B) кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг;
- C) банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг;
- D) кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії.

4. Організаційно-правова форма банку:

- A) публічне або приватне акціонерне товариство або кооперативний банк;
- B) акціонерне товариство;
- C) товариство з обмеженою відповідальністю або кооперативний банк;
- D) товариство з додатковою відповідальністю або кооперативний банк.

5. Виконавчим органом банку, що здійснює поточне управління, є _____

- A) президент банку;
- B) керуючий банку;
- C) правління банку;
- D) голова банку.

До Тем 12 «Правове регулювання інвестиційної діяльності та особливих режимів господарювання»

1. Формами інвестування інноваційної діяльності є:

- A) державне, лізингове;
- B) спільне, безоплатне;
- C) комерційне, іноземне;
- D) безпроцентне, соціальне.

2. Хто затверджує положення про порядок державної реєстрації інноваційних проектів і ведення Державного реєстру інноваційних проектів?

- A) Верховна Рада України;
- B) Державна регуляторна служба;
- C) Кабінет Міністрів;
- D) Верховна Рада за поданням Президента України.

3.Інноваційні проекти, що інвестуються за рахунок Державного бюджету України або місцевих бюджетів, а також проекти, замовниками яких є органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, підлягають:

- A) ліцензуванню;
- B) патентуванню;
- C) легітимації;
- D) державній експертизі.

4.3 якого моменту підприємство з іноземними інвестиціями вважається створеним:

- A) з моменту його державної реєстрації;
- B) з моменту внесення інвестиції на баланс підприємства;
- C) з моменту рішення засновників про його створення;
- D) законом це не визначено.

До Тем 13 «Зовнішньоекономічна діяльність у сфері господарювання»

1. Державне регулювання ЗЕД може бути:

- A) Тарифне та нетарифне;
- B) Одностороннє, двостороннє, багатостороннє;
- C) Селективне та галузеве;
- D) Колективне, селективне та приховане.

2.В якому році було введено в дію останню редакцію ІНКОТЕРМС?

- A) 2000;
- B) 2015;
- C) 2010;
- D) 2018.

3.Які наслідки передбачені за порушення суб'єктами господарювання правил здійснення зовнішньоекономічної діяльності щодо антимонопольних заходів, заборони недобросовісної конкуренції та інших правил, якими встановлюються певні обмеження чи заборони у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності?

- A) Ніякі наслідки не передбачені;
- B) За зовнішньоекономічною діяльністю таких суб'єктів господарювання встановлюється посилений нагляд;
- C) До таких суб'єктів господарювання може застосовуватися індивідуальний режим ліцензування;
- D) Таким суб'єктам господарювання забороняється здійснювати зовнішньоекономічну діяльність на протязі 6 місяців.

4.Чи залежить сплата попереднього або остаточного антидемпінгового мита від сплати інших податків і зборів (обов'язкових платежів), у тому числі мита, митних зборів тощо?

- A) Залежить сплата лише остаточного антидемпінгового мита;
- B) Так, попереднє та остаточне антидемпінгове мито зменшуються на суму податків і зборів (обов'язкових платежів), у тому числі мита, митних зборів, сплачених за попередній звітний період;
- C) Ні, не залежить;
- D) Залежить сплата лише попереднього антидемпінгового мита.

До Тем 14 «Правова робота в діяльності суб'єктів господарювання»

1.Правова робота – це?

- A) організаційна діяльність всіх підрозділів апарату управління господарських органів по застосуванню норм права⁴
- B) діяльність у сфері матеріального виробництва, яка безпосередньо пов'язана з процесом створення матеріальних цінностей;
- C) діяльність у сфері надання послуг, яка безпосередньо пов'язана з процесом створення матеріальних цінностей;

D) діяльність у сфері виконання робіт, яка безпосередньо пов'язана з процесом створення матеріальних цінностей;

2. До правової роботи відноситься?

A) виключно договірна, претензійно-позовна робота та робота по захисту прав і інтересів суб'єкта господарювання від рейдерських захоплень;

B) виключно договірна, претензійно-позовна робота та робота по кадровому забезпеченню підприємства;

C) виключно робота по захисту прав і інтересів суб'єкта господарювання від рейдерських захоплень;

D) всі перераховані вище види.

3. Серед названих способів, до способів захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання не відносяться:

A) визнання права;

B) визнання правочину недійсним;

C) припинення дії, яка порушує право;

D) направлення претензії;

4. Рейдерство це:?

A) правомірні дії;

B) неправомірні дії;

C) не завжди правомірні дії;

D) форма бездіяльності.

ПИТАННЯ ДЛЯ ІСПИТУ/ЗАЛІКУ

Питання

1. Ідейно-історичні передумови відокремлення господарського права як самостійної галузі права.
2. Загальна характеристика предмету регулювання господарського права.
3. Підприємництво як предмет регулювання господарського права.
4. Некомерційна діяльність як складова предмету господарського права.
5. Метод, мета та принципи правового регулювання господарської діяльності як системоутворюючі елементи господарського права.
6. Джерела господарського права: поняття, види та система.
7. Методи та форми державного регулювання господарських відносин.
8. Порядок поставки для державних потреб та закупівель за державні кошти.
9. Сутність та складові елементи легалізації господарської діяльності.
10. Підстави та порядок державної реєстрації суб'єктів господарювання.
11. Установчі документи суб'єктів господарювання.
12. Підстави та порядок державної реєстрації припинення суб'єктів господарювання.
13. Порядок ліцензування господарської діяльності.
14. Поняття та види учасників господарських відносин.
15. Загальна класифікація суб'єктів господарювання.
16. Характерні ознаки суб'єктів господарювання.
17. Поняття та види підприємств як основних суб'єктів господарювання.
18. Правовий статус громадянина як суб'єкта господарської діяльності.
19. Правовий статус державних, в тому числі казенних підприємств.
20. Правовий статус комунальних унітарних підприємств.
21. Господарські товариства як підприємства корпоративного типу: поняття та класифікація.
22. Правовий статус, види та порядок створення акціонерних товариств.
23. Правовий статус товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю.
24. Правовий статус командитного та повного товариств.
25. Правовий статус та характерні ознаки господарських об'єднань.
26. Різновиди господарських об'єднань та їх порівняльна характеристика.
27. Правовий статус та види кооперативів.
28. Інститути спільного інвестування як особливі учасники господарських відносин.
29. Суб'єкти некомерційної господарської діяльності.
30. Правовий режим майна господарських організацій: поняття та види.
31. Право власності суб'єктів господарювання: поняття, підстави виникнення, форми власності та форми права власності.
32. Право господарського відання та оперативного управління в господарських відносинах.
33. Право промислової власності в господарських відносинах.
34. Особливості правових режимів нерухомого майна, корпоративних прав та цінних паперів у складі майна суб'єкта господарювання.
35. Основні способи захисту майнових прав у господарських відносинах.
36. Поняття, види та функції господарських зобов'язань.
37. Сутність організаційно-господарських зобов'язань та їх різновиди. Їх відмінність від майново-господарських зобов'язань.
38. Підстави виникнення та припинення господарських зобов'язань. Принципи виконання господарських зобов'язань.
39. Поняття, форма, істотні умови та характерні ознаки господарських договорів.
40. Порядок укладання, зміни та припинення господарських договорів.

41. Правові підстави та наслідки визнання господарських договорів недійсними.
42. Правове регулювання господарсько-торговельної діяльності.
43. Істотні умови договору з постачання продукції.
44. Особливості договорів енергопостачання та договорів контракції сільськогосподарської продукції.
45. Особливості товарообмінних (бартерних) відносин у сфері господарської діяльності.
46. Договір зберігання на товарному складі та його документальне оформлення.
47. Правове регулювання господарської діяльності з перевезення вантажів та її договірною забезпечення.
48. Господарсько-правова характеристика відносин щодо здійснення капітального будівництва.
49. Правове регулювання договору підяду на капітальне будівництво.
50. Правове регулювання договору оренди в господарських відносинах.
51. Особливості оренди державного та комунального майна.
52. Правове регулювання договору фінансового лізингу.
53. Правове регулювання та характерні особливості договору комерційної концесії (договору про франшизу).
54. Поняття і роль приватизації, державна програма приватизації. Правові способи приватизації.
55. Об'єкти та суб'єкти, а також істотні умови приватизаційних угод. Стадії приватизаційного процесу.
56. Правове регулювання та види посередницьких відносин в сфері господарювання.
57. Поняття та види цін, порядок їх встановлення.
58. Система та повноваження державних органів по контролю за цінами.
59. Порядок виконання грошових зобов'язань господарського характеру. Принцип номіналізму та винятки з нього.
60. Правова природа фінансової діяльності суб'єктів господарювання та її співвідношення із фінансовими послугами. Суб'єкти надання фінансових послуг.
61. Поняття та види банківської діяльності.
62. Поняття та підстави застосування готівкових розрахунків за участю суб'єктів господарювання.
63. Форми безготівкових розрахунків у сфері господарської діяльності.
64. Поняття та ознаки депозитних та кредитних послуг. Відмежування кредиту від позики, позички, фінансового лізингу.
65. Вексель як грошове зобов'язання. Облік векселів.
66. Господарсько-правові умови здійснення страхової діяльності в Україні. Форми страхування.
67. Договір страхування в сфері господарювання: поняття, суттєві умови, порядок виконання.
68. Правовий статус та послуги біржових організацій.
69. Види, особливість укладання та виконання біржових угод.
70. Аудиторська діяльність в Україні: поняття, види, завдання, правове регулювання.
71. Форми державного фінансового контролю та органи, що його здійснюють.
72. Поняття інвестицій та інвестиційної діяльності, її форми, суб'єкти, об'єкти.
73. Правова характеристика інвестиційного договору.
74. Пільги та гарантії іноземних інвесторів.
75. Правовий режим інноваційної діяльності, її види та організаційні форми впровадження.
76. Правове регулювання та види спеціальних режимів господарювання.

77. Договірні форми державно-приватного партнерства. Правове регулювання концесійного договору.
78. Поняття, значення та функції господарсько-правової відповідальності. Форми господарсько-правової відповідальності.
79. Юридичні та фактичні підстави господарсько-правової відповідальності.
80. Особливості складу господарського правопорушення.
81. Оперативно-господарські санкції, відмежування від інших способів самозахисту цивільних прав.
82. Штрафні санкції у сфері господарювання.
83. Поняття та склад збитків, що підлягають стягненню за господарські правопорушення.
84. Адміністративно-господарські санкції майнового характеру.
85. Адміністративно-господарські санкції організаційного характеру.
86. Поняття та ознаки комерційного розрахунку.
87. Поняття, причини та наслідки неплатоспроможності та банкрутства. Підстави порушення справи про банкрутство суб'єкта господарювання.
88. Загальна характеристика антимонопольно-конкурентного законодавства.
89. Антиконтурентні узгоджені дії: поняття та прояви.
90. Домінуюче (монопольне) становище: поняття та види зловживання ним.
91. Правове обмеження концентрації суб'єктів господарювання.
92. Антиконтурентні дії органів влади, місцевого самоврядування та адміністративно-господарського управління та контролю: поняття та прояви.
93. Недобросовісна конкуренція: поняття та прояви.
94. Санкції за порушення законодавства про захист економічної конкуренції та порядок їх застосування.
95. Поняття, види та суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.
96. Загальні вимоги щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності, заходи тарифного та нетарифного регулювання.
97. Базисні умови зовнішньоекономічних контрактів купівлі-продажу згідно ІНКОТЕРМС: поняття та групи.
98. Правові засади валютних операцій за контрактами у сфері зовнішньоекономічної діяльності та засоби їх обмеження.
99. Санкції за порушення законодавства України про зовнішньоекономічну діяльність.
100. Поняття та напрями (форми) правової роботи на підприємстві. Функції юридичної служби на підприємстві.
101. Правова робота з попередження рейдерства та протистояння рейдерським атакам на підприємство.
102. Організація правової роботи при проведенні перевірок суб'єктів господарювання з боку органів контролю та нагляду.

- Навчальний контент. Лекції
- Плани практичних занять
- Критерії оцінювання під час поточного контролю
- Методичні рекомендації для викладачів, які проводять практичні заняття
- Тести для самоконтролю здобувачів вищої освіти за темами практичних занять
- Завдання для самостійної роботи
- Питання для підсумкового контролю

Навчальне видання

**Правове регулювання господарсько-інформаційних
відносин**

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Укладач: **Прогонюк** Людмила Юріївна

Формат 60×84 / 16 Ум. друк. арк. 5,43.

Тираж 70 прим. Зам № ____

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м. Миколаїв, вул. Паризької Комуні, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490
від. 20.02.2013 р.